
Strategie romské integrace do roku 2020

únor 2015

1. Úvod

1.1. Základní informace o strategii

ZÁKLADNÍ INFORMACE O STRATEGII	
Název strategie	Strategie romské integrace do roku 2020 (zkráceně „ Romská strategie 2020 “)
Kategorie strategie	národní, střednědobá, s celospolečenským dopadem
Zadavatel strategie	vláda České republiky
Gestor tvorby strategie	Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu
Koordinátor tvorby strategie	Odbor lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády, Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny
Rok zpracování strategie	2014
Schvalovatel strategie	vláda České republiky
Datum schválení	<i>Bude doplněno</i>
Forma schválení	projednání vládou
Předcházející dokument	Koncepce romské integrace na období 2010–2013, přijata 21.12.2009 usnesením vlády č. 1572
Související legislativa	Doporučení Rady ze dne 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech Směrnice Rady 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ Zákon č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, ve znění pozdějších předpisů Zákon č. 29/2000 Sb., o krajích, ve znění pozdějších předpisů Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů Nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin Evropská charta regionálních či menšinových jazyků
Doba realizace strategie	2015–2020
Odpovědnost za implementaci	členové vlády, kterým jsou v rámci Strategie uloženy úkoly
Kontext vzniku strategie	Situace romské menšiny patří k nejnaléhavějším problémům společenského vývoje po roce 1989. Od přijetí tzv. Bratinkovy zprávy o situaci romské komunity v ČR vládou 29. října 1997 usiluje vláda o zlepšení situace Romů prostřednictvím cílených koncepcí, z nichž poslední zahrnovala roky 2010–2013. Navazující Strategie romské integrace do 2020 reaguje rovněž na Doporučení Rady EU o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech ze dne 9.12. 2013.
Stručný popis řešeného problému a obsahu strategie	Cílem strategie je zvrátit do roku 2020 negativní trendy ve vývoji situace Romů v ČR zejména ve vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení a v oblasti sociální; nastartovat a urychlit pozitivní změny a dosáhnout pokroku při odstraňování neodůvodněných a nepřijatelných rozdílů mezi podstatnou částí Romů a většinovou populací, zajistit účinnou ochranu Romů před diskriminací, bezpečné soužití a povzbudit rozvoj romské kultury a jazyka.

Obsah:

1.	Úvod.....	2
1.1.	Základní informace o strategii	2
1.2.	Kontext vzniku a existence strategie.....	7
1.3.	Účel strategie	10
1.4.	Uživatelé strategie.....	10
1.5.	Základní používané pojmy	10
1.6.	Ostatní relevantní strategické dokumenty.....	13
2.	Definice a analýza řešeného problému	18
2.1.	Definice řešeného problému	18
2.2.	Prostředí a očekávaný budoucí vývoj	20
2.3.	Revize stávajících opatření	20
2.4.	Vývoj při tzv. nulové variantě	21
2.5.	Souhrn výsledků klíčových analýz	21
3.	Vize a základní strategické směřování	29
3.1.	Logika intervence, hierarchie cílů strategie, měření pokroku (indikátory).....	29
3.2.	Vize, globální cíle strategie a základní principy strategie	31
3.3.	Strategické cíle integrace Romů	33
4.	Podpora Romů jako svébytné národnostní menšiny, podpora romského jazyka a kultury	35
4.1.	Specifický cíl: Uchování kulturního dědictví Romů, včetně podpory bádání k jeho poznání.....	35
4.2.	Specifický cíl: Poskytnout účinnou podporu užívání romského jazyka	36
4.3.	Specifický cíl: Zajištění trvalé a důstojné vzpomínky na oběti romského holocaustu.....	38
4.4.	Specifický cíl: Vytvářet podmínky pro objektivní informování o romské menšině, kultuře, dějinách a současné situaci, tradicích a názorech Romů	39
4.5.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření	41
5.	Snížení rozdílů ve vzdělání mezi většinovou společností a Romy prostřednictvím zajištění rovného přístupu Romů ke kvalitnímu vzdělávání na všech úrovních.....	42
5.1.	Specifický cíl: Zvýšení přístupu romských dětí ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání a péči	44
5.2.	Specifický cíl: Odstranění praxe nesprávného zařazování romských dětí do vzdělávání s nižšími vzdělávacími ambicemi	46
5.3.	Specifický cíl: Zajištění základních podmínek pro rozvoj inkluze romských žáků v hlavním vzdělávacím proudu a rozvoj inkluzivního vzdělávání	46
5.4.	Specifický cíl: Odstraňování segregace romských dětí ve vzdělávání na všech úrovních	49
5.5.	Specifický cíl: Podpora Romů při dosahování sekundárního a terciárního vzdělávání	50
5.6.	Specifický cíl: Podpora doplnění vzdělání u dospělých Romů a celoživotní učení	51
5.7.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření a aktivit (indikátory).....	52
6.	Zvýšení zaměstnanosti a ekonomických aktivit Romů	53
6.1.	Specifický cíl: Zajištění rovného a účinného přístupu k veřejným službám zaměstnanosti, k nástrojům aktivní politiky zaměstnanosti a k individuálnímu poradenství, přizpůsobenému potřebám romských klientů	54
6.2.	Specifický cíl: Podpora první pracovní zkušenosti, celoživotního učení a rozvoje dovedností	56
6.3.	Specifický cíl: Podpora osob samostatně výdělečně činných a podnikání	57

6.4.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření a aktivit (indikátory).....	58
7.	Zajištění rovného přístupu Romů k důstojnému bydlení.....	60
7.1.	Specifický cíl: Podpora nediskriminačního přístupu Romů k bydlení	60
7.2.	Specifický cíl: Systematické odstraňování využití podstandardního bydlení, zejména ubytoven, pro účely trvalého bydlení	61
7.3.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory	62
8.	Zajištění rovného přístupu Romů k sociálním službám a ke zdravotní péči	63
8.1.	Specifický cíl: Zlepšení přístupu Romů k sociálním službám	64
8.2.	Specifický cíl: Podpora sociálních a dalších služeb, zejména zdravotních, odpovídajících potřebám klientů (terénní práce v romských lokalitách, komunitní práce, nízkoprahové služby).....	65
8.3.	Specifický cíl: Rovný přístup Romů ke zdravotní péči	66
8.4.	Podpora romských rodin v oblasti sociálně-právní ochrany.....	69
8.5.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory	69
9.	Zajištění rovného zacházení s Romy a jejich ochrany před diskriminací	70
9.1.	Specifický cíl: Soulad právních předpisů a jejich provádění se zákazem diskriminace.....	70
9.2.	Specifický cíl: Pomoc a ochrana obětí diskriminace	72
9.3.	Specifický cíl: Tolerantní společnost respektující svou diversitu a umožňující rozvoj všem svým složkám	74
9.4.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory	75
10.	Bezpečné soužití	78
10.1.	Specifický cíl: Ochrana Romů před extremismem a rasově motivovanou trestnou činností	78
10.2.	Specifický cíl: Prevence kriminality ve vyloučených romských lokalitách ve vztahu k romské menšině	79
11.	Podpora integrace Romů na krajské a místní úrovni, boj proti sociálnímu vyloučení	82
11.1.	Specifický cíl: Při zohlednění pravomocí krajů a obcí podporovat kraje a obce, aby vypracovaly strategie a plány nebo soubory místních politických opatření v rámci širších politik sociálního začleňování, které by obsahovaly základní podmínky, kritéria a měřitelné cíle v oblasti integrace Romů a podpořit je při zajištění náležitého financování; podporovat kraje a obce v institucionálním a personálním zajišťování romské integrace.....	83
11.2.	Specifický cíl: Podporovat kraje a obce při zapojování představitelů romské občanské společnosti do tvorby strategických plánů a provádění aktivit na krajské a místní úrovni	84
12.	Vytvoření funkční sítě pro implementaci strategie	86
12.1.	Specifický cíl: Posílení klíčových činitelů odpovědných za koordinaci integrace Romů na centrální, krajské a místní úrovni	86
12.2.	Specifický cíl: Efektivnější spolupráce klíčových aktérů na centrální krajské a místní úrovni	87
12.3.	Specifický cíl: výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory	87
13.	Podpora participace Romů.....	88
13.1.	Specifický cíl: Sledovat zastoupení Romů v zákonodárných, exekutivních a poradních pozicích a průběžně podporovat vhodnými prostředky vyšší zastoupení Romů a Romek na všech exekutivních pozicích v rámci veřejné správy	88
13.2.	Specifický cíl: Podpořit tvorbu kapacit organizací romské občanské společnosti, aby se mohly smysluplně zapojit do dialogu a podílet se na tvorbě, provádění a monitorování procesu integrace Romů	89
14.	Účinná mezinárodní a unijní spolupráce	91
14.1.	Specifický cíl: Rozvíjení mezinárodní a regionální spolupráce při integraci Romů	91
14.2.	Specifický cíl: Efektivnější spolupráce v rámci EU a koordinace unijní agendy	92

14.3.	Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory	93
15.	Poznání podporující interetnické soužití	94
15.1.	Specifický cíl: Podpora provádění empirických výzkumů a šetření zaměřených na situaci romského a neromského obyvatelstva a stanovení indikátorů měření pokroku	94
15.2.	Specifický cíl: Podpora provádění výzkumu interetnických vztahů	94
16.	Implementace strategie	96
16.1.	Implementační struktura a systém řízení implementace strategie	96
16.2.	Plán realizace aktivit	97
16.3.	Časový harmonogram	97
16.4.	Rozpočet a zdroje financování	97
16.5.	Systém monitorování a evaluace realizace strategie	99
16.6.	Systém řízení rizik a předpoklady realizace strategie	104
17.	Postup tvorby strategie	106
17.1.	Autoři strategie a zúčastněné strany	106
17.2.	Popis postupu tvorby strategie	106

Seznam použitých zkratk

APZ – aktivní politika zaměstnanosti
ASZ, Agentura – Agentura pro sociální začleňování (funguje jako jeden z odborů Úřadu vlády)
ESIF – Evropské strukturální a investiční fondy
ESF – Evropský sociální fond
FRA – Agentura EU pro základní práva (European Union Agency for Fundamental Rights)
IOP – Integrovaný operační program
IROP – Integrovaný regionální operační program (2014–2020)
IPRM – Integrovaný plán rozvoje města
Kancelář – Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny
MK – Ministerstvo kultury
MLP – Ministr pro lidská práva / Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu
MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu
MRK – Muzeum romské kultury
MŠ – mateřská škola
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV – Ministerstvo vnitra
MZd – Ministerstvo zdravotnictví
NNO – nevládní neziskové organizace
NPMK – Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského
OP LZZ – Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost (2007–2013)
OP PPR – Operační program Praha – pól růstu (2014–2020)
OP VK – Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost (2007–2013)
OP VVV – Operační program Výzkum, vývoj, vzdělávání (2014–2020)
OP Z – Operační program zaměstnanost (2014–2020)
PL – Památník Lidice
ROP – Regionální operační program
RVKPP – Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky
RVZRM – Rada vlády pro záležitosti romské menšiny
RVP ZV – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
RVP ZV LMP – rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením
SŠ – střední škola
VŠ – vysoká škola

1.2. Kontext vzniku a existence strategie

Národní kontext

Situace romské menšiny patří k nejnaléhavějším otázkám vývoje české společnosti po roce 1989. Je vážnou výzvou ve sféře lidsko-právní, sociálně-ekonomické a v poslední době stále více rovněž bezpečnostní. Přes dílčí úspěchy, např. při rozvoji romského jazyka, kultury či při vytváření struktur a institucí napomáhajících integraci Romů, se nepodařilo dosáhnout celkového pozitivního obratu. Zesilují trendy vedoucí k marginalizaci, sociálnímu vyloučení a k územní segregaci části Romů. Romové čelí denně předsudkům, nesnášenlivosti a diskriminaci. Část Romů podléhá skepsi, apatii či rozhořčení, mnozí nemají dostatečnou důvěru v sebe sama a ani ve společnost. Ačkoli zhroucení komunistického režimu znamenalo zásadní změnu v ochraně lidských práv a prosazování rovnosti, česká společnost selhává, pokud jde o ochranu práv a ochranu před diskriminací romské menšiny. Nejenže je tento vývoj zahanbující, ale další prohlubování negativních trendů by navíc mohlo vést ke kolapsu společenské soudržnosti a k bezpečnostnímu riziku, jak ukázaly některé události v severních Čechách.

Po pozitivním období na počátku 90. let, kdy došlo k uznání Romů jako národnostní menšiny a k zapojení romských představitelů do politického života, se začalo sociální postavení značné části romské menšiny rapidně propadat, posílily tendence k územní segregaci a k marginalizaci této menšiny. V reflexi této situace přijala v roce 1997 vláda tzv. Bratinkovu zprávu¹, která poprvé po roce 1989 na vládní úrovni ukázala na dramatický ekonomický a sociální propad značné části romské menšiny. Zpráva upozornila mj. na počátky tvorby sektoru podstandardního bydlení – tzv. holobytů. V reakci na znepokojivá zjištění byla zpracována první Koncepce romské integrace, která byla přijata vládou v roce 2000.² Koncepce byla aktualizována v roce 2005 a následně v roce 2009, kdy byla přijata dosud poslední Koncepce romské integrace na období 2010–2013. Při naplňování koncepcí bylo dosaženo dílčích pozitivních změn, celková situace romské menšiny, resp. její ohrožené části, se však v posledních 15 letech nezlepšila. Je v mnoha ohledech neuspokojivá až alarmující.

V posledních několika letech dramaticky zesílily některé negativní jevy, např. v oblasti bydlení, územní segregace či předluženosti. Dochází k setrvalému nárůstu sektoru ubytoven, v nichž žijí vedle sebe romské rodiny s dětmi a jednotlivci, kteří jsou v obtížné životní situaci (osoby po výkonu trestu, bezdomovci, drogově závislí), přičemž většina z nich nemá šanci ubytovny opustit.³ Objevují se potíže v soužití mezi romskou menšinou a většinovou populací rovněž v místech, kde tomu tak dříve nebylo. Novým fenoménem, který lze pozorovat výrazně od roku 2011, jsou masové sociální nepokoje, které se odvíjí od místních potíží v soužití, někdy posílených vnitřní migrací Romů a dalších chudých za dostupným bydlením. Někdy napětí graduje do podoby otevřených střetů, v nichž se většinové obyvatelstvo přidává na stranu krajně pravicových svolavatelů a organizátorů akcí. Doposud Policie ČR dovedla v této obtížné situaci zajistit bezpečnost Romů i majoritní společnosti. Nadále však roste napětí a tendence obyvatel k extrémním řešením. Zhoršuje se nejen reálná situace, ale i společenská nálada. Roste frustrace a pocit bezvýchodnosti jak na straně Romů, tak i majoritní společnosti.

Podle stávajících odhadů se s tíživými a vyhrocenými problémy sociálního vyloučení potýká kolem 80 – 100 tisíc Romů, což představuje asi třetinu z celkového počtu Romů žijících v ČR.⁴ Tyto problémy pochopitelně poutají největší pozornost společnosti. Jelikož opatření na podporu Romů jsou značně nepopulární, sílí tendence soustředit pomoc, resp. dostupné finanční prostředky, na etnicky neutrální „boj se sociálním vyloučením“.⁵ Do pozadí se tak dostává situace romské menšiny jako celku, tedy především situace odhadem poloviny až dvou třetin Romů žijících na území ČR. Tito Romové jsou začleněni do většinové společnosti, mnozí z nich by však potřebovali výraznější podporu, aby mohli lépe překonávat společenské bariéry, vytvářené často po staletí. Navíc zahrnutí všech Romů pod hlavičkou sociálního vyloučení či sociálně vyloučených, k němuž v praxi tento obrat často vede, zesiluje jejich stigmatizaci; pojem Rom je čím dál častěji asociován s pojmem „nepřízpůsobivý“. Situace skupin Romů, kteří nejsou výraznými nositeli

¹ Usnesení vlády ČR ze dne 29. října 1997 č. 686 ke Zprávě o situaci romské komunity v ČR a k současné situaci v romské komunitě.

² Usnesení vlády ČR ze dne 14. června 2000 č. 599.

³ Viz Ministerstvo vnitra, Souhrn návrhu opatření ke snižování bezpečnostních rizik v sociálně vyloučených lokalitách, materiál předložený vládě ČR pro informaci dne 30. října 2013 (čj. 1172/13).

⁴ Toto uvádí s odkazem na další zdroje OP Z, upozorňuje však současně, že přesná data neexistují.

⁵ Diskurz, jehož klíčovým pojmem byla „vyloučená romská lokalita“, a který se u nás zformoval přibližně před deseti lety, je tak nahrazen diskurzem, který operuje s pojmem „vyloučená lokalita“. Toto má dopady pro praxi i pro stanovení finančních priorit, zejména ve vztahu k novému programovému období EU. Určitý ideový konflikt je zřejmý. Ukázal se například při tvorbě zadání největší současné studie „Analýzy sociálně vyloučených lokalit“. Romští členové, stejně jako předseda příslušné pracovní skupiny, která se na MPSV realizaci analýzy zabývá, označili za méně vhodné vypustit z názvu dokumentace, že se jedná o analýzu sociálně vyloučených romských lokalit. Toto nebylo reflektováno, vyhlášovatel se přiklonil k obecnějšímu trendu, který směřoval k tomu, že by se mělo jednat o analýzu sociálně vyloučených lokalit, bez označení romských.

romské kultury a identity, ani nežijí v situaci sociálního vyloučení, není dodnes ani dobře zmapována.⁶ Předkládaná strategie chce důrazněji oslovit problémy a ambice této části romské menšiny, protože zejména skrze podporu zachování identity Romů a posilování postavení romské střední třídy a inteligence vede cesta k porozumění a k vyrovnání historicky vzniklé, méně příznivé situace Romů ve srovnání s většinovou populací.

Mezinárodní a unijní kontext

Na mezinárodní scéně je situace Romů v ČR vnímána se znepokojením.⁷ ČR se stále častěji dostává do role státu kritizovaného pro nedodržování lidských práv romské menšiny a romské téma dominuje v zahraničí a na mezinárodní scéně jako ústřední lidskoprávní problém české společnosti. Dokládá to i skutečnost, že ze tří klíčových témat v oblasti lidských práv, identifikovaných generálním tajemníkem Rady Evropy pro další dialog s ČR, se dvě týkají situace Romů.⁸

Nepříznivou situaci Romů a negativní trendy lze zaznamenat nejen v ČR, ale rovněž v jiných členských zemích EU, kde žijí početnější romské menšiny. V zemích EU přitom žije podle odhadu celkem 6 milionů z celkového počtu 10 až 12 milionů Romů.⁹ Nejméně početní romské menšiny žijí v Rumunsku, Bulharsku, Maďarsku, Španělsku a na Slovensku.¹⁰ V době svého předsednictví EU v roce 2009 byla ČR iniciátorkou hledání lepších podmínek pro integraci Romů na platformě EU, což se stalo po rozšíření EU v roce 2004 nezbytným krokem. Snahy o řešení situace Romů na platformě EU zintenzívněly v roce 2011, kdy Evropská komise přijala první strategický dokument nazvaný „Rámec EU pro vnitrostátní strategie integrace Romů do roku 2020.“¹¹ Návazně byla vytvořena v členských státech v říjnu 2012 tzv. **kontaktní místa pro integraci Romů** k zajištění monitorování a výměny informací. Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA) ustanovila ad hoc **pracovní skupinu**¹², aby pomáhala členským státům měřit pokrok, kterého dosáhly při integraci Romů. Agentura má pomoci vytvořit účinné mechanismy a indikátory monitorování pokroku. Systém monitorování má především poskytovat informace o socio-ekonomické situaci Romů ve srovnání s většinovou populací, tedy **monitorovat rozdíly**.

Dne 9. prosince 2013 bylo jednomyslně přijato Radou EU **Doporučení Rady o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech**,¹³ které je vůbec prvním právním nástrojem na úrovni EU pro začleňování Romů. Doporučení má poskytnout členským státům pomoc při zvyšování účinnosti jejich opatření pro integraci Romů. Navrhuje zavést *tematická* opatření k zajištění plné rovnosti Romů v praxi v oblastech přístupu ke vzdělání, zaměstnání, zdravotní péči a bydlení, *horizontální politická opatření* v oblastech boje proti diskriminaci, ochrany romských dětí a žen, snížení chudoby, podpory sociálního začlenění a posílení sociálního postavení Romů a tzv. *strukturální opatření*, mezi něž patří například místní opatření, posílení národních kontaktních míst pro integraci Romů a posílení nadnárodní spolupráce. Doporučení klade silný důraz na odstranění segregace v bydlení a vzdělávání. Požaduje důrazné monitorování a vyhodnocování přijatých opatření a politik, aby byla zajištěna jejich účinnost v praxi (body 3.4 a 3.5 Doporučení). Členské státy by měly s dobrovolnou podporou Agentury Evropské unie pro základní práva definovat hlavní ukazatele a metody empirického sociálního výzkumu či sběru údajů. To by umožnilo systematické srovnávání situace Romů a neromského obyvatelstva¹⁴ a měření dosaženého pokroku.

⁶ Například nevíme, jaká je celková nezaměstnanost romské populace, její vzdělanostní složení apod. Neznáme-li tuto „startovací čáru“, je obtížné formulovat cíle, jichž chceme dosáhnout. Tato situace je velkou výzvou nejen pro státní správu, ale též pro statistiky a akademickou obec. Naprostá většina studií o romské menšině z posledních let se soustřeďuje na poznání, analýzu osob, které žijí v tzv. sociálně vyloučených lokalitách.

⁷ Například bod 16 Závěrečných doporučení Výboru OSN pro odstranění rasové diskriminace ze září 2012, dostupné na http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/Zaverecna-doporuceni-Vyboru-pro-odstraneni-rasove-diskriminace_1.doc

⁸ Témata byla definována v roce 2013 na základě analýzy výstupů monitorovacích orgánů Rady Evropy. Jsou jimi: 1. sociální vyloučení a diskriminace Romů, 2. xenofobní a netolerantní postoje k Romům, i ze strany médií a v politice a 3. hospodářská kriminalita (praní špinavých peněz, korupce). Identifikace témat byla prvním krokem třířázkového procesu přijatého v rámci pokračující reformy monitoringu ze strany Rady Evropy, následovat by měl dialog o přijatých opatřeních završený určením možných oblastí spolupráce členského státu s orgány Rady Evropy.

⁹ Z těchto údajů vycházejí ve své práci shodně Rada Evropy, Evropská komise a Agentura EU pro základní práva. Viz <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>, http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/index_en.htm, <http://fra.europa.eu/en/theme/roma>.

¹⁰ Rada Evropy, Estimates on Roma Population in European Countries, <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>.

¹¹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů ze dne 5. dubna 2011, Rámec EU pro vnitrostátní strategie integrace Romů do roku 2020. Viz <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:258:0006:0009:CS:PDF>

¹² Těto pracovní skupiny se účastní deset členských zemí EU, včetně ČR a odborníci z mezinárodních organizací.

¹³ Doporučení Rady ze dne 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech, Úř. věst. C 378, 24.12.2013, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:378:0001:0007:CS:PDF>

¹⁴ Pojem „neromské obyvatelstvo/Nerom“ je zvolen pro označení obecné populace žijící ve stejné oblasti jako Romové nebo v jejich nejbližším sousedství.

Doporučení rovněž vyzývá členské státy k přidělení odpovídajících finančních prostředků na provádění a monitorování národních i místních strategií a akčních plánů.

Členské státy EU mají přijmout opatření k naplňování Doporučení nejpozději do konce roku 2016 a podat o tom zprávu Evropské komisi. Trvalý monitorovací cyklus naplňování Doporučení ze strany členských států Evropskou komisí bude jednoroční. Tímto získává Romská strategie 2020 výraznou unijní dimenzi.

Evropská komise a další orgány EU hledají stále intenzivněji cesty k nápravě, a to v návaznosti na přijetí základního strategického dokumentu Unie „Evropa 2020“¹⁵ a v rámci přípravy programového období na roky 2014–2020. Důležitým finančním nástrojem pro podporu integrace Romů budou Evropské strukturální a investiční fondy (ESI fondy). Členské státy mají přitom povinnost vyčlenit přinejmenším 20 % svého přidělu z Evropského sociálního fondu (ESF – jeden z ESI fondů) na sociální začleňování a boj proti chudobě a jakékoli diskriminaci.¹⁶ Komise též navrhla jako jednu z tzv. předběžných tematických podmínek pro čerpání z ESI fondů přijetí účinných strategií pro integraci Romů v členských státech.¹⁷ Je-li tato podmínka uplatněna, dává to Komisi větší možnost sledovat, zda jsou finanční prostředky použity z ESI fondů na integraci Romů, a zda je jejich použití účinné.

Evropská komise nastolila trvalý dialog s členskými státy prostřednictvím sítě 28 národních kontaktních míst pro Romy. Tato síť představuje důležitý krok k podpoře koordinace a provádění strategií a opatření v terénu. Členskými státy také umožňuje sdílet s Komisí zkušenosti a odborné znalosti a podporuje nadnárodní spolupráci a výměnu správných postupů.

Kromě toho se schůze evropské platformy pro začleňování Romů rozvinuly do podoby fóra pro diskusi a výměnu zkušeností mezi Komisí, členskými státy, mezinárodními organizacemi, zeměmi procesu rozšíření EU a občanskou společností. Komise bude ve spolupráci se všemi zúčastněnými stranami dále uvažovat, jak zvýšit účinnost tohoto fóra a co nejlépe přispět k formování evropských politik v oblasti integrace Romů. Aby podpořila efektivní provádění vnitrostátních strategií integrace Romů na místní a regionální úrovni, účastní se Komise koalice mezinárodních organizací¹⁸. V této koalici Komise spojila síly s Radou Evropy s cílem zvýšit kapacitu místních orgánů připravovat, financovat a provádět místní strategie integrace Romů, a to nejprve zlepšováním místní správy¹⁹ a komunitní účasti prostřednictvím mediace²⁰.

Situaci Romů se intenzivně zabývá rovněž **Rada Evropy** jako regionální mezinárodní organizace (v současné době s členstvím 47 zemí) s mandátem dosahovat větší jednoty při uskutečňování ideálů a zásad, které jsou společným evropským dědictvím, mezi něž spadá ochrana lidských práv a menšin.²¹ Klíčovým nástrojem pro oblast menšin je Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (1995). Podle úmluvy smluvní strany nejen chrání specifická menšinová práva (na uchování kultury, identity, jazyka, tradic a kulturního dědictví), ale též vytvářejí podmínky nezbytné pro účinnou účast příslušníků národnostních menšin v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech, zvláště pak v těch, jež se jich týkají. Rovněž Rada Evropy iniciovala v posledních letech řadu kroků pro integraci Romů. V roce 2010 přijala v reakci na nucený odchod skupin Romů z některých západoevropských zemí tzv. **Štrasburskou deklaraci** jako výzvu ke konsolidaci úsilí k řešení problémů Romů a zřídila post zvláštního reprezentanta generálního tajemníka Rady Evropy pro Romy. V rámci Rady Evropy existuje zvláštní výbor pro řešení situace Romů a výbor ministrů přijal řadu tematických doporučení. Rada Evropy usiluje především o aktivní spoluúčast Romů na řešení záležitostí, které se jich týkají. Podporuje proto mediaci mezi romskými komunitami a většinovou populací za pomoci romských mediátorů, především prostřednictvím Evropského

¹⁵ Strategie Evropa 2020 má pět základních cílů: 1) zvýšení míry zaměstnanosti; 2) navýšení investic do výzkumu a vývoje; 3) snížení energetické náročnosti ekonomiky; 4) zvýšení počtu vysokoškolsky vzdělaných lidí a snížení počtu žáků předčasně opouštějících vzdělávací systém; 5) podpora sociálního začleňování prostřednictvím snižování chudoby nejméně o 20 mil. lidí.

¹⁶ Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1304/2014 o Evropském sociálním fondu, čl. 4 odst. 2.

¹⁷ ČR se rozhodla tuto předběžnou podmínku uplatnit pro IROP a OP VVV.

¹⁸ Sdružuje organizace jako Rada Evropy, Rozvojová banka Rady Evropy, Světová banka, Organizace spojených národů, UNICEF, Agentura EU pro základní práva (FRA) a nadace Open Society Foundations.

¹⁹ Cílem projektu ROMACT zahájeného v říjnu 2013 ve zhruba 40 obcích v 5 členských státech je vybudovat politickou vůli a trvalou politickou angažovanost na místní úrovni v oblasti posilování demokratické účasti a posilování pravomocí místních romských komunit, s ohledem na pomoc při přípravě a provádění projektů s podporou fondů EU a vnitrostátních fondů.

²⁰ Program ROMED, který je financován prostřednictvím programu celoživotního učení a byl zahájen v roce 2011, dosud vyškolil téměř 1 300 mediátorů v oblasti školství, kultury a zdravotnictví. Pro období 2013–2014 se mediace zaměřuje na navazování kontaktů s místními orgány (obce, školy atd.).

²¹ Rada Evropy přitom nejednou podporuje inovativní přístupy, jako tomu bylo například u iniciativy zřízení Evropského fóra Romů a Travellerů (viz Andrea Baršová, Podivné spojení: Rada Evropy a vznik Evropského fóra Romů a Travellerů, Mezinárodní vztahy, vol. 45, 2010, č. 3, s. 7-29, dostupné z <http://www.mezinarodnivyztahy.com/article/view/374>).

výcvikového programu pro romské mediátory. Mediace se týká rovněž poslední doporučení Výboru ministrů k situaci Romů z roku 2012.²² V současné době probíhá v Radě Evropy diskuse o nové iniciativě – založení **Evropského romského institutu** jako centra pro existující kulturní iniciativy na univerzitách, v muzeích a projekty nestátních neziskových organizací, který by měl mj. napomoci k pochopení a potírání anticiganismu.²³

Na rozdíl od předchozích romských koncepcí pracuje tato strategie s novými požadavky, které byly formulovány především na platformě EU. Proto posiluje **zásady unijní a mezinárodní spolupráce a účinného monitorování**. Strategie v návaznosti na mezinárodní unijní kontext zejména:

- usiluje o funkční propojení národní Romské strategie 2020 na platformy EU, zejména na Doporučení Rady o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech;
- cílí na intenzivnější napojení na doporučení mezinárodních organizací, především Rady Evropy, OBSE a orgánů OSN, která jsou komplementární s citovaným Doporučením Rady EU;
- reaguje na požadavky posílení monitorování situace Romů a měření pokroku a podporuje tvorbu „evidence based“ opatření.

1.3. Účel strategie

Účelem strategie je vytvořit rámec pro opatření, která povedou do roku 2020 ke zvrácení negativních trendů ve vývoji situace značné části Romů v ČR v oblastech vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení, zdravotní a sociální, nastartují a urychlí pozitivní změny, které povedou k postupnému odstranění neodůvodněných a nepřijatelných rozdílů mezi situací značné části Romů a většinové části populace, zajistí účinnou ochranu Romů před diskriminací, bezpečné soužití a povzbudí rozvoj romské kultury, jazyka a participaci Romů. Integrální součástí strategie je její propojení na politiky prováděné nebo koordinované na úrovni EU a současně na mezinárodní iniciativy, zejména v rámci Rady Evropy, v návaznosti na iniciativu Dekáda romské inkluze a na doporučení kontrolních mechanismů OSN.

1.4. Uživatelé strategie

Na základě poznatků v této oblasti i z jiných zemí je prokazatelné, že především spolupráce na místní úrovni za podmínky komplexně nastavených opatření ústředními orgány má zásadní pozitivní vliv na integraci Romů. Protože strategie bude přijata (tak jako předcházející romské koncepce) formou usnesení vlády, jsou *primárními uživateli* strategie ministerstva a další orgány veřejné správy a orgány samosprávy, pokud vykonávají úkoly v přenesené působnosti. *Sekundární okruh uživatelů strategie* je široký. Zahrnuje orgány samospráv na všech úrovních (kraje, obce), Parlament ČR a jeho orgány, zejména specializované výbory a komise, prezidenta republiky a další ústřední instituce (např. ČSÚ, Česká školní inspekce, veřejná ochránkyně práv), církve, politické strany a hnutí, relevantní nestátní neziskové organizace napomáhající integraci Romů do společnosti, akademickou obec, média a širokou veřejnost.

Zvláštní místo mezi adresáty strategie zauímají *samotní Romové*, jejichž role při implementaci Strategie by neměla být jen pasivní, ale i aktivní. **Zajištění větší podpory pro tuto participaci ze strany státu je jedním z klíčových předpokladů úspěšnosti Strategie.**

1.5. Základní používané pojmy

Klíčovými termíny, s nimiž tato strategie pracuje, jsou „**Romové**“, případně „**romská menšina**“. Termín „Romové“ se v této strategii používá, podobně jako je tomu v dokumentech EU a Rady Evropy, jako zastřešující výraz, který zahrnuje skupiny lidí s podobnými sociálními a kulturními charakteristikami, jako jsou např. Sinti, Travellers, Kalé a podobné skupiny v Evropě. V ČR zahrnuje jak původní české Romy, kteří žili na území dnešní ČR před 2. světovou válkou, a jejich potomky, tak Romy, kteří přišli do ČR převážně ze Slovenska po druhé světové válce (jejich početnost se většinou odhaduje mezi 75–85 % romské populace). Zahrnuje také všechny další skupiny Romů žijící v ČR, zejména olašské Romy.

Pro účely této strategie jsou pro oblasti, jako jsou vzdělání, zaměstnání, zdravotní péče, bydlení, diskriminace, snížení chudoby a sociální začlenění rozhodující *kulturní a sociální charakteristiky obyvatel*. K těmto charakteristikám zpravidla patří původ rodičů či vzdálenějších předků z prostředí tradičně žijících romských společenství, v Čechách, na Moravě či na Slovensku, početnější rodiny, vyšší a širší rodinná

²² Recommendation CM/Rec(2012)9 of the Committee of Ministers to member States as an effective tool for promoting respect for human rights and social inclusion of Roma.

²³ Why an European Roma Institute?, Non-paper, October 21, 2014

soudržnost, tradiční romská příjmení, případně též typické antropologické znaky,²⁴ které jsou důležité z hlediska rizika diskriminace. Odhady počtu Romů žijících na území ČR se u jednotlivých autorů liší. Podle údajů Rady Evropy žije v ČR kolem 200 000 Romů, kteří tvoří asi 1,9 % celkové populace.²⁵ Jak však bylo již uvedeno výše, podle stávajících odhadů se s tíživými a vyhrocenými problémy sociálního vyloučení potýká kolem 80 – 100 tisíc Romů, což představuje asi třetinu až polovinu z celkového počtu Romů žijících v ČR.²⁶ Odhadem polovina až dvě třetiny Romů jsou integrováni do většinové populace.

Ve výše uvedeném, objektivním a širším smyslu je používán termín Romové rovněž ve vztahu k intervencím popsaným dále v bodu 3. 1. pod písmeny a) důsledné zohledňování situace Romů při provádění obecných politik a opatření, začleňování Romů do těchto politik („politiky, které jsou relevantní pro Romy“) a b) specifická opatření, jejichž adresáty a beneficianty jsou převážně, nikoli však výlučně Romové („politiky zacílené na Romy“). Z hlediska tvorby účinných politik integrace je však nutné zohledňovat, že Romové jako objektivní kategorie se dále člení na dvě skupiny, a sice Romy, kteří žijí v situaci sociálního vyloučení a na ty, kteří žijí integrovaně.²⁷ Pokud by směřovala pomoc dominantně pouze do tzv. sociálně vyloučených lokalit, většina Romů by z opatření na podporu integrace vypadla.

V oblasti rozvoje romského jazyka, kultury a identity je termín Romové používán primárně pro označení *příslušníků romské národnostní menšiny* ve smyslu zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, kde je definice národnostní menšiny založena na prolnutí objektivních charakteristik a subjektivního postoje příslušníků menšiny.²⁸ V tomto kontextu označují pojmy „Romové“ a „romská menšina“ společenství občanů ČR, žijících na jejím území, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi a projevují vůli být považováni za romskou národnostní menšinu a kteří usilují o rozvoj a zachování vlastní svébytnosti, jazyka a kultury.²⁹ Takto definované společenství je sice menší než romská menšina vymezená podle objektivních sociálních a kulturních charakteristik, rozdíl je však možné vnímat jako přirozený jev, vyskytující se v jistém měřítku rovněž u jiných národnostních menšin žijících na území ČR. Toto druhé, užší a subjektivní vymezení Romů je relevantní ve vztahu k pozitivním opatřením uvedeným v bodě 3. 1. písmeno c) a rovněž ve smyslu specifické podpory národnostních menšin.

Příslušnost k romské národnostní menšině a přihlášení se k romské (i k jakékoli jiné) národnosti přitom není exkluzivní. Občan se může hlásit k několika národnostem (např. romské a české), což je respektováno i při sčítání lidu. Vláda tak respektuje vícevrstevnou identitu Romů. Nikdo nesmí být nucen „vzdát se“ svého původu či identity, byť i jen nepřímo či jakkoli symbolicky, aby se mohl považovat – a současně byl považován – za příslušníka českého národa.³⁰

Je důležité upozornit, že romskou národnostní menšinu ve výše uvedeném smyslu nelze mechanicky ztotožnit s množinou osob, které se přihlásily k romské národnosti při sčítání lidu, jak se často děje. Při sčítání v roce 2011 se k romské národnosti přihlásilo z celkového počtu 10 436 560 obyvatel 12 953 osob (0,12 % populace), z toho se výlučně k romské národnosti přihlásilo 5 135 osob (0,05 % populace), k romské národnosti v kombinaci s jinou národností se pak přihlásilo 7 818 osob (0,07 % populace). Romštinu jako svůj rodný jazyk (nebo jeden z rodných jazyků) uvedlo celkem 41 087 obyvatel. Vůli být považován za příslušníka národnostní menšiny může totiž občan vyjádřit jakýmkoli způsobem a kdykoli, nikoli pouze jednou za 10 let při sčítání lidu. Při sčítání lidu navíc hraje jistou roli historicky podložená obava Romů z možného zneužití údajů získávaných hromadně státními orgány.

²⁴ Mezi tyto znaky patří zejména zpravidla tmavší pleť ve srovnání s většinovou populací. Nicméně tento znak jednak není v žádném případě určující či nezbytný, navíc jej Romové sdílejí s řadou dalších národů.

²⁵ Rada Evropy, Estimates on Roma population in European Countries, <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>.

²⁶ Toto uvádí s odkazem na další zdroje OP Z, upozorňuje však současně, že přesná data neexistují.

²⁷ Ovšem uváděné dělení je spíše metodickou pomůckou. Ve skutečnosti se tyto kategorie prolínají a mnohé integrované rodiny mohou být ohroženy zejména chudobou a diskriminací.

²⁸ Příslušníkem národnostní menšiny je občan ČR, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti. Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin.

²⁹ Národnostní menšina je společenství občanů ČR žijících na území současné ČR, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo. Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin.

³⁰ Viz zásada č. 4, Zásady dlouhodobé koncepce romské integrace do roku 2025, Příloha k usnesení vlády ze dne 12. dubna 2006, č. 393, <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20283>

Zejména při monitorování přijatých opatření je důležité pracovat a počítat s rozdílným počtem osob, jež se samy za Romy označují (při sčítání lidu či jiné příležitosti) a které jsou takto označeny svým okolím. Není však správné tyto rozdíly přeceňovat, anebo z nich dokonce dovozovat nemožnost monitoringu a evaluace politik a opatření. Spíše jde o to, že monitoring mohou, v důsledku neexistence jednoduchých kritérií a kvůli zákonným bariérám vyplývajícím zejména ze zákona č. 101/2000 Sb., *o ochraně osobních údajů a o změně dalších zákonů*, jen v omezené míře provádět například úředníci veřejné správy či jiné subjekty (např. zaměstnavatelé, ředitelé škol formou kvalifikovaných odhadů) a následně statistici. Monitoring situace Romů proto vyžaduje zpravidla zapojení akademické obce a využití sociálních šetření a výzkumů. Tím se situace liší například od oblasti dosahování rovnosti žen a mužů či integrace cizinců, kde jsou rozlišující znaky (pohlaví, státní občanství) sledovány plošně úřady a statistiky a lze z nich při tvorbě politik vycházet.

Jak bylo uvedeno výše, značná část Romů v české společnosti (až polovina romské populace) trpí chudobou, je marginalizována, ohrožena sociálním vyloučením nebo žije přímo v sociálním vyloučení. **Sociálním vyloučením Romů přitom** rozumíme proces, během něhož jsou jednotliví Romové, romské rodiny či celé skupiny Romů (např. v obci, čtvrti) vytěsňovány na okraj společnosti; je jim ztížen či omezen přístup ke zdrojům a příležitostem, které jsou běžně dostupné ostatním členům společnosti.³¹ **Sociálním začleňováním naopak** označujeme proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.³² Termíny „sociální vyloučení“ a „sociální začlenění“ se týkají především socio-ekonomické dimenze soužití většiny a menšiny.

Termín „**integrace**“ má u nás tradičně širší význam, ať je již používán ve vztahu k Romům či jiným skupinám (např. cizinci, osoby se zdravotním postižením) a zahrnuje všechny dimenze společenského života, tedy rovněž identitní, kulturní a politickou. Kruciólní otázkou v procesu integrace je skutečnost, zda je možné, aby jedinec a zejména skupina obyvatel se integrovala do společnosti, kterou obecně není přijímána a postojе vůči ní dle průzkumů veřejného mínění jsou převážně negativní a odsuzující. Zde vyvstává důležitý úkol pro strategii, jak tento fenomén ovlivnit.

Integrace Romů do české společnosti (též **romská integrace**), je pro účely této strategie pojímána jako dvoustranný proces, probíhající jak na straně Romů, tak na straně většinové části společnosti, jehož cílem je vytvoření celistvé a soudržné společnosti a bezkonfliktní soužití. Zahrnuje nejen sociální a ekonomické začlenění Romů, tedy vyrovnání jejich postavení v oblastech vzdělání, zaměstnanosti, bydlení a zdraví, ale rovněž posílení identity Romů, s důrazem na oblasti jako jsou kultura a tradice. Zahrnuje také posílení společného historického vědomí a paměti národa, vytvoření tolerantního, nexenofobního prostředí a integraci romské menšiny v rovině politické. Součástí a prostředkem integrace je též **emancipace** romské menšiny, neboť jen sebevědomá menšina je schopna vytvořit zdravé vztahy jak s majoritou, tak i s jinými minoritami.

Emancipace je jako společenský a historický jev chápána jako vymanění se vlastní silou z nerovnoprávného postavení. O svoji emancipaci usilovaly v novověku společenské třídy (např. měšťané, třetí stav), náboženské skupiny, národy a etnika. V českém prostoru prošel úspěšně procesem emancipace jak samotný český národ (národní obrození v 19. století), tak i menšiny (např. Židé) či skupiny obyvatel, z nichž nejvýznamnější a nejpočetnější jsou ženy (ženská emancipace). Předpokladem emancipace Romů jako společenské skupiny a národnostní menšiny není, aby o ni usilovali všichni Romové. Rozhodující je však vůle podstatné části menšiny po emancipaci. Bez této vůle, o níž rozhodují samotní Romové, může společnost zajistit jen individuální rovnoprávnost. Emancipace se s procesem integrace nejenže nevyklučuje, ale spíše doplňuje. Historicky přitom platí, že elity usilující o emancipaci své skupiny (u nás např. českého národa, žen) usilovaly nejen o uvědomění, ale rovněž o ekonomické a sociální povznesení chudých a nejvíce znevýhodněných příslušníků daného celku. Podle tohoto historického modelu může probíhat i emancipace a integrace Romů.

Integrace nemá směřovat k **asimilaci**, tj. k zániku všech specifíků Romů a k úplnému přizpůsobení se většině. Jde pouze o odstraňování nežádoucích rozdílů, především těch, které jsou výsledkem a projevem

³¹ Viz Strategie sociálního začleňování 2014–2020.

³² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

dlouhodobého historického znevýhodnění Romů, jako jsou nižší vzdělanost, vyšší nezaměstnanost či horší zdravotní stav. Rozmanitost jazyková a kulturní jsou naopak obohacením společnosti a je žádoucí je zachovat a podpořit. Nelze ale nezmínit, že část Romů projevuje či může projevit svobodnou vůli k asimilaci, kdy jazyková odlišnost i kulturní tradice pro ně ztrácí význam. Početně tato skupina není zmapována.

1.6. Ostatní relevantní strategické dokumenty

Tato Strategie navazuje na platnou **legislativu**, především Směrnicí Rady 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity.

Strategie navazuje na předchozí koncepce romské integrace a rozpracovává **Zásady dlouhodobé koncepce romské integrace do roku 2025**, schválené vládou v roce 2006.³³

Inspirací a vodítkem při tvorbě strategie je již zmíněný dokument EU z roku 2013 **Doporučení Rady o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech**. Strategie navazuje též na další unijní dokumenty, jako jsou „Evropa 2020“, Národní program reforem (NPR)³⁴ a dokumenty upravující čerpání finančních prostředků z fondů EU v programovém období 2014–2020, jako jsou Dohoda o partnerství³⁵ a relevantní operační programy. Cíle a opatření v oblastech jako je vzdělávání, zaměstnání a bydlení jsou provázány na priority klíčových operačních programů pro období 2014–2020, jako jsou zejména:

Operační program Zaměstnanost

Operační program zaměstnanost (dále jen OP Z) obsahuje prioritní osu 2 Sociální začleňování a boj s chudobou, na kterou je určeno 30 % alokace programu. **Prioritní osa 2 naplňuje tematický cíl č. 9 „Podpora sociálního začleňování a boj proti chudobě a diskriminaci“** a má přispět k dosažení národního cíle zachování stejného počtu osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením na úrovni roku 2008 (s úsilím o snížení o 30 000 osob) vytčeného v Národním programu reforem. Prioritní osa je rozdělena na 3 investiční priority.

IP 1: Aktivní začleňování, včetně začleňování s ohledem na podporu rovných příležitostí a aktivní účast a zlepšení zaměstnatelnosti je zaměřena na intervence vůči sociálně vyloučeným jednotlivcům nebo těm, kteří jsou sociálním vyloučením ohroženi. Její cílová skupina jsou zejména osoby sociálně vyloučené, osoby sociálním vyloučením ohrožené (včetně romské menšiny). Mezi specifické cíle patří Specifický cíl 1: Zvýšit uplatnitelnost osob ohrožených sociálním vyloučením nebo sociálně vyloučených ve společnosti a na trhu práce a Specifický cíl 2: Rozvoj sektoru sociální ekonomiky. Tyto cíle jsou zaměřeny na celé území ČR, včetně sociálně vyloučených lokalit. Na jejich realizaci je vyčleněno 55 % prostředků prioritní osy. Bude nastavena provázanost s výsledky aktualizace sociálně vyloučených lokalit s výběrem cca 70 nejpotřebnějších obcí s rozšířenou působností, které mají na svém území sociálně vyloučené lokality. Sekce pro lidská práva Úřadu vlády bude poskytovat metodickou podporu.

IP 2: Zlepšování přístupu k dostupným, udržitelným a vysoce kvalitním službám, včetně zdravotnictví a sociálních služeb obecného zájmu obsahuje opatření systémového charakteru, která jsou zaměřena na lepší dostupnost, udržitelnost, kvalitu služeb, zvyšování efektivity služeb apod., se zaměřením na transformaci pobytových sociálních služeb a zdravotních služeb. Cílovou skupinou budou zejména „tvůrci politik“, poskytovatelé služeb, zadavatelé služeb, pracovníci apod. Mezi specifické cíle patří Specifický cíl 1: Zvýšit kvalitu a udržitelnost systému sociálních služeb, služeb pro rodiny a děti a dalších navazujících služeb podporujících sociální začleňování a Specifický cíl 2: Zvýšit kvalitu péče o duševní zdraví a přispět k udržitelnosti systému zdravotnictví cílenou podporou zdraví, zdravého životního stylu a prevence nemocí. Investiční priorita je cílena na celé území ČR a je na ni vyčleněno 35 % prostředků prioritní osy.

³³ Usnesení vlády ze dne 12. dubna 2006 č. 393, http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_cz_strategy_perspectives_cs.pdf

³⁴ Národní program reforem obsahuje priority a cíle vlády ČR v rámci naplňování strategie Evropa 2020; tvoří se na deset let s naplánovanou každoroční aktualizací. Představuje hlavní dokument monitorující naplňování cílů strategie „Evropa 2020“.

³⁵ Dohoda o partnerství na programové období 2014–2020. Dohoda stanovuje cíle a priority pro efektivní využívání Evropských strukturálních a investičních fondů (ESIF) za účelem naplňování strategie Evropa 2020 na základě vydefinovaných národních priorit.

IP 3: Komunitně vedené strategie místního rozvoje podpoří sociální začleňování prostřednictvím komunitně vedených strategií místního rozvoje, který přispívá k lepšímu zacílení podpory na místní potřeby daného území. Obsahuje Specifický cíl 1: Zvýšit zapojení lokálních aktérů do řešení problémů nezaměstnanosti a sociálního začleňování ve venkovských oblastech. Budou podporovány aktivity zaměřené na oblast sociálního začleňování (IP 2.1) a zaměstnanosti (IP 1.1) cílena na území pokrytá MAS, kterým byla schválena Komunitně vedená strategie místního rozvoje. Na tuto investiční prioritu je vyčleněno 10 % prostředků prioritní osy.

Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV) obsahuje pro Strategii relevantní prioritní osu 2 Rozvoj vysokých škol a lidských zdrojů pro výzkum a vývoj a prioritní osu 3 Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání. Cílem intervence prioritní osy 2 je rozšíření působnosti a zkvalitnění vysokoškolských poradenských a asistenčních služeb a revize a adaptace studijního prostředí pro zájemce o studium a studenty s důrazem na studenty se speciálními vzdělávacími potřebami. To by mělo být dosaženo s pomocí **investiční priority Zlepšování kvality a účinnosti a přístupu k terciárnímu a rovnocennému vzdělávání, zejména v případě znevýhodněných skupin, aby se zvýšila účast a úroveň dosaženého vzdělání** se Specifickým cílem Zvýšení účasti studentů se specifickými potřebami, ze socio-ekonomicky znevýhodněných skupin a z etnických minorit na vysokoškolském vzdělávání a snížení studijní neúspěšnosti studentů.

Plošně se na zvýšení kvality a na rovný a spravedlivý přístup ke kvalitnímu vzdělávání na všech úrovních vzdělávací soustavy OP VVV zaměřuje v rámci tematického cíle 9 – „Podpora sociálního začleňování a boj proti chudobě a diskriminaci“ a tematického cíle 10 – „Investice do vzdělávání, odborné přípravy a odborného výcviku k získávání dovedností a do celoživotního učení“ Prioritní osy 3. Tato prioritní osa obsahuje investiční prioritu 3 „Socio-ekonomická integrace marginalizovaných skupin, jako jsou Romové“ se specifickým cílem „Sociální integrace dětí a žáků včetně začleňování romských dětí do vzdělávání“. Investiční priorita 2 této prioritní osy se zaměřuje na „Boj proti všem formám diskriminace a prosazování rovných příležitostí“ se specifickým cílem „Kvalitní podmínky pro inkluzivní vzdělávání“. První investiční priorita této osy je věnována tématu „Omezování a prevence předčasného ukončování školní docházky a podpora rovného přístupu ke kvalitním programům předškolního rozvoje, k primárnímu a sekundárnímu vzdělávání, možnostem formálního a neformálního vzdělávání, které umožňuje zpětné začlenění do procesu vzdělávání a odborné přípravy“. Tato investiční priorita má 5 specifických opatření. Podpora cílů a aktivit ve Strategii romské integrace do roku 2020 může jít v OP VVV napříč prioritní osou 3 a jejími specifickými cíli.

Integrovaný regionální operační program

Integrovaný regionální operační program (IROP), obsahuje **Prioritní osu 2: Zkvalitnění veřejných služeb a podmínek života pro obyvatele regionů**. V rámci investiční priority **9a: Investice do zdravotnické a sociální infrastruktury, které přispívají k vnitrostátnímu, regionálnímu a místnímu rozvoji, snižování nerovností, pokud jde o zdravotní stav, a přechod od institucionálních ke komunitním službám** jsou nastaveny Specifické cíle: 2.1 Zvýšení kvality a dostupnosti služeb vedoucích k sociální inkluzi; 2.2: Vznik nových a rozvoj existujících podnikatelských aktivit v oblasti sociálního podnikání; 2.3 Rozvoj infrastruktury pro poskytování zdravotnických služeb a péče o zdraví – zajištění rovného přístupu ve zdravotní péči; 2.4: Zvýšení kvality a dostupnosti infrastruktury pro vzdělávání a celoživotní učení – zajištění rovného přístupu ke vzdělávání. Na specifický cíl 2.1 bude alokováno 7,3 % prostředků z IROP, a to na sociální služby (zřizování a rekonstrukce zařízení komunitní péče, zřizování a rekonstrukce zařízení pro dosažení deinstitucionalizované péče, infrastruktura pro terénní, ambulantní a nízkokapacitní pobytové formy sociálních, zdravotních a návazných služeb), sociální bydlení (podpora pořízení bytů a bytových domů pro sociální bydlení) a infrastrukturu komunitních center. Podpora bude směřovat do území správních obvodů ORP se sociálně vyloučenou lokalitou s výjimkou území hl. m. Prahy). Na specifický cíl 2.2 bude vyhrazeno 0,55 % alokace prostředků na IROP, které budou zaměřeny na výstavbu, rekonstrukce, rozšíření a vybavení sociálních podniků na vymezeném území.

V rámci **Investiční priority 10 „Investice do vzdělávání, odborného vzdělávání, včetně odborné přípravy pro získání dovedností a do celoživotního učení rozvíjením infrastruktury pro vzdělávání a odbornou přípravu“** bude intervence zaměřena na mimo jiné na děti v předškolním vzdělávání, osoby sociálně vyloučené či ohrožené sociálním vyloučením osoby se speciálními vzdělávacími potřebami. Mezi podporované aktivity patří rozšíření kapacit pro předškolní a školní vzdělávání, výstavba, rekonstrukce a vybavení odborných učeben, laboratoří, dílen, center odborné přípravy, budování zázemí pro rozvoj

vybraných klíčových kompetencí v oblastech komunikace v českém a cizích jazycích, matematických schopností a základních schopností v oblasti vědy a technologií, úpravy a vybavení budov a učeben pro vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

Obdobně jako v OP Z jsou v IROP Romové zařazeni **do skupiny sociálně znevýhodněných skupin obyvatel**. Základními cíli strategií je tak zajištění integrace v oblastech bydlení, zaměstnání, vzdělávání a zdravotní péče. Tato podpora bude cílena mj. na obyvatele tzv. sociálně vyloučených lokalit a etnické menšiny, jakými jsou Romové, kteří jsou vnímáni jako potenciální samozaměstnavatelé. V ČR je zaznamenáno přes **400 sociálně vyloučených lokalit**, ČR se proto zavázala v této oblasti v rámci evropského cíle **strategie Evropa 2020**: „Udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou do roku 2020 na úrovni roku 2008.“ Tzn. snížit tento stav o 30.000 osob. Pro identifikaci území sociálně vyloučených lokalit budou probíhat společná jednání rezortů OP Z, IROP, OP VVV a Sekcí pro lidská práva Úřadu vlády ČR ke koordinovanému přístupu řešení problémů sociálně vyloučených lokalit. **Strategické plány sociálního začleňování (SPSZ)** budou komplexním způsobem řešit problematiku sociálně vyloučených lokalit, relevantní pro OP Z a IROP. Pilíře pro OP VVV budou rozpracovány v rámci **Místního akčního plánu rozvoje vzdělávání (MAPRV)**, která se k SPSZ připojí jako dokument na stejné úrovni. Jedním z ústředních úkolů Sekce pro lidská práva je napomoci propojit všechny strategické plánovací procesy do funkčního celku.

Operační program Praha – pól růstu

Operační program Praha – pól růstu (OP Praha), prioritní osa 3 Podpora sociálního začleňování a boj s chudobou, Investiční priorita 1 Investice do zdravotnické a sociální infrastruktury, které přispívají k vnitrostátnímu, regionálnímu a místnímu rozvoji, snižování nerovností, pokud jde o zdravotní stav, a podpora sociálního začleňování díky lepšímu přístupu k sociálním, kulturním a rekreačním službám a přechod od institucionálních ke komunitním službám, specifický cíl Posílení sociální infrastruktury pro integraci, komunitní služby a prevenci, Prioritní osa 4 vzdělání a vzdělanost, investiční priorita 1 Investice do vzdělávání, odborného vzdělávání, včetně odborné přípravy pro získání dovedností a do celoživotního učení rozvíjením infrastruktury pro vzdělávání a odbornou přípravu.

Národní priority orientovaného výzkumu a experimentálního vývoje

V oblasti **výzkumu a vývoje** je pro Strategii romské integrace klíčové platné znění **Národních priorit orientovaného výzkumu a experimentálního vývoje (NPOV)**. Relevantní prioritní oblast IV. Sociální a kulturní výzvy se člení na problematiku celoživotního učení, sociální inkluzi a demografické změny ve společnosti.

V souvislosti s NPOV jsou také navrženy programy Technologické agentury ČR **OMEGA** a **BETA**. Program „OMEGA“ je zaměřen na podporu projektů aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje, aplikací/inovací podávaných společenskými a humanitními vědami. V praxi se tak může jednat o možnosti zapojení měst a regionů či možnosti projektů zaměřených na metodiku externí evaluace přijatých opatření. Získané poznatky přispějí k definování faktorů a procesů, které určují a ovlivňují fungování a rozvoj české společnosti, v kontextu probíhající integrace. Program veřejných zakázek ve výzkumu, experimentálním vývoji a inovacích pro potřeby státní správy „BETA“ se zaměřuje na konkrétní témata a problematiku, které chce daný orgán státní správy řešit veřejnou zakázkou v oblasti výzkumu. Technologická agentura ČR v programu BETA zadává veřejné zakázky pro následující orgány státní správy: Český báňský úřad; Český úřad zeměměřičký a katastrální; Ministerstvo dopravy; Ministerstvo práce a sociálních věcí; Ministerstvo průmyslu a obchodu; Ministerstvo pro místní rozvoj; Ministerstvo vnitra; Ministerstvo zahraničních věcí; Ministerstvo životního prostředí; Státní úřad pro jadernou bezpečnost; další poskytovatele v oblasti realizace programů výzkumu a vývoje.

Grantová agentura České republiky (GA ČR) je organizační složkou státu, jejímž posláním je účelovou formou podporovat základní výzkum, a to výhradně z veřejných prostředků. Jde o jedinou instituci tohoto typu a s tímto posláním v ČR. Při své činnosti se řídí zákonem č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací, a je samostatnou účetní jednotkou.

Strategie rovněž zohledňuje dokumenty **Rady Evropy**, především relevantní doporučení Výboru ministrů a komisaře Rady Evropy pro lidská práva³⁶ a **doporučení kontrolních mechanismů OSN**, zejména Výboru pro lidská práva, Výboru pro odstranění rasové diskriminace a dalších kontrolních mechanismů smluv

³⁶ Například Report by Nils Muižnieks, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe following his visit to the Czech Republic from 12 to 15 November 2012, CommDH(2013)1.

o lidských právech, např. Výboru pro práva dítěte, Výboru pro odstranění diskriminace žen a dalších.³⁷ Reaguje rovněž na doporučení z Univerzálního periodického přezkumu.³⁸

Na **národní úrovni** je Romská strategie 2020 propojena s relevantními **sektorovými strategickými dokumenty**, které jsou uvedeny v částech věnovaných strategickým cílům. Cílem Romské strategie 2020 je dát těmto strategiím a navazujícím aktivitám vodítko pro zohlednění situace Romů jak na úrovni koncepční, tak při formulování specifických opatření. Nemá tyto sektorové strategie dílčím způsobem, tj. ve vztahu k Romům, nahrazovat, ale má být s nimi komplementární, doplňovat je a v některých aspektech usměrňovat. Základem úspěchu romské integrace je zohledňování situace Romů při provádění obecných politik a opatření. Teprve uvnitř příznivě nastavených rámců pro rozvoj jednotlivých sektorů mohou být účinná podpůrná opatření ve prospěch Romů a opatření cílená specificky na Romy.

Zvláště je však potřeba upozornit na dvě strategie obecné povahy, k nimž má Romská strategie 2020 užší vazbu.

Strategie sociálního začleňování na období 2014–2020 (v gesci MPSV)

Účelem *Strategie sociálního začleňování* je plnění národního cíle redukce chudoby a snižování míry sociálního vyloučení podle Národního programu reforem ČR, vycházejícího ze strategie Evropa 2020. Cílem je „*udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby do roku 2020 na úrovni roku 2008.*“ ČR se současně zavázala vyvinout úsilí vedoucí ke snížení počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby o 30 000 osob. Na základě těchto tří uvedených dílčích indikátorů byl vytvořen souhrnný indikátor pro měření cíle redukce chudoby a sociálního vyloučení.

Strategie sociálního začleňování je ve vztahu ke Strategii romské integrace zastřešujícím dokumentem, podobně jako je tomu u řady dalších sektorových strategií. Sama strategie se ostatně definuje jako „*rámcový dokument v oblasti sociálního začleňování*“, který další strategie, „*integruje a vhodně doplňuje*“. Strategie sociálního začleňování není zacílena etnicky, ostatně předlužování, rizikové chování (kriminalita z chudoby) a další rizika sociálního vyloučení se týkají jak majoritní společnosti, tak minorit.

Zatímco Strategie sociálního začleňování míří na všechny osoby ohrožené chudobou a sociálním vyloučením, Strategie romské integrace do roku 2020 by měla zajistit, aby Romové byli přiměřeně začleněni do obecných opatření ke snižování chudoby a boje proti sociálnímu vyloučení a aby z hlediska výsledků nebyli Romové nadreprezentováni mezi osobami ohroženými chudobou, materiální deprivací nebo osobami žijícími v domácnostech bez zaměstnané osoby, respektive, aby se jejich existující nadreprezentace v těchto kategoriích do roku 2020 nezvyšovala, ale naopak snížila.

V současné době jsou přitom podle dostupných informací Romové nadreprezentováni ve všech uvedených kategoriích (tj. mezi osobami ohroženými chudobou, materiální deprivací nebo žijícími v domácnostech bez zaměstnané osoby). **Problémem je však absence celostátních údajů o romské menšině, což znesnadňuje stanovení reálných cílů a měření pokroku.** S tím souvisí úzce také otázka vytvoření soustavy indikátorů, které by ve vztahu k obecným indikátorům sociálního začleňování sledovaly specificky situaci (podíl) Romů. **Indikátory „rozdílů“, stěžejní pro romskou integraci, v současné době prakticky neexistují a jejich vytvoření a sledování musí být otázkou další odborné i politické diskuse.**

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení je dokument v gesci Ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Vůči Strategii boje proti sociálnímu vyloučení je Romská strategie 2020 dokumentem zastřešujícím, co se týče integrace Romů; Strategie boje proti sociálnímu vyloučení má ve vztahu k Romské strategii 2020 povahu komplementárního dokumentu zacíleného na specifický segment romského obyvatelstva.³⁹

³⁷ Doporučení kontrolních mechanismu jsou publikována na stránkách Sekretariátu Rady vlády pro lidská práva <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=303>.

³⁸ Doporučení z Univerzálního periodického přezkumu jsou publikována na stránkách Sekretariátu Rady vlády pro lidská práva <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=303>.

³⁹ Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015 je v současné době zpracována na období 3 let a obsahuje rozsáhlý soubor konkrétních úkolů, má tedy spíše povahu akčního plánu.

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení obsahuje opatření, která nejsou etnicky zacílená. Avšak s ohledem na skutečnost, že obyvatele sociálně vyloučených lokalit tvoří ve značné míře Romové, tak zahrnuje klíčová opatření pro boj se sociálním vyloučením i ve vztahu k romské menšině. Z tohoto důvodu se Romská strategie 2020 v oblasti sociální integrace úzce provazuje s opatřeními Strategie boje proti sociálnímu vyloučení a monitoruje jejich naplňování v kontextu situace sociálně vyloučených Romů. Z historického pohledu lze Strategii boje proti sociálnímu vyloučení chápat jako vyčleněný segment z Koncepce romské integrace, který je věnován specifickému problému tzv. sociálně vyloučených lokalit (tj. územní dimenze, soustředění na mikroregiony) a fenoménu sociálního vyloučení. Strategie boje proti sociálnímu vyloučení vznikla rozhodnutím vlády z roku 2009 v reakci na nedostatečné politiky státu a regionálních a místních samospráv v oblasti sociální integrace obyvatel sociálně vyloučených lokalit, zejména Romů.

Zatímco *Strategie romské integrace do roku 2020* míří na všechny Romy jako celek, chudé, sociálně vyloučené i integrované, včetně Romů usilujících o emancipaci své menšiny (viz definice výše), *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení* je především **nástrojem pro tvorbu a změnu politik** ve vztahu k celkovému řešení situace obyvatel **v specifických mikroregionech tzv. sociálně vyloučených lokalitách (ghettech), a problémů území, kde se lokalita nachází.** Z hlediska globálních cílů Romské strategie 2020, které jsou vytyčeny ve třech rovinách, a to rovině 1. lidskoprávní, 2. národnostní a 3. socio-ekonomické (viz podrobně níže bod 3.2), přispívá Strategie boje proti sociálnímu vyloučení především k naplňování cílů v rovině socio-ekonomické.

Mezi oběma dokumenty však dochází k určitému tematickému překrývání, zejména pokud jde o oblasti vzdělávání, bydlení či zaměstnanosti a ve vztahu k osobám, které jsou ohroženy diskriminací a chudobou. Paralelní existence Koncepce romské integrace a Strategie boje proti sociálnímu vyloučení je někdy považována ze strany některých uživatelů a odborníků za spíše matoucí. Je v ní také spatřován výraz existence dvou přístupů k romské integraci, tj. etnického / národního přístupu na straně jedné, a ne-etnického přístupu, operujícího s koncepty jako „kultura chudoby“ na straně druhé.⁴⁰ Existence několika přístupů ke stejnému problému je ale (do jisté míry) legitimní a logická, neboť odráží různé úhly pohledu.⁴¹ Důležité však je, aby kombinací těchto přístupů v praxi docházelo k synergickému efektu. Při naplňování Romské strategie 2020 je proto potřeba též identifikovat případné třecí plochy mezi těmito přístupy, a přijmout opatření, aby byly odstraněny.⁴²

Před tvůrci předkládané Romské strategie 2020 vyvstala otázka, zda se pokoušet oblasti, jimž se věnuje Strategie boje proti sociálnímu vyloučení, opětovně uchopit, a pokud ano, jak naložit s duplicitami, které tak mohou vznikat. Nakonec bylo rozhodnuto klíčové oblasti (zaměstnanost, bydlení, vzdělávání, zdraví) do strategie zahrnout, neboť jinak by Romská strategie 2020 byla obsahovým torzem předchozích romských koncepcí, mj. i bez přímé vazby na řadu článků z Doporučení. V těchto oblastech se předkládaná strategie soustřeďuje také na cílovou skupinu Romů, kteří nežijí v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, avšak potřebují pomoc s překonáváním překážek a předsudků. Na druhé straně však bylo, s ohledem na existenci Strategie boje proti sociálnímu vyloučení, upuštěno od podrobného rozpracování částí týkajících se přímo boje proti vyloučení, jako jsou například otázky boje proti lichvě, předlužování obyvatel, rizikového chování obyvatel ghetta a jeho prevence apod., jímž byla v dosavadních romských koncepcích věnována značná pozornost.

Cílem zpracovatelů této Strategie bylo zabránit duplicitnímu a vícečetnému formulování návrhů opatření ve stejné věci, proto dokument někdy odkazuje na úkoly formulované a plněné v rámci jiných strategií, včetně Strategie boje proti sociálnímu vyloučení.

⁴⁰ Viz Jakob Hurrle et al. Monitorovací zpráva občanské společnosti o plnění národní strategie integrace Romů a akčního plánu Dekády v České republice v roce 2012. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2013, s. 2 Úvodu (nečíslováno).

⁴¹ Například, na rozdíl od Strategie boje proti sociálnímu vyloučení, Romská strategie 2020 vnímá i sociální vyloučení především jako problém ohrožení lidských a menšinových práv osob sociálně vyloučených.

⁴² Třecí plochy mohou vznikat při aplikaci konceptů dostupného zaměstnávání či dostupného bydlení, které nesmí omezovat osobní svobodu dotčených a nesmí mít sankční povahu. Z pohledu ochrany lidských práv je přitom např. mnohem lepší, kdykoli je to možné, uplatnění konceptu *housing first*, mj. z důvodu respektování nejlepšího zájmu dítěte u rodin s dětmi.

2. Definice a analýza řešeného problému

2.1. Definice řešeného problému

Situace romské menšiny patří k nejnaléhavějším otázkám vývoje české společnosti po roce 1989. Dosavadní aktivity vlády, ministerstev, krajů a obcí a dalších institucí a aktérů přitom nevedly k obratu v celkové situaci. Na jedné straně se sice zvyšuje povědomí společnosti o závažnosti situace, která se zejména v důsledku eskalace napětí stává i politicky nepřehlédnutelnou,⁴³ na druhé straně společnost, resp. její vláda a politická reprezentace, v minulosti nenašly politickou vůli situaci řešit za použití masivních intervencí, včetně investování potřebných finančních prostředků. V posledních letech se naopak projevovала zjevná tendence reagovat na negativní jevy, propad romské menšiny a s tím související problémy, represivními opatřeními. Dělo se tak nejen na lokální, ale i na vládní úrovni (tzv. opatření proti zneužívání dávek), což však v praxi nevedlo k pozitivnímu vývoji. Naopak, posílilo to tendence „běžné populace“⁴⁴ vidět zdroj problémů v Romech samotných, nikoli v přístupu většiny či v systémových otázkách. Příklady dobré praxe se sice objevují na místní úrovni, jejich četnost je však malá a nedokáže změnit celkový obraz. Postavení romské menšiny jako celku se nadále zhoršuje. Výraznějším pozitivním posunem je pouze větší vůle využít pro řešení problémů sociálního vyloučení prostředky z Evropských strukturálních a investičních fondů (ESI fondů) a nabytí know-how, jak tyto fondy použít.⁴⁵ Romská integrace přitom představuje úkol, který proniká všemi základními oblastmi společenského a politického života a zasahuje celé území státu, i když se značnými regionálními a místními odlišnostmi a specifiky.

Základními celospolečenskými trendy, které romskou integraci znesnadňují a brzdí, přitom jsou:

- *Celkové směřování české společnosti po roce 1989 ke zvyšující se sociální a ekonomické diferenciaci.* Jen velmi málo Romů bylo v roce 1989 v takové společenské pozici, aby mohlo plně využít nové příležitosti, např. v rámci malé či velké privatizace, privatizace bytového fondu obcí⁴⁶ či studií v zahraničí, což byly běžné cesty rychlého společenského vzestupu části majoritní populace v 90. letech. Romové byli i za socialismu zastoupeni převážně mezi sociálně slabšími. Vývoj po roce 1989 přinesl pro většinu z nich zásadní sociální propad, způsobený bezprecedentním, velmi citelným rozeviráním nůžek mezi bohatými a vzdělanými na straně jedné a chudými a nízko kvalifikovanými na straně druhé. Toto riziko bylo zpočátku jen málo reflektováno. Společnost jako celek jej včas nezačala řešit, případně jej řešit z ideologických důvodů odmítala.
- *Směřování sociálních politik a systémů od principu solidarity k principu zásluhovosti.* Sociální politiky kladou stále více důraz na adresnost, zásluhovost, prevenci „zneužívání dávek“ a sankce, čímž se stále větší okruh osob dostává do situace příjmové chudoby, materiální deprivace a sociálního vyloučení. V zásadě platí, že všechny významnější politické subjekty a aktéři usilovali o posílení těch prvků sociálního systému, kdy pomoc je poskytována na základě testované potřeby, jež je doplňována rostoucími požadavky na „náležité“ chování ze strany příjemců pomoci.⁴⁷ V podobě některých prvků tzv. sociální reformy dovedla tato filozofie společnost až za hranu toho, co je ve svobodné společnosti možné.
- *Nekoherentnost sociálních politik, především nedostatečné zohledňování dopadů sociálních politik na děti.* Sociální systém jako celek doposud nereflektoval zásadní nutnost zohlednění nepřímých dopadů cílených politik na „třetí“ osoby. Jakkoli by tedy snad bylo eticky přijatelné uplatnit systém zásluhovosti a striktních sankcí vůči dospělým, zdravým jedincům, je jeho (nepřímé) uplatnění vůči dětem eticky nanejvýš problematické. Z hlediska ochrany práv dětí je rovněž sporné podmiňování výplaty dávek řádnou péčí o děti, neboť dítě by nemělo být penalizováno v podobě nedostatku základních zdrojů v důsledku toho, že rodiče nedovedou zajistit splnění svých povinností. Tento stav přispívá k dětské chudobě a vysokému počtu romských dětí v zařízeních pro výkon ústavní výchovy,

⁴³ Například Lidové noviny ze dne 26. října 2013 zařadily „zklidnění soužití s Romy“ mezi 10 výzev, které nová vláda bude muset řešit. Lidové noviny, 26. října 2013, s. 4.

⁴⁴ Termín užíváme s odkazem na Zprávu sdružení ROMEA o stavu romské menšiny za rok 2012, viz <http://www.romea.cz/dokumenty/ROMEa-zprava-2012.pdf>.

⁴⁵ Na úrovni operačních programů však přitom není garantováno, že Romové budou přiměřeně zahrnuti mezi beneficienty opatření. Toto bude potřeba zajistit zejména prostřednictvím participace Sekce pro lidská práva v jednotlivých operačních programech, k čemuž dává jistý prostor mj. gesce Úřadu vlády – Sekce pro lidská práva jako gestora horizontální podmínky nediskriminace.

⁴⁶ Studie provedená Výzkumným ústavem sociálního rozvoje a práce v Bratislavě, pobočka Praha „Péče o společenskou integraci cikánských občanů z hlediska resortu sociálních věcí“ konstatovala, že: „Pro cikánské rodiny je charakteristické, že nemají vlastní byt. Zpravidla v jednom bytě žije několik rodin v nevyhovujících podmínkách (zdravotně závadné byty, či byty přeplněné, byty nižší kategorie, nebytové prostory apod.)“ str. 146. Vzhledem k této výchozí situaci není překvapivé, že jen velmi malá část romských rodin získala vlastnické bydlení formou privatizace bytu.

⁴⁷ Tento přístup sdílí i Strategie boje proti sociálnímu vyloučení.

jakkoli nelze příčiny těchto negativních jevů redukovat. Problémem je častá absence efektivní multidisciplinární spolupráce v rámci subjektů podílejících se na řešení problematiky integrace romské komunity, včetně zajištění práv dětí.

- *Dlouhodobě koncepčně nezvládnutá situace v oblasti bydlení*, která některými systémovými změnami sice napomohla zlepšit bydlení středních a vyšších příjmových skupin (např. privatizace bytového fondu obcí, podpora hypoték a stavebního spoření), řešila však bydlení chudších vrstev jen okrajově a navíc neadekvátně (chybějící koncepce dostupného či sociálního bydlení). To vedlo ke katastrofálnímu propadu bydlení nejchudších obyvatel, včetně podstatné části Romů, k absenci celospolečenských a často i lokálních nástrojů k řešení, k rozvoji „podnikání“ v oboru substandardního bydlení a v alarmujícím růstu tohoto segmentu bydlení.
- *Nedostatečná možnost státu řešit integraci Romů na místní úrovni a negativní postoje části měst a obcí k romské integraci*. Zatímco péče o chudé patřila v českých zemích přinejmenším od 19. století k povinnostem obce, právní úpravy přijaté po roce 1989 tuto povinnost obcím ukládají jen velmi vágně. Změna nastavení tohoto rámce je však politicky neprůchodná. V důsledku toho stát fakticky nemá účinné nástroje k provádění politik na místní úrovni. Jedním z mechanismů jak motivovat obce zaměřit se na situaci Romů je například finanční pobídka, případně nabídka know how, jak řešit oblast romské integrace. Jedním z příkladů mohou být dotační programy pro obce, případně činnosti Agentury pro sociální začleňování, prostřednictvím jejíž činnosti stát nabízí spolupráci s obcemi.
- *Selhávání používaných integračních nástrojů, jejich postupná proměna z nástrojů integrace v nástroje podporující segregaci a nedostatečná inovace*. Tento fenomén byl dosud spíše na okraji pozornosti, přesto je jeho význam v praxi značný. Mnohé integrační nástroje, které v době jejich zavedení nikdo (anebo téměř nikdo) nezpochyboval, se ukázala být dvousečnou zbraní s ambivalentními dopady. To je případ tzv. přípravných ročníků na základních školách anebo zřízení zvláštního příjemce pro některé sociální dávky. Proto je žádoucí trvale sledovat a vyhodnocovat politiky a navrhopvat flexibilně jejich změny.
- *Nízká efektivita dosud použitých integračních opatření*. Přestože stát usiluje jak o integraci Romů, tak o širěji zacílenou prevenci sociálního vyloučení, a v programovém období 2007–2013 byly do této oblasti investovány značné prostředky z evropských strukturálních fondů, účinnost těchto opatření je, jak je uváděno v Dohodě o partnerství obecně nízká, přičemž příčiny této nízké účinnosti nejsou zatím dostatečně analyzovány.
- *Problémem při stanovování cílů a monitorování jejich dosahování je absence celoplošných dat o situaci Romů v ČR*. Nejsou k dispozici údaje o celkové vzdělanosti, zaměstnanosti, bydlení či zdravotním stavu Romů v ČR, nelze tak dobře stanovit výchozí stav a ani měřit pokrok při dosahování cíle pomocí indikátorů změny.
- *Negativní postoje části majoritní společnosti, části politické reprezentace vůči romské menšině a vliv médií na vzrůstající otevřený anticiganismus*. Negativní naladění části většinové společnosti má řadu příčin, včetně příčin historicky vzniklých a přetrvávajících předsudků. Významnou roli sehrává také nový vznik a šíření vyloučených lokalit, obývaných dominantně Romy. Tento fenomén objektivně zhoršuje životní podmínky v sousedních lokalitách svými specifickými doprovodnými jevy, jako je pokles cen nemovitostí, přetížení sociálních služeb či drobná kriminalita. Nelze opomenout také dopad na oblast školství, kdy při nárůstu počtu romských dětí ve škole rodiče z majoritní společnosti děti přihlašují na jiné školy. Život v sousedství ghetta se navíc sám o sobě stává symbolem společenského neúspěchu. Většinové obyvatelstvo, které se nemůže z těchto lokalit v důsledku své vlastní sociální a ekonomické situace a omezených finančních či jiných možností odstěhovat, je nejvíce náchylné k podpoře extrémních řešení. Masové nepokoje posledních let navíc naznačují, že ke spuštění agresivních projevů může snadno dojít i v prostředí mimo vyloučené lokality.
- *Rozporná očekávání společnosti ve vztahu k romské menšině, resp. romským aktivistům*. Problém sociálního propadu části romské menšiny je společností řešen na vládní úrovni dominantně jako otázka sociální, na níž je nutné reagovat obecnými opatřeními v rámci běžných politik. Současně jsou romští představitelé vyzýváni k tomu, aby se do řešení „problémů své menšiny“ (nikoli tedy sociálních problémů obecně) zapojili. Společnost jim k tomu ale neposkytuje (ať v prvním či druhém směru) dostatečnou podporu. Klíčový program na národní úrovni, který tuto podporu do jisté míry umožňuje, administrovaný Úřadem vlády – Kanceláří Rady vlády pro záležitosti romské menšiny

„Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce“, byl v posledních letech dramaticky zkrácen, a to z 25 mil. Kč v roce 2009 na 10 055 000 Kč v roce 2012. Společnost nemá jasnou představu o tom, zda a jak má svépomocné aktivity Romů podporovat, a jakou roli by sami Romové měli v integračním procesu sehrát.

- *Nedostatečné zastoupení příslušníků romské menšiny v rozhodovacích procesech.* Zatímco integrace romské menšiny je úkol politický, v rozhodovacích procesech na všech úrovních participuje jen malý počet Romů. Proto i dobře míněné úsilí o integraci může být Romy vnímáno jako jednání většiny, ve kterém jsou pouhými objekty dění. To prohlubuje propast mezi většinou a romskou menšinou, kdy na straně většiny profesionální „integrační pracovníci“ věří, že svou práci odvádějí dobře, avšak tato práce nenachází pozitivní odezvu.

Z povahy celospolečenských trendů a jevů brzdících romskou integraci plyne, že ne všechny mohou být přiměřeně a zejména rychle ovlivněny Romskou strategií 2020. Cílem této strategie je proto *upozornit* na celospolečenské bariéry a současně *zacílit* opatření do těch oblastí, které lze reálně a se stávajícími prostředky ovlivnit, a docílit změny. Strategie tedy musí pracovat metodou širokého poznání problémů doplněného cílenými intervencemi v kritických bodech.

2.2. Prostředí a očekávaný budoucí vývoj

Povaha výše popsaných zásadních celospolečenských jevů, které jsou brzdou romské integrace, neumožňuje reálně předpokládat ukončení jejich působení. Dosažení základního cíle Strategie, tj. zvratu v procesu gradující marginalizace romské menšiny, je proto velmi nesnadným úkolem. Lze očekávat obtížné prosazování navržených opatření v politickém prostředí, zejména na regionální úrovni a rovněž jejich odmítání částí skeptické veřejnosti. Výrazné úsilí bude proto nutné vynaložit na komunikaci s veřejností, na osvětlu a na vyjednávání s klíčovými aktéry. Významnou roli budou hrát i aktéři na unijní a mezinárodní úrovni jak v rovině vynucování stávajících závazků ČR (např. dodržování unijních antidiskriminačních směrnic, naplňování rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní vs. ČR z roku 2007), tak i cílenou snahou ovlivnit příští dění (např. nastavením podmínek pro čerpání finančních prostředků z fondů EU).

Důležitá je nejen komunikace s veřejností, ale také adekvátní komunikace s Romy. Podstatné změny v procesu marginalizace romské menšiny nebude dosaženo, pokud nebude zaměřena pozornost také na psychologické aspekty problému a zapojení do řešení nebudou rovněž psychologové, nejen převážně sociální pracovníci. Jde například o fakt, že vedle sebe žijí paralelně dvě frustrovaná společenství – majorita je frustrována neřešením některých problémů pramenících ze soužití s Romy, Romové pak jsou frustrováni nejen nepřijetím a negativními postoji majoritní společnosti ale i nemožností řešit sociální situaci. Reakce na frustraci jsou dostatečně popsány v odborné literatuře a korespondují s některými projevy obou společenství. Je třeba zdůraznit, že frustrace se netýká pouze osob sociálně vyloučených, ale i tzv. střední třídy.

2.3. Revize stávajících opatření

Předkládaná Strategie romské integrace 2020 reviduje dosavadní úkoly a přístupy v několika směrech:

- Upřesňuje dosavadní hlavní cíl romských koncepcí. V minulosti jím bylo deklarováno „dosažení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatní společností“, nyní je tento cíl nahrazen odstraňováním neodůvodněných a nepřijatelných rozdílů mezi romskou minoritou a majoritou a zvrácení negativních trendů ve vývoji situace značné části Romů.
- Usiluje o lepší harmonizaci a koordinaci s jinými strategiemi a s děním na unijní a mezinárodní úrovni. Strategie romské integrace 2020 jako strategie zastřešující by měla především poskytovat specifickým sektorovým strategiím impulsy ke směřování.
- Vzhledem ke vzniku Strategie boje proti sociálnímu vyloučení v roce 2011 (tedy po schválení poslední romské koncepce) přináší předkládaná strategie inovaci ve svých cílech, a to důraz na potřebu podpořit tu část romské populace, která nežije v situaci sociálního vyloučení, na romskou „střední třídu“ a na romskou inteligenci jako skupiny, které představují největší potenciál pro stavění mostů mezi Romy a neromskou populací. Boj proti sociálnímu vyloučení je nadále velmi aktuální.

Paušalizující pojednávání o problémech všech Romů pod touto hlavičkou je stigmatizuje; ve svém důsledku je pro romskou integraci kontraproduktivní.⁴⁸

- Strategie romské integrace 2020 reflektuje potřebu vytváření politik, které jsou založeny na důkazech a které jsou měřitelné.
- Předpokládá vytvoření lepšího systému monitoringu, který bude více zacílen na sledování dosahování strategických a specifických cílů, nikoli na sledování opatření; k tomu je ale zapotřebí vytvořit systém indikátorů.
- Předpokládá sledování efektivity vynaložených finančních prostředků na realizaci komplexních a dílčích politik a strategických a specifických cílů.
- V oblasti využití ESI fondů je v programovém období 2014–2020 položen větší důraz na explicitní, nikoli však výluční politiky oproti politikám zacíleným na Romy, které se podle názoru realizátorů příslušných operačních programů v praxi neosvědčily.

2.4. Vývoj při tzv. nulové variantě

Při absenci jakýchkoli dalších opatření pro integraci Romů (tzv. nulová varianta) by došlo s největší pravděpodobností k výrazné akceleraci negativních dopadů existujících sociálních a ekonomických podmínek na Romy, které jsou v současné době existujícími opatřeními alespoň tlumeny. Nulová varianta je rovněž nemožná proto, že ČR je povinná naplňovat stávající mezinárodní závazky, např. při odstraňování diskriminace a segregace (např. již zmiňovaný rozsudek *Evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti ČR*).

2.5. Souhrn výsledků klíčových analýz

Sekretariát Rady vlády po záležitosti romské menšiny každoročně zpracovává **Zprávu o situaci romské menšiny** v uplynulém roce, která je předkládána vládě. Poslední zpráva byla projednána a schválena vládou v listopadu roku 2014.⁴⁹ Zpráva shrnuje jak informace o situaci romské menšiny, jak plynou z podkladů resortů a krajů, tak využívá jiné dostupné zdroje informací, především provedené nezávislé výzkumy a analýzy. Níže uvedený souhrn klíčových analýz vychází především z těchto zpráv. Je doplněný o shrnutí poznatků z projektu Agentury pro sociální začleňování z implementace projektů z EU fondů v uplynulém období.

Jak ale připomínají každoroční zprávy o situaci romské menšiny, v současné době není v ČR k dispozici dostatek aktuálních kvalitních šetření, výzkumů a analýz, které by pokrývaly celé území ČR. Byla sice provedena řada lokálních studií, například i v souvislosti s činností Agentury pro sociální začleňování, jejich závěry však nelze bez dalších informací aplikovat na celou ČR. Předpokladem účinnější tvorby strategií a realizace opatření pro integraci Romů na národní úrovni je proto výraznější **podpora výzkumu**.

Jedním z nejvýznamnějších zdrojů informací o současné situaci Romů je provedené šetření Světové banky, UNDP a Agentury EU pro základní práva s názvem „Situace Romů v 11 členských státech EU“⁵⁰, které bylo provedeno v roce 2011. V ČR byl výzkum proveden v celkem 108 romských lokalitách. Tato zpráva je dále citována jako „Zpráva FRA / UNDP 2012“. Je významná především tím, že systematicky srovnává situaci romské a neromské populace a poskytuje srovnatelné údaje pro členské země EU s významným počtem Romů.

Vzdělávání

Lepší vzdělávání Romů, především romských dětí, je konsensuálně považováno za jeden z nejdůležitějších předpokladů úspěšné integrace. V české společnosti se však jen obtížně hledá shoda na vhodném postupu, čímž je možný pokrok výrazně zpomalován. Základními problémy v oblasti vzdělanosti zůstávají hluboká statistická vzdělanostní propast mezi Romy a neromskou populací, vysoké zastoupení romských dětí v bývalých zvláštních školách, nyní označovaných často jako základní školy praktické, trendy k segregaci romských dětí v základním, předškolním a částečně i středním vzdělávání a malá připravenost romských dětí na školu v důsledku nízkého zapojení romských dětí do předškolní výchovy, ale také nízká úroveň

⁴⁸ V povědomí značné části společnosti totiž pojem sociálně vyloučená osoba, resp. osoba ohrožená sociálním vyloučením nahradil termín „sociálně nepřizpůsobiví“.

⁴⁹ Zpráva o situaci romské menšiny v roce 2013 byla schválena usnesením vlády ze dne 3. listopadu 2014 č. 902, <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2013.pdf>

⁵⁰ Zdroj: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf.

připravenosti pedagogických pracovníků na práci s dětmi pocházejícími z odlišného kulturního zázemí, malá akcentace této problematiky při přípravě budoucích pedagogů v rámci vysokoškolského studia.

V roce 2012 byl zveřejněn *Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol*. Pracovníci veřejné ochránky práv identifikovali prostřednictvím metody pozorování celkem 32 % romských žáků na sledovaných 67 školách (kvalifikovaný odhad učitelů byl vyšší – 35 % romských žáků). Elektronické šetření České školní inspekce v základním školství pak v září 2013 zjistilo, že Romové tvoří 28,2 % žáků vzdělávaných podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní školy s přílohou pro lehce mentálně postižené. Nejvyšší podíly byly zaznamenány v Ústeckém (41,5 %) a v Moravskoslezském (35,9 %) kraji, kde podle kvalifikovaných odhadů krajských koordinátorů pro romské záležitosti žije zároveň nejvyšší počet Romů v rámci ČR.

Výzkum Světové banky a Rozvojového programu OSN „*Směrem k rovnému začátku: uzavření propasti ve včasné vzdělávání romských dětí z východní Evropy*“⁵¹ poukázal na nízkou účast romských dětí v předškolním vzdělávání v ČR v mezinárodním srovnání (účast v ČR 28 %, účast v Maďarsku 76 %, účast v Bulharsku 45 %, účast v Rumunsku 37 %, účast v Slovensku 24 %), ale i ve srovnání Romové (28 %) a Neromové (79 %). Byly zaznamenány nejvyšší výdaje romských domácností na předškolní vzdělávání mezi zkoumanými zeměmi, které jsou výraznou překážkou v účasti Romů v tomto stupni vzdělávání.

Některé romské rodiny také více preferují krátkodobější předškolní přípravu v tzv. *přípravných třídách*. Počet přípravných tříd v roce 2013 zůstal stejný jako v předešlém roce, 214 škol zřídilo 244 přípravných tříd, v nichž se vzdělávalo 2 597 žáků. Krátkodobější příprava však nemůže nahradit dlouhodobější přípravu v mateřských školách, navíc přípravné třídy mohou posilovat segregáčnické trendy, neboť se v nich tvoří segregované kolektivy sociálně vyloučených dětí.⁵²

Po pěti letech od přijetí rozsudku ve věci D. H. vs. ČR na konci roku 2012 vláda ČR předložila Výboru ministrů Rady Evropy konsolidovaný *Plán opatření pro výkon rozsudku Evropského soudu pro lidská práva v případě D. H. a ostatní proti ČR*. Plán představuje kroky k odstranění nepřímé diskriminace romských žáků, kterou shledal ve svém rozsudku Evropský soud pro lidská práva. Opatření mají za účel nastavit účinné záruky zajišťující, že proces zařazování dětí do vzdělávacího programu pro žáky s LMP bude objektivní, prostý diskriminace na základě etnicity a sociálního původu a bude zajišťovat nejlepší zájem dítěte. V říjnu 2013 předložila ČR Výboru ministrů Rady Evropy informaci o naplňování Plánu. Přestože byly podniknuty dílčí kroky pro odstranění nerovného přístupu ke vzdělávání, některé body Plánu jsou naplňovány jen částečně, případně vůbec. Problematické je také zpoždění při plnění Plánu oproti schválenému harmonogramu.

Podle výzkumu FRA / UNDP významný podíl romských žáků předčasně ukončuje vzdělanostní dráhu a nepokračuje ve studiu na střední škole (odhadem 15 %), případně přechází do učňovských oborů (58 %).

OECD v roce 2012 ve zprávě „*Rovnost a kvalita ve vzdělávání: Podpora znevýhodněných žáků a škol*“⁵³ upozornila na to, že současný systém vzdělávání v ČR zachovává sociální stratifikaci společnosti a nenapomáhá inkluzi znevýhodněných skupin dětí, žáků a studentů do hlavního vzdělávacího proudu. Nedochozí tak k vzestupné mobilitě socioekonomicky znevýhodněných dětí, mezi něž patří významný podíl dětí romských. OECD označila tento systém za neekonomický, neboť zvyšuje náklady na řešení důsledků budoucí nezaměstnanosti a sociálního vyloučení Romů. Následný projekt ČŠI navrhl konkrétní opatření, která se promítla do Strategie rozvoje vzdělávání v ČR do roku 2020.

Zaměstnaní

Situace Romů v oblasti zaměstnanosti je dlouhodobě nepříznivá a je jedním z faktorů, které způsobují ekonomickou a sociální marginalizaci romské menšiny.

Šance romských uchazečů na získání pracovního místa je v posledních letech nižší i vzhledem k míře nezaměstnanosti. V prosinci roku 2013 se okolo hranice 10 % nezaměstnanosti pohybovaly 4 kraje. V Ústeckém kraji dosáhla míra nezaměstnanosti 11,5 %, postiženy však byly i kraje Moravskoslezský, Olomoucký a Karlovarský, což jsou regiony s vyšší koncentrací romských domácností. Několik posledních let trvající ekonomické zpomalení prohloubilo strukturální charakter nezaměstnanosti Romů, jejichž úspěšnost na pracovním trhu nepříznivě ovlivňuje nižší úroveň vzdělání a kvalifikace. Navíc zde významnou roli sehrává i diskriminace na trhu práce ze strany zaměstnavatelů. Na druhé straně je třeba zmínit, že určitá

⁵¹ Zdroj: http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf.

⁵² Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených lokalit (2009; GAC pro MŠMT), Citováno podle Strategie sociálního začleňování,

⁵³ Dostupné: <http://www.csicr.cz/getattachment/0f06a478-efa4-45b1-9abd-42f7c6109dfa>.

část Romů, zejména mužů, využívá možnosti nelegální práce, která je výhodná jak pro zaměstnavatele, tak i pro zaměstnance, kterým nelze příjem postihovat výkonem rozhodnutí (exekucí). Tento fenomén ještě není dostatečně zmapován.

Podle zprávy FRA / UNDP⁵⁴ pouze 43 % romských respondentů žijících na území vyloučených lokalit má placené pracovní místo oproti 70 % neromských respondentů žijících v obdobných životních podmínkách. Míra nezaměstnanosti byla u Romů 39 %, kdy horší byla situace u romských žen (48% nezaměstnanost), než u romských mužů (33%). Alarmující je situace mladých Romů ve věku mezi 15–24 lety, kteří dle zprávy čelí 61% nezaměstnanosti, z nich 77 % nemělo žádnou pracovní zkušenost. Dle údajů krajských koordinátorů pro romské záležitosti se míra nezaměstnanosti ve vyloučených romských lokalitách strukturálně postižených regionů pohybovala dokonce v rozmezí 70–100 %.

V roce 2012 bylo dle kvalifikovaných odhadů krajských pracovišť Úřadu práce ČR evidováno 47 854 romských uchazečů o práci (v roce 2011 jich bylo 38 456). Do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti bylo zařazeno 46,5 % romských uchazečů, což potvrzuje fakt, že významný podíl Romů potřebuje zvýšenou podporu při hledání pracovního místa (v roce 2011 se APZ účastnilo 69 % romských uchazečů). Výrazný pokles byl zaznamenán v účasti v rekvalifikačních programech, do nichž bylo zapojeno 1,3 % romských uchazečů (v roce 2011 to byla 4,5 % uchazečů), dále i ve veřejně prospěšných pracích, které vykonávalo 0,5 % romských uchazečů (v roce 2011 se jednalo o 6,2 % uchazečů). V roce 2013 nebylo toto šetření na krajských pracovištích Úřadu práce ČR provedeno.

Analýza s názvem „*Politika zaměstnanosti a opatření na trhu práce v dlouhodobé perspektivě a v průběhu krize*“⁵⁵ poukázala na poddimenzovanost personálního zabezpečení aktivní politiky zaměstnanosti. Pracovníci nemají prostor poskytovat individualizovanou poradenskou práci, což se odráží i na míře využívání a kvalitě APZ. Agenda Úřadu práce ČR byla od začátku roku 2012 navíc zatížena výplatou nepojistných sociálních dávek, která přešla nově do jeho gesce. V roce 2013 došlo v této otázce k pozitivnímu posunu, kdy 31. července 2013 schválila vláda navýšení počtu zaměstnanců ÚP ČR o 700 osob. Dle kvalifikovaných odhadů pracovníků krajských poboček Úřadu práce ČR došlo v roce 2012 v porovnání s rokem 2011 k poklesu úspěšnosti romských uchazečů na trhu práce, kdy se z celkového počtu podařilo uplatnit pouze 11,4 % z nich (v roce 2011 se jednalo o 17 % romských uchazečů, v roce 2013 nebylo toto šetření provedeno).

Zdraví

Zpráva FRA / UNDP poukázala na horší zdravotní stav Romů žijících na území vyloučených lokalit v porovnání s Neromy. Romští respondenti sice vnímali svůj zdravotní stav jako dobrý, nicméně bylo zjištěno, že trpí více chronickými onemocněními (nejčastěji udávanými nemocemi byl vysoký krevní tlak, dále artritida, revmatismus, diabetes, úzkost a deprese). Zanedbávána je z jejich strany prevence a využívání preventivních prohlídek u lékaře.

Na ohrožení Romů vícenásobnou diskriminací v přístupu ke zdravotní péči upozornila FRA, která v ČR provedla šetření mezi domácnostmi žijícími na území venkovských tzv. sociálně vyloučených romských lokalit. Zpráva ze šetření „*Nerovné zacházení a vícenásobná diskriminace v přístupu ke zdravotní péči a k její kvalitě*“⁵⁶ upozorňuje, že mezi nejčastější faktory, které mohou způsobit nerovný přístup, patří: 1) komunikační a jazykové bariéry; 2) nedostatek informací o systému zdravotní péče, o právech a nárocích, které z něj pro pacienta vyplývají; 3) pracovní podmínky; 4) životní podmínky, které podmiňují socioekonomický status; 5) kulturní a psychologické překážky; 6) kompetence a znalosti zdravotníků v oblasti péče o pacienty ze sociokulturně odlišného prostředí. Tyto bariéry u romských uživatelů snižují dostupnost zdravotní péče či jim je poskytována zdravotní péče nižší kvality. Na to, jak diskriminace Romů a horší socioekonomická situace a prostorová segregace ovlivňuje přístup ke zdravotní péči, upozorňuje i nadregionální poskytovatel programu Zdravotně sociální pomoc, Drom, romské středisko. Jedním z faktorů ovlivňujících přístup ke zdravotní péči je také častá migrace rodin s dětmi, zejména pak krátkodobé pobyty v komerčních ubytovnách, a to nejen v oblastech, kde nejsou dostatečné kapacity některých medicínských odborností.

Bydlení

⁵⁴ Dostupné: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf

⁵⁵ VÚPSV, 2012

⁵⁶ Zdroj: http://fra.europa.eu/sites/default/files/factsheet-inequalities-discrimination-healthcare_cs_0.pdf

Situace značné části Romů v oblasti bydlení je alarmující. Propad v této oblasti se nepodařilo zastavit. Naopak se mohutně rozvíjí segment drahého, ale substandardního bydlení na ubytovnách. Zatímco výzkum provedený v roce 2006 (Gabal 2006) zaznamenal 330 tzv. sociálně vyloučených lokalit, v nichž žilo asi 67 500 Romů, dle kvalifikovaných odhadů se počet lokalit v ČR i jejich obyvatel zvýšil až na 400 vyloučených obcí.⁵⁷

Propad romských domácností v oblasti bydlení v posledních letech akceleroval. Rovněž velmi obtížné, je zejména pro romské rodiny získání nájemního bydlení prostřednictvím realitních kanceláří u soukromých vlastníků nemovitostí. Romové, zejména ti sociálně vyloučení, jsou dlouhodobě jednou z nejvíce ohrožených skupin účastníků na trhu s byty, podléhají strukturálním bariérám a diskriminaci. Snižuje se přístup vyloučených romských domácností ke standardním formám bydlení, jako je nájemní bydlení. Přístup k obecnímu bydlení je řízen pravidly pro posuzování žádostí o obecní byt. Zpravidla se jedná o požadavek trvalého pobytu žadatele na území města či obce, který mnozí žadatelé nesplňují, zejména pokud se za bydlením opakovaně stěhují. Další podmínkou je bezdlužnost vůči obci, jež bývá pro mnohé romské domácnosti, které se dostaly na ubytovny kvůli výpovědi z nájmu obecního bytu z důvodu dluhů na nájmu, nesplnitelný požadavek. Takřka nedostupná je forma bydlení v bytě v osobním či družstevním vlastnictví.

Zvyšující se počet romských domácností je tak závislý na bydlení na ubytovnách zřízených soukromými provozovateli či obcemi. Ubytovny však nejsou vhodné pro dlouhodobé bydlení, zejména pro rodiny s dětmi. Podle zjištění v rámci přípravy Monitorovací zprávy občanské společnosti *představuje nedobrovolné přestěhování z normálního bytu do ubytovny krutý zásah, jehož vliv může být tak silný, že dokáže rodiny, o nichž bylo dříve známo, že se o sebe dokážou samy postarat, proměnit v "problémové případy"*.⁵⁸

Jakmile romské domácnosti opustí segment standardního bydlení, je malá šance na to, že se do něj budou moci v budoucnu vrátit. Zvyšující se počet domácností, které bydlí v jiných formách bydlení, a za účelem úhrady poplatků čerpají doplatek na bydlení, zaznamenala i *Analýza databáze příjemců dávek hmotné nouze*⁵⁹, v roce 2013 další nárůst potvrdila Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2013⁶⁰

Sociální vyloučení a chudoba

V roce 2012 činila v ČR míra materiální deprivace 6,6 %, podíl osob žijících v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou byl na úrovni 6,6 % a míra ohrožení chudobou činila 9,6 %. Podle souhrnného indikátoru, který byl vytvořen na základě výše uvedených tří ukazatelů, bylo v ČR v roce 2012 ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením 15,3 % z celkové populace. Přestože ČR má nejnižší podíl populace ohrožené chudobou nebo sociálním vyloučením ze všech zemí EU, vzhledem k dopadům ekonomické recese na trh práce se dá předpokládat, že se tento podíl bude dále zhoršovat. **Empirické poznatky nasvědčují, že Romové patří ke skupinám obyvatel, které jsou chudou nejvíce postižené, nejsou však bohužel dostupné přesnější údaje z celospolečenského šetření.** Vysoké procento Romů postižených chudobou je dáno již skutečností, že Romové jsou nadreprezentováni mezi nezaměstnanými a početnými rodinami; přitom téměř polovina domácností (46,4 %), kde je alespoň jedna osoba nezaměstnaná, je ohrožena chudobou.

Vedle již zmíněného nárůstu vyloučených lokalit je dalším trendem přesun lokalit z velkých měst do menších obcí, a to i vlivem migrace tzv. sociálně vyloučených romských domácností za dostupným bydlením na ubytovnách. Z poznatků z terénu vyplývá, že v poslední době ubytovny vznikají nejen na území velkých měst, ale i na území malých obcí, což může mít velmi negativní dopad na eskalaci sociálního napětí v uvedených místech. Menší města či strukturálně postižené regiony mají menší absorpční kapacitu obtížnou životní situaci migrujících domácností řešit. To v některých regionech vede k eskalaci problémů, které přispívají ke vzniku občanských nepokojů.

⁵⁷ Uvádí ji například IROP.

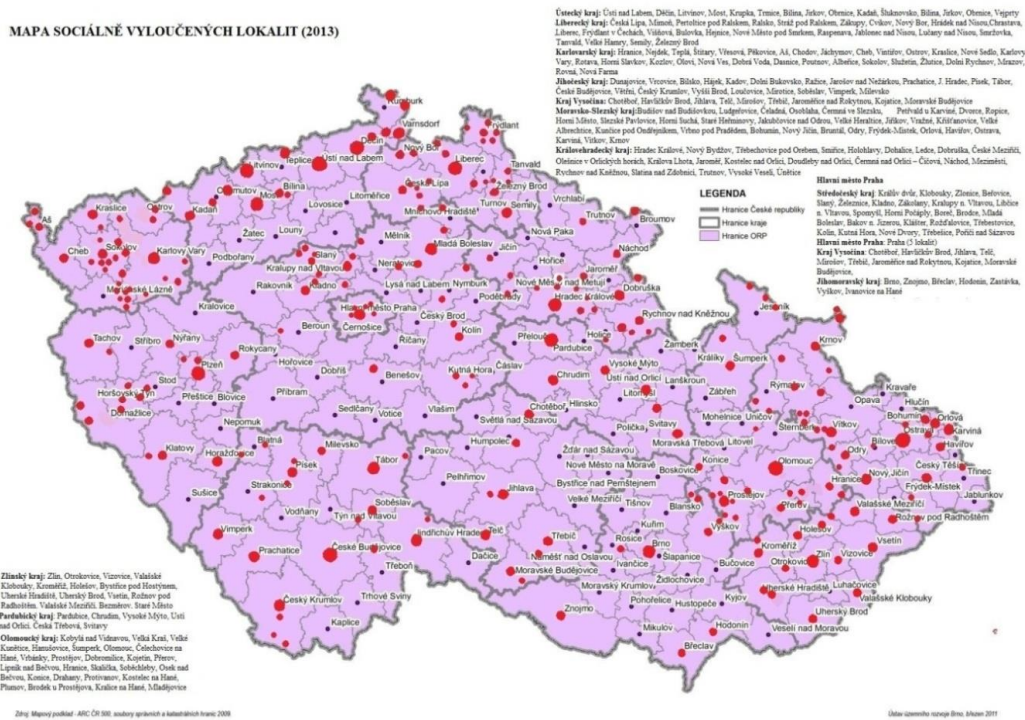
⁵⁸ Jakob Hurrle et al. Monitorovací zpráva, 2013, s. 11.

⁵⁹ VÚPSV, 2012.

⁶⁰ http://www.mpsv.cz/files/clanky/17212/davky_prosinec_2013_3.pdf

Obrázek č. 1: Tzv. sociálně vyloučené lokality v ČR⁶¹

MAPA SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT (2013)

V reakci na tento stav byla v roce 2011 přijata „Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015,⁶² jejíž realizaci koordinuje Odbor pro sociální začleňování Úřadu vlády ČR. Kromě aktivit probíhajících na lokální úrovni v rámci lokálních partnerství rozšířil Odbor pro sociální začleňování spolupráci s kraji, především s Ústeckým, Moravskoslezským, Karlovarským a Libereckým krajem. V roce 2013 byl také vypracován národní rámcový dokument pro oblast sociálního začleňování a boj s chudobou pod názvem „Strategie sociálního začleňování 2014–2020“, který zastřešuje hlavní oblasti významné pro sociální začleňování osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených.

Postoje veřejnosti k Romům, otevřený anticiganismus

V ČR jsou značně rozšířené negativní postoje většinové populace k Romům, předsudky vůči Romům a anticiganismus. Anticiganismus je specifickou formou rasismu, který je srovnatelný s antisemitismem; je ideologií rasové podřadnosti a dehumanizace. Podobně jako antisemitismus má anticiganismus výrazné prvky světonázoru, neboť nabízí jednoduché vysvětlení společenských problémů a obtíží. Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI) v roce 2005 charakterizovala tuto specifickou formu rasismu vůči Romům následujícími znaky. Anticiganismus přetrvává jak historicky tak geograficky (je stálý a nezmenšuje se), je systematický (je akceptován téměř celým společenstvím) a je často doprovázen násilnými činy.⁶³ V české společnosti jsou Romové prvním „obětím beránkem“ v dobách krizí.

Poslední léta jsou ve znamení nárůstu protiromských nálad a násilí. Zpráva sdružení ROMEA o stavu romské menšiny za rok 2012 demonstruje „změnu u běžných lidí“, kdy uvádí, že ještě v říjnu 2012, kdy pochodovali neonacisté v Ústí nad Labem kolem ubytoven, obývaných převážně Romy, postavili se proti nim jejich odpůrci z řad místních lidí. O několik měsíců později již demonstrovali tito lidé společně s extremisty proti Romům – v Duchově, Českých Budějovicích, Vítkově a Ostravě.⁶⁴

⁶¹ Převzato z Dohody o partnerství, s. 166. V současné době realizuje GAC spol. s r. o. výzkum „Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR“ pro Ministerstvo práce a sociálních věcí. Výsledkem analýzy bude mj. aktualizovaná mapa (kartografické zpracování výsledků) sociálně vyloučených lokalit. Výsledky analýzy budou dostupné počátkem roku 2015.

⁶² Usnesení vlády č. 699 ze dne 21. října 2011.

⁶³ Srovnaj Council of Europe, Descriptive Glossary of Terms related to Roma Issues, 18 May 2012, <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>.

⁶⁴ Zpráva sdružení ROMEA o stavu romské menšiny za rok 2012, viz <http://www.romea.cz/dokumenty/ROMEZA-zprava-2012.pdf>

Výzkumy veřejného mínění agentury *STEM* a *Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AVČR* zaznamenaly v roce 2013 zvýšení podílu osob s negativním postojem vůči Romům (STEM uvedl dvě třetiny obyvatel ČR; Centrum dokonce 87 % dotázaných). Postoje veřejnosti k Romům ovlivňují výrazně média. „*Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012*“, která vznikla v rámci Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR, zaznamenala převažující tendenci k silně negativnímu stereotypnímu obrazu romské menšiny. Vyobrazení romské menšiny se ve zpravodajství opírá především o mediální konstrukci „romské“ kriminality a tematizování obav majority z Romů. Více než polovina (61,9 %) z 6 252 analyzovaných zpráv o Romech ve sledovaném období byla spojena s kriminalitou.

Role anticiganismu ve společnosti, přestože jde o velmi nebezpečný fenomén, je však zatím jen nedostatečně zkoumána a politické elity jej spíše přehlížejí a bagatelizují.⁶⁵

Romové jako národnostní menšina, romský jazyk a kultura

Romština jako mateřský jazyk byla jedním ze sledovaných ukazatelů při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. Mateřský jazyk romský buď samostatně, nebo v kombinaci s jiným uvedlo celkem 41 087 osob. Nejčastěji byla volba kombinace mateřských jazyků „český a romský“, kterou uvedlo 33 351 osob. Samostatný romský jazyk jako jedinou volbu uvedlo 4 919 osob. Třetí nejpočetnější volbou byla kombinace mateřských jazyků „slovenský a romský“ v počtu 2 100 osob.

Romština je v ČR chráněna jako menšinový jazyk podle Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, která je smlouvou v rámci Rady Evropy. Z příslušného dotačního programu Úřadu vlády tak mohou být podpořeny vzdělávací aktivity nad rámec standardního vyučování, které se zaměřují na výuku menšinového jazyka nebo v něm probíhají a dále analýzy zaměřené na výzkum užívání menšinových jazyků.

Jedinečnou roli nadále sehrává **Muzeum romské kultury v Brně**, jehož samostatná existence však byla v roce 2013 ohrožena v důsledku úsporných opatření. Neuvážený krok se však nakonec i zásluhou odporu Romů nerealizoval. Podobně se s finančními problémy každoročně potýká **Světový romský festival Khamoro**. V letech 2011 až 2012 Úřad vlády nenavázal na úspěšný projekt **Gypsy (Roma) Spirit**; ten byl v roce 2013 obnoven u příležitosti Dne lidských práv z iniciativy zakladatelů jako neziskový projekt.⁶⁶

Uctění obětí romského holocaustu

Jistého parciálního posunu bylo dosaženo při pietní úpravě míst romského holocaustu (romsky „baro murdaripen neboli velké vraždění“ případně „Romengro murdaripen – vraždění Romů“) v Hodoníně u Kunštátu a v Letech u Písku, a to především v době působení ministra pro lidská práva v roce 2009. Správy těchto míst se na základě rozhodnutí vlády ujaly národní instituce, konkrétně Památník Lidice (Lety) a Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (Hodonín u Kunštátu). Toto řešení však nebylo přijato některými Romy bez výhrad, neboť preferovali správu „romskými“ subjekty či odborným romistickým pracovištěm, jako je státní instituce zřizovaná MKČR – Muzeum romské kultury a Výbor pro odškodnění obětí romského holocaustu. Záměr vybudovat památník v Hodoníně u Kunštátu v sobě nese cíl uctění památky všech obětí internace v táborech, se zvláštním důrazem na oběti romského holocaustu, které na tomto místě trpěly. V Letech u Písku však nadále přetrvává neúnosná situace s lokalizací vepřina na místě utrpení Romů.

Institucionální zajištění romské integrace

Od roku 1997 byly postupně vytvořeny instituce pro integraci romské menšiny. Agendu romské integrace řeší na centrální úrovni **Rada vlády pro záležitosti romské menšiny** a zmocněnec, případně ministr pro lidská práva. Z národnostního hlediska se naplňováním práv příslušníků romské menšiny zabývá Rada vlády pro národnostní menšiny. Sekretariáty obou poradních orgánů vlády jsou součástí Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR. Kapacitně je však příslušný útvar zajišťující roli kanceláře (sekretariátu) dlouhodobě poddimenzovaný.

⁶⁵ Je-li anticiganismus přijímán většinou společnosti, je pro politiky riskantní vystupovat proti němu individuálně. Pokud by se však odsouzení anticiganismu stalo standardem, snížilo by to jak „rizikovost“ takového vystupování, tak by ovlivnilo chování společnosti, které má tendenci ke konformitě.

⁶⁶ Předání cen Gypsy Spirit se konalo 10. prosince 2013 v Pražské křižovatce, z iniciativy M. Kocába a C. Walka (Otevřená společnost Praha).

Síť pro koordinaci romské integrace napojenou na Radu představují dále krajští koordinátoři pro romské záležitosti působící při krajských úřadech, romští poradci na obcích – obecních úřadech⁶⁷ / terénní pracovníci na obcích. Výkon obou funkcí je komplikovaný přetrvávajícími překážkami jako je kumulace funkcí, nejednotné postavení v organizační struktuře úřadu, které jim někdy brání efektivně komunikovat. Komplikací je roztržštění sítě romských poradců, jejichž počet v ČR poklesl po zrušení okresních úřadů v roce 2003. V mnoha obcích nepůsobí styčný pracovník, který by společně s krajskými koordinátory napomáhal implementovat státní politiku romské integrace na místní úrovni.

V roce 2013 byla funkce krajských koordinátorů zřízena ve všech 14 krajích a průměrná výše jejich úvazků byla na agendu romských záležitostí 0,8. V roce 2013 působilo v ČR 162 romských poradců. V roce 2012 byla průměrná výše jejich úvazku na agendu romských záležitostí 0,2, což je nedostačující zejména v těch obcích s rozšířenou působností, kde se vyskytují tzv. sociálně vyloučené romské lokality. Výraznou překážkou je i nepřipravenost mnohých obcí systémově realizovat ve své spádové oblasti politiku romské integrace.

Vedle výše popsané „romské“ sítě Rada – krajští koordinátoři – poradci na obcích – obecních úřadech / terénní pracovníci na obcích, působí od roku 2008 ve vybraných lokalitách Odbor pro sociální začleňování, který je součástí Sekce lidských práv Úřadu vlády tzv. **Agentura pro sociální začleňování**⁶⁸ se sítí lokálních konzultantů. Ten představuje od roku 2008 nástroj pro implementaci politiky integrace Romů na lokální úrovni, což bylo nejvýraznějším institucionálním krokem v posledních letech.

Úřad vlády ČR realizoval od počátku roku 2010 do konce roku 2012 tříletý individuální projekt „Podpora sociálního začleňování ve vybraných romských lokalitách prostřednictvím tzv. Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách“ z programu Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, financovaného z ESF a ze státního rozpočtu. Od roku 2013 realizuje nový projekt (leden 2013 – srpen 2015) s předpokladem dalších navazujících individuálních projektů financovaných z OP Z, jehož řídicím orgánem je MPSV, a OP VVV, jehož řídicím orgánem je MŠMT, v letech 2015–2020.

Participace Romů na veřejném životě a na záležitostech, které se jich týkají, aktivity neziskového sektoru

Na rozdíl od období počátku 90. let je viditelná participace Romů na politickém a veřejném životě malá. V roce 2013 nezasedal v Poslanecké sněmovně ani v Senátu žádný poslanec či senátor, který by se hlásil k příslušnosti k romské menšině. Stejná situace byla v centrální exekutivní úrovni, kdy na pozici ministra či ministryně nebyl žádný Rom či Romka. Jen nemnoho osobností, ať již z života politického, ekonomického či kulturního, se hlásí k romství a je považováno většinou za představitele romské menšiny.

Romové jako národnostní menšina mají Listinou základních práv a svobod garantované právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin. Na centrální úrovni je realizace tohoto práva zajištěna prostřednictvím poradních orgánů vlády, Rady vlády pro národnostní menšiny, kde je romské menšina zastoupena a **Rady vlády pro záležitosti romské menšiny**. Občanskou část této Rady tvoří 16 romských představitelů občanské společnosti, kteří aktivně pracují na zlepšení postavení Romů ve společnosti a významně přispívají k jejich integraci.

K prosazování oprávněných zájmů romské menšiny na úrovni krajů a obcí slouží i *výbory pro národnostní menšiny*, jejichž zřízení vyplývá z ustanovení § 117 zákona č. 128/2000 Sb., *o obcích (obecní zřízení)*, ve znění pozdějších předpisů a § 78 zákona č. 129/2000 Sb., *o krajích (krajské zřízení)* a odvíjí se od výsledků sčítání lidu. Výbor slouží jako platforma pro řešení aktuálních témat národnostních menšin (např. integrace dětí z národnostních menšin do škol, které se řídí rámcovými vzdělávacími programy MŠMT postavení na trhu práce, kulturní a náboženská specifika menšin), pro sdílení názorů a vyjasnění si případných nedorozumění. Na rozdíl od situace na centrální úrovni však na regionální a místní úrovni neexistují specifické poradní orgány jen pro romskou menšinu. Některé kraje, kde není ustanoven výbor pro záležitosti národnostních menšin dle zákona o krajích, zřizují jako poradní orgán Rady kraje „komisi pro národnostní menšiny“. Převážná část obcí řeší romské záležitosti v sociální oblasti formou pracovních skupin Komunitního plánování sociálních služeb, dle § 94 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ Romskými poradci rozumíme pracovníky zajišťující integraci příslušníků romské menšiny ve správním obvodu obecního úřadu s rozšířenou působností.

⁶⁸ Výrazy „Agentura pro sociální začleňování“ a „Odbor pro sociální začleňování“ je v textu používán jako synonymum. Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, resp. její kancelář je zařazena do Odboru lidských práv a ochrany menšin v rámci Sekce pro lidská práva stejně jako Odbor pro sociální začleňování.

Zcela nezastupitelné jsou aktivity neziskového sektoru a to jak při prosazování zájmů Romů jako národnostní menšiny, tak v oblasti sociální pomoci a integrace. Aktivity, jako je kvalitní a dlouhodobá činnost zpravodajského serveru Romea,⁶⁹ umožňují problémy většiny a menšiny pojmenovat a mluvit o nich, což je prvním krokem k řešení. Aktivity organizací neziskového sektoru mohou být propojeny se sociálními či politickými hnutími a vytváří tak základ občanské romské společnosti.

Romská občanská společnost je však slabá, obtížně se sjednocuje a zatím se jí nedaří vyjadřovat a hájit zájmy Romů tak razantně jako se to daří jiným skupinám (např. osoby se zdravotním postižením).

Závěry z implementace projektů v programovém období 2007–2013

V období 2007–2013 bylo možné čerpat finanční prostředky ze strukturálních fondů na řešení sociálního vyloučení a diskriminace Romů, a to zejména v OP LZZ, OP VK a v IOP. Čerpání probíhalo prostřednictvím grantových i individuálních projektů zejména neziskových organizací, obcí a krajů, a využit byl i integrovaný nástroj IPRM. Dopad na Romy byl ověřitelný monitorovacími indikátory, výzkumy a studii a externí evaluací projektů, včetně jejich zveřejnění. Prostřednictvím těchto dotací:

- došlo ke zvýšení dostupnosti sociálních služeb prevence a dalších opatření na podporu sociálního začleňování pro osoby sociálně vyloučené a pro Romy; zvýšily se kapacity a odbornost aktérů, kteří tyto služby poskytují;
- projekty přispěly k aktivizaci, vyšší vzdělanosti a zaměstnatelnosti svých účastníků;
- u obcí přispěla možnost individuálních projektů k posílení jejich odpovědnosti za řešení sociálního vyloučení na svém území;
- rozvinula se spolupráce obcí a Agentury pro sociální začleňování;
- zaměření některých výzev pouze na cílovou skupinu Romů vedlo v řadě případů (Toužim, Teplá – referendum, Hodonín – odmítnutí již schválených projektů, atd.) paradoxně k větší ostrakizaci Romů zejména v oblastech s obecně vysokou nezaměstnaností a sociálním vyloučením ohrožujícím širší skupiny obyvatel;
- absence formálního/objektivního rozlišovacího kritéria (kdo je a kdo není Rom) způsobovala příjemcům dotací problémy v realizaci projektů v určení, kdo je oprávněným beneficentem projektových aktivit a plnění monitorovacích indikátorů;
- integrovaný přístup k sociálnímu začleňování byl omezen na 2 komplementární výzvy OP LZZ a IOP a dále na určitý okruh IPRM, kde však v některých případech sloužil problém sociálního vyloučení pouze jako formální prostředek k získání investic na opravy městského majetku a města dále jen v malé míře využívala doprovodné projekty služeb;
- nebyla dořešena udržitelnost nových nebo rozšířených služeb.

Na základě tohoto hodnocení je v programovém období ESIF 2014–2020 nezbytné, aby:

- byly plně využity dobré projektové praxe;
- byl uplatněn koordinovaný přístup v sociálním začleňování ve všech oblastech (vzdělávání, zaměstnanost, sociální služby, bydlení atd.);
- intervence byly zaměřeny do vybraných území s výskytem sociálně vyloučených lokalit;
- byl rozšířen okruh intervencí (např. sociální bydlení nebo komunitní práce);
- při formulování investičních priorit, opatření a podporovaných aktivit byl sledován explicitní, nikoli však exkluzivní přístup, při němž budou Romové uvedeni jako jedna z klíčových cílových skupin, výzvy a projekty však budou otevřeny i dalším cílovým skupinám;
- dopad na Romy byl ověřitelný monitorovacími indikátory, výzkumy a studii;
- byl v oblasti intervencí zaměřených na sociálně vyloučené obyvatele a Romy posílen, zefektivněn a zkvalitněn integrovaný přístup (proto vznikl koncept strategických plánů sociálního začleňování);
- byly vznikající projekty více provázány s již existujícími sítěmi a jejich finančními mechanismy (např. v oblasti sociálních služeb a zajištěna tak dlouhodobá udržitelnost podpory);
- propojit všechny strategické plánovací procesy do funkčního celku v metodikách všech OP (OP Z, OP VVV, IROP, případně OP PPR)

⁶⁹ Dostupné na <http://www.romea.cz/>.

3. Vize a základní strategické směřování

3.1. Logika intervence, hierarchie cílů strategie, měření pokroku (indikátory)

Pro dosažení pozitivního obratu v nepříznivé situaci značné části Romů a pro změnu převažujících postojů majority k této menšině je potřeba provádět systémové intervence v několika úrovních (mezinárodní, unijní, centrální, regionální, místní), a to současně prostřednictvím **čtyř základních typů intervencí**:

- důsledným zohledňováním situace Romů při provádění obecných politik a opatření, začleňování Romů do těchto politik („politiky, které jsou relevantní pro Romy“);⁷⁰
- cílenými opatřeními, jejichž adresáty a beneficiary jsou převážně, nikoli však výlučně Romové („politiky zacílené na Romy“), s měřitelnými indikátory naplňování;
- mikroregionální opatření směřující do chudých oblastí s vysokou koncentrací Romů; jejich příkladem je tzv. koordinovaný přístup k řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit, který koncentruje podporu do sociálně vyloučených lokalit, kde žije větší počet Romů; tento typ intervencí rovněž splňuje podmínku explicitních, nikoli však výlučných opatření;
- pozitivními opatřeními, která směřují k podpoře příslušníků romské menšiny (pozitivní opatření, ve starších koncepcích označované též jako „vyrovňovací postupy“) a opatřeními na podporu Romů jako národnostní menšiny.

Z hlediska cílových skupin beneficentů těchto opatření jsou zde tři cílové skupiny (viz též část 1.5. výše):

- Romové žijící v tzv. sociálně vyloučených lokalitách nebo jinak sociálně vyloučení Romové;
- Romové, kteří nežijí v situaci sociálního vyloučení, jsou integrováni do společnosti, potřebují však pomoc při překonávání překážek;
- Romové jako národnostní menšina.

Tato Strategie zahrnuje všechny tři skupiny, avšak pokud jde o první cílovou skupinu, je primárním dokumentem Strategie boje proti sociálnímu vyloučení.

Obecné politiky a opatření jsou formovány především dokumenty obecné politické povahy (např. vládní program, Národní plán reforem apod.) a klíčovými sektorovými strategiemi, jako je např. Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020, Strategie sociálního začleňování na roky 2014–2020, Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020 nebo Koncepce bydlení v ČR do roku 2020 a na tyto strategie navazující opatření a postupy. Je důležité, aby tyto obecné, většinové politiky (včetně legislativy, kterou jsou realizovány) byly důsledně a systematicky vyhodnocovány z hlediska dopadů na Romy, jako národnostní či etnickou menšinu, a jejich potřeb, resp. na skupiny Romů či jednotlivce ve specifických situacích, a přiměřeně upraveny. Na druhé straně ale nelze předpokládat či požadovat, aby tyto politiky byly primárně odvozeny pouze od potřeb romské integrace; neboť by měly být ideálně výsledkem širokého společenského a politického dialogu, v němž jsou zvažovány všechny legitimní zájmy a odborná hlediska. Jako příklad lze uvést diskutované zavedení povinného vzdělávání od 5 let věku dítěte. Převažujícím míněním je, že toto opatření by bylo mnoha romským dětem pomohlo, avšak takové rozhodnutí se týká všech a jeho místo je v koncepci vzdělávání.⁷¹

Opatření na podporu Romů, kteří nežijí v situaci sociálního vyloučení, jsou integrováni do společnosti, potřebují však pomoc při překonávání překážek, představují především opatření k potírání diskriminace, předsudků většinové části společnosti, nedostatku sociálního kapitálu, zejména u mladých Romů, posilování sebedůvěry i odstraňování stereotypního myšlení na straně Romů.

Opatření, která směřují k naplňování této strategie, mají těžiště ve specifických opatřeních, jejichž beneficiary jsou převážně, nikoli však výlučně Romové, a v pozitivních opatřeních. Explicitní, nikoli však exkluzivní přístup, se objevuje zejména v kontextu EU⁷² (heslo „hlavně pro Romy, ale nejen pro Romy“). Jedná se o přístup, který spočívá v konkrétní podpoře i dalších skupin, které se ocitly ve stejných nebo

⁷⁰ Použitá typologie intervencí je vysvětlena i v materiálu EURoma, Making use of European Structural and Investment Funds for Roma Inclusion A Guide for Local Authorities, Final version, May 2014, <http://coe-romact.org/sites/default/files/Final%20version%20-%20EURoma%20guide%20for%20local%20authorities%2030%2005%2014.pdf>

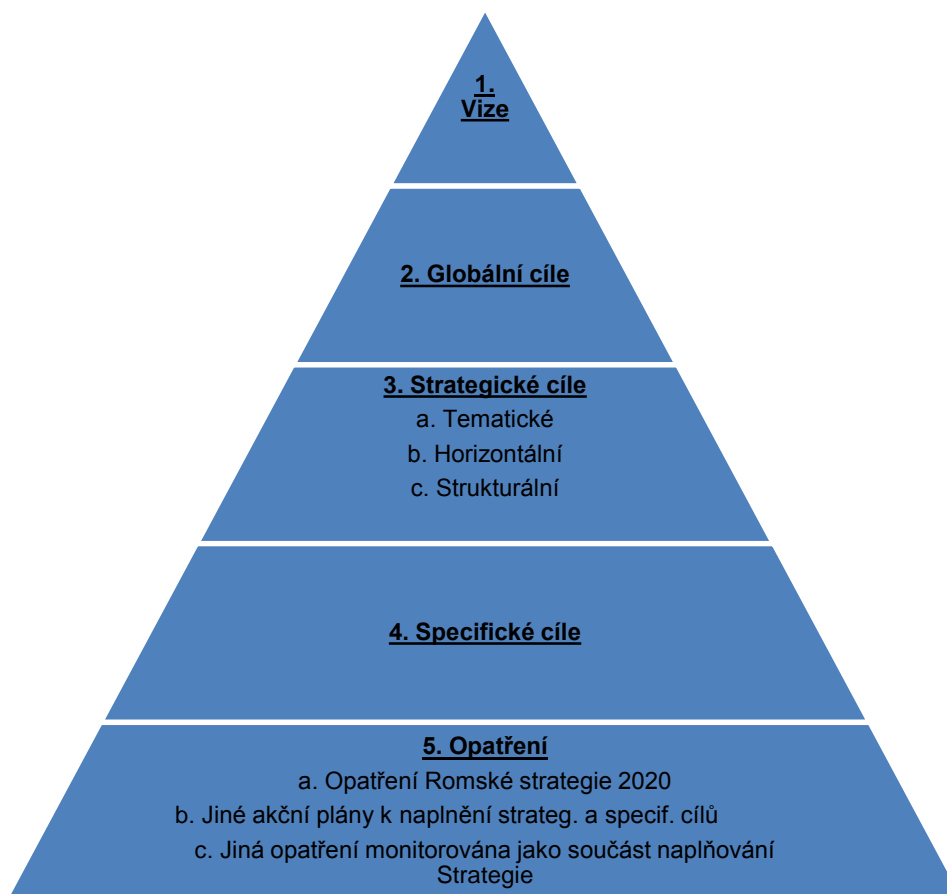
⁷¹ Pokud by bylo zařazeno do Romské strategie 2020, vyvolalo by to mj. i vážný problém koordinace. Problematičnost koordinace otázek, spadajících do gesce jiných resortů, „zvnějšku“ je jednou z příčin malé aktivity resortů při naplňování cílů Strategie boje proti sociálnímu vyloučení i předchozích romských koncepcí. Tuto situaci může do jisté míry zlepšit vznik postu ministra pro lidská práva, který může být spolugestorem klíčových úkolů.

⁷² Princip „jednoznačného, ale ne výlučného zaměření“ je obsažen v dokumentu Deset společných základních zásad týkajících se začleňování Romů bylo předloženo na prvním zasedání platformy dne 24. dubna 2009. Byly přiloženy k závěrům Rady ze dne 8. června 2009.

obdobných socio-ekonomických životních podmínkách. Typickým příkladem použití tohoto přístupu může být **mikroregionální přístup** – zacílení opatření na vyloučené lokality (ghetta), obývaná většinou či ve velké míře Romy. Nicméně explicitní přístup stále předpokládá, že deklarovaným, explicitním cílem je pomoc Romům, nikoli potírání sociálního vyloučení obecně.⁷³

Příklady opatření k podpoře romské národnostní menšiny jsou např. opatření pro podporu romské kultury (podpora Muzea romské kultury), identity a jazyka (podpora rozvoje romského jazyka jako jednoho z menšinových jazyků chráněných Evropskou chartou regionálních či menšinových jazyků prostřednictvím příslušného dotačního programu Úřadu vlády). Vedle těchto nekontroverzních opatření, která jsou současně naplňováním zvláštních práv příslušníků národnostních menšin, je potřeba diskutovat i o pozitivních opatřeních ve smyslu § 7 odst. 2 antidiskriminačního zákona. Jde o opatření, jejichž cílem je předejít nebo vyrovnat nevýhody vyplývající z příslušnosti osoby ke skupině osob vymezené některým z hlavních diskriminačních důvodů a zajistit jí rovné zacházení a rovné příležitosti. Zásady dlouhodobé koncepce romské integrace do roku 2025 mluví v této souvislosti o „vyrovnávacích postupech“; zásady předpokládají, že vyrovnávací postupy bude možné realizovat do roku 2025. Použití těchto pozitivních opatření by mohlo být efektivním nástrojem především při překonávání vzdělanostní propasti mezi romskou menšinou a většinou, a to další podporou romských žáků středních a vyšších odborných škol a nově rovněž romských studentů vysokých škol.

Obrázek č. 2: Hierarchické cíle Strategie romské integrace do roku 2020

Strategie je koncipována jako otevřená; na specifické cíle mohou navazovat další soubory opatření a akční plány, jak pro dílčí sektory, tak s regionální dimenzí. Příkladem takového akčního plánu je Plán opatření pro výkon rozsudku D. H. a ostatní vs. Česká republika z roku 2012.

⁷³ Jsou-li formulovány opatření v obecnějších kategoriích, v nichž jsou Romové zahrnuti, jde naopak o přístup neexplicitní, nejednoznačný.

Nejpalčivějším problémem při vytváření návrhů určitých opatření je stanovení vhodných indikátorů pro měření dosaženého pokroku, jakož i stanovení kvantitativně formulovaných cílů. Tato situace je dána nedostatkem základního zmapování situace Romů v ČR v klíčových oblastech jako je zaměstnanost, vzdělání, bydlení a zdraví. Existující studie se jednak soustředí převážně na situaci obyvatel ve vyloučených lokalitách a mnohé z nich jsou regionálního charakteru. Například v oblasti zaměstnanosti Romů chybí statistická data vztahující se k celé romské populaci, včetně tzv. střední třídy. Protože neznáme výchozí hodnotu pro romskou nezaměstnanost, je fakticky nemožné stanovit kvantitativní cíl, kterého by mělo být dosaženo (například nárůst zaměstnanosti o stanovený počet procentních bodů). Chybí rovněž metody pro šetření různých stránek situace romské populace například pro míru chudoby. Tato situace není pro ČR jedinečná, a proto se ČR podílí na činnosti pracovní skupiny Agentury EU pro základní práva, která by měla vhodné indikátory navrhnout.

Agentura EU pro základní práva pracuje s konceptem indikátorů, které byly původně rozvinuty v rámci OSN pro měření pokroku v oblasti lidských práv.⁷⁴ Jde o soustavu tzv. **S** (Structure) – **P** (Process) – **O** (Outcome) indikátorů. **Strukturálními indikátory** je míněna existence právních nástrojů a úprav k dosažení cílů romských strategií. **Procesními indikátory** jsou specifická opatření a úkoly (programy, projekty), které směřují k naplnění právních politických ustanovení strukturálních indikátorů). Třetí kategorií jsou **indikátory výsledku neboli změny**, tyto indikátory jsou představovány ideálně statistickými daty, která jsou etnický rozčleněna.

Opatření, která jsou měřena procesními indikátory, mají vždy určité vstupy a výstupy. Tyto výstupy mají určitý vztah k indikátorům změny, avšak automaticky je nelze transformovat do indikátorů změny.

ČR nemá v současné době zásadní problémy se stanovením a aplikací strukturálních a procesních indikátorů a intenzivně pracuje (zejména v souvislosti s realizací jednotlivých operačních programů) na měření vstupů a výstupů jednotlivých programů a intervencí. Velkým problémem však zůstává stanovení indikátorů výsledku či změny pro všechny relevantní oblasti. **Strategie proto pracuje především s procesními indikátory. Pro jednotlivá opatření jsou proto stanoveny cíle a indikátory změny pouze tam, kde to bylo za stávajících podmínek možné. Jedním z úkolů Strategie je proto vytvoření rámce vhodných indikátorů pro měření integrace Romů.**

3.2. Vize, globální cíle strategie a základní principy strategie

Tato kapitola nastiňuje vizi, globální cíle a základní principy strategie, které jdou napříč celou strategií i její tvorbou. Základní principy vycházejí z dosavadních koncepcí romské integrace a zejména ze Zásad dlouhodobé koncepce romské integrace do roku 2025 (viz zejména zásada č. 5). Současně Strategie přináší nový přístup, který se zaměřuje na posilování identity Romů jako klíče k sociální změně a integraci. Vytváření podmínek pro proměnu a posílení romské identity je cestou, která napomůže dosahování celospolečenských a systémových změn.

Vizí, k níž by česká společnost měla směřovat, je překonání všech historicky podmíněných znevýhodnění romské menšiny, a dosažení takového stavu, kdy nebudou existovat neodůvodněné a nepřijatelné rozdíly mezi značnou částí Romů a převážnou částí majoritní společnosti v neprospěch Romů v žádné sféře společenského života. Romové si uchovají svoji specifičnost pouze jako národnostní menšina, tedy svoji identitu, jazyk, kulturu a národní povědomí a tradice a budou přispívat touto rozmanitostí k obohacení společnosti. Soužití Romů s ostatní společností bude bezkonfliktní.

Strategie vychází z těchto **základních principů**:

Posílení identity Romů

Pro posílení občanské identity Romů je zapotřebí z hlediska institucionálních kontextů legitimizace obecných podmínek vytváření romské identity a docílení jejího uznání ze strany majoritní společnosti. Identita jako taková v sobě nese jak potenciálně proměnlivé či zvolené zájmy, tak i prvky, které jsou založeny na příslušnosti k určitému společenství, či etnicitě. Navrhovaná opatření by měla otevřít nejen prostor k posílení romské identity a sebevědomí, ale také poskytnout příležitost k vytváření společenské definice identity Romů, tak jak je jimi vnímána a ne přisuzována většinovou společností.

⁷⁴ Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation, UN, 2012. Publikace je dostupná z <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Indicators/Pages/documents.aspx>

Zapojení Romů

Romové jsou považováni za partnery, jejichž potřeby a názory by měly být respektovány a zohledněny. Navrhovaná opatření by měla otevírat větší prostor pro seberealizaci Romů a umožnit jim uplatnění při řešení věcí, které se romské menšiny významně týkají. Romská strategie 2020 je slučitelná s procesem emancipace Romů a podporuje ho. Zásadním principem pro realizaci Strategie romské integrace by mělo být jednoznačné zohlednění práce s romskou komunitou při realizaci jednotlivých opatření. Jedná se zejména o oblast implementace opatření směřujících přímo vůči Romům, důsledné zapojení Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, Agenturu pro sociální začleňování a romské organizace⁷⁵.

Desegregace

Předpokladem skutečné rovnosti je odstranění segregace, a to jak segregace územní (existence převážně romských ghett) tak i sociální (např. ve školském systému). V ČR se přitom oba typy segregace prolínají (např. fenomén převážně romských škol). Odstraňování segregace proto musí být trvalou složkou všech politik ovlivňujících romskou integraci.

Realizovatelnost, udržitelnost a měřitelnost opatření

Navrhovaná opatření by neměla být zaměřena pouze na krátkodobá řešení, měla by zlepšovat pozici Romů z dlouhodobé perspektivy. Opatření musí být prakticky uskutečnitelná, dlouhodobě udržitelná a měřitelná jak z hlediska zdrojů, tak i z hlediska jejich dopadů.

Komplexní řešení a partnerství zainteresovaných subjektů

Předpokladem pro zlepšení postavení Romů je meziresortní přístup a koordinace postupů všech zainteresovaných institucí tak, aby bylo dosaženo synergického působení uplatňovaných postupů. Klíčovou roli při naplňování toho principu mají všechny subjekty romské integrace, které fungují na nadnárodní, národní, regionální i na lokální úrovni.

Využití pozitivních opatření jako nástroje k odbourání vstupního znevýhodnění Romů

Pozitivní opatření vedou k rozšíření příležitostí, ke kompenzaci přetrvávajících znevýhodnění a k dosažení rovného přístupu znevýhodněných skupin obyvatelstva. Cestou cílené pomoci, jež umožňuje znevýhodněným Romům překonat znevýhodnění a vyrovnat se s požadavky na ně kladenými, lze účinně dosáhnout rychlejšího pokroku.

Uplatnění hlediska genderové rovnosti

Hledisko genderové rovnosti by mělo být trvalou součástí všech vládních politik,⁷⁶ včetně politik romské integrace. Všechna opatření, navrhovaná s cílem integrace Romů, by měla být vyhodnocena z hlediska dopadů na rovnost romských žen a mužů, aby nedocházelo k vytváření nových nerovností.

Uplatnění zásady nejlepšího zájmu dítěte

Uplatnění tohoto principu plyne z Úmluvy o právech dítěte, jíž je ČR smluvní stranou. Při romské integraci má zvláštní význam již vzhledem k věkové struktuře romské populace.

V návaznosti na předchozí Koncepci romské integrace můžeme definovat **globální cíle Romské strategie 2020 ve třech rovinách:**

Rovina lidsko-právní

Globálním cílem strategie v oblasti lidsko-právní je, aby Romové, stejně jako všichni občané, mohli v plné míře a bez jakékoli diskriminace užívat všech individuálních práv zaručených Ústavou ČR, Listinou základních lidských práv a svobod, právem EU, včetně Listiny základních práv Evropské unie, a mezinárodními smlouvami o lidských právech, kterými je ČR vázána. Strategie romské integrace 2020 proto průřezově zahrnuje rovněž podporu více zranitelných skupin osob z romské populace, ohrožených na základě kombinace několika diskriminačních důvodů. Vedle etnické příslušnosti se jedná např. o pohlaví, věk, zdravotní postižení, sexuální orientaci, popřípadě náboženství nebo státní příslušnost.

⁷⁵ Romskou organizací je myšlena taková organizace, která je zpravidla zastupována romskými představiteli.

⁷⁶ Strategii pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020 schválila vláda 3. listopadu 2014. Realizace konkrétních opatření je upravena v rámci Aktualizovaných opatření Priorit a postupů vlády pro prosazování rovnosti žen a mužů. Zde je jako trvalý úkol (úkol č. 2) je uloženo všem členům vlády, aby při koncepční, rozhodovací a vyhodnocovací činnosti aplikovali hledisko rovných příležitostí žen a mužů.

Rovina národnostní

Globálním cílem Strategie v oblasti národnostní je vytvoření podmínek pro rozvoj romské národnostní menšiny a realizace specifických práv příslušníků národnostních menšin, které jsou definovány v Hlavě III. Listiny základních práv a svobod a v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin a v zákoně č. 274/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin. Při naplňování tohoto cíle je potřeba zohlednit skutečnost, že romská menšina nemá svůj „domovský stát“ a proto by česká společnost měla převzít větší díl odpovědnosti za uchování romských tradic, paměti a za rozvoj romské kultury a jazyka, a to včetně trvalé podpory specifických institucí, jako je Muzeum romské kultury v Brně.

Rovina socio-ekonomická

Globálním cílem Strategie v oblasti sociálně-ekonomické je integrace Romů tak, aby byli zastoupeni ve všech vrstvách české společnosti a dosahovali statisticky přibližně stejných výsledků v sociálně-ekonomických parametrech jako majorita. K dosažení tohoto cíle je nutné vytvářet taková opatření, která jsou citlivá k odlišné sociální zkušenosti příslušníků romské menšiny.

V souladu se Zásadami dlouhodobé koncepce romské integrace do roku 2025 je socio-ekonomická integrace chápána jako úkol dlouhodobý, ale principiálně dočasný. Zajištění lidských práv (rovina lidskoprávní) a menšinových práv (rovina národnostní) jsou úkoly trvalými, plynoucími z ústavního pořádku ČR.

Tyto globální cíle by při svém naplnění vedly k dosažení výše popsané vize. Tímto je provedena jistá korekce ve vztahu ke Koncepci 2010–2013, která deklarovala jako hlavní cíl dosažení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatní společností, což je spíše tematický dílčí cíl v oblasti bezpečnosti.

3.3. Strategické cíle integrace Romů

V návaznosti na Doporučení Rady o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech členíme strategické cíle na *tematické cíle*, *horizontální cíle* a *strukturální cíle*. Strategie sleduje tyto strategické cíle:

Tematické strategické cíle

- Účinná podpora Romů jako svébytné národnostní menšiny, podpora romského jazyka a kultury
- Snížení rozdílů ve vzdělání mezi většinovou společností a Romy prostřednictvím zajištění rovného přístupu Romů ke kvalitnímu vzdělávání na všech úrovních
- Zvýšení zaměstnanosti a ekonomické aktivity Romů
- Zajištění rovného přístupu Romů k důstojnému bydlení
- Zajištění rovného přístupu Romů k sociálním službám a zdravotní péči

Horizontální strategické cíle

- Zajištění rovného zacházení s Romy a jejich ochrana před diskriminací
- Bezpečné soužití

Strukturální strategické cíle

- Podpora integrace Romů na krajské a místní úrovni a boj proti sociálnímu vyloučení
- Vytvoření funkční sítě podporující implementaci Strategie
- Podpora participace Romů na veřejném životě
- Účinná unijní a mezinárodní spolupráce
- Poznání podporující interetnické soužití

Na strategické cíle navazují **specifické cíle** a na ně **opatření**. Nově formulovaná opatření tvoří současně **Přehled opatření k realizaci Strategie**. Tento přehled je pro usnadnění orientace uveden v příloze č. 1 této Strategie.

Již v rovině specifických cílů je však nutné reagovat na situaci, kdy řada relevantních cílů je již obsažena v jiných strategiích; návazně roste problém duplicit v rovině specifických opatření a aktivit. To je jeden z nejvýznamnějších metodologických problémů tvorby Romské strategie 2020. Na rozdíl od předchozích romských koncepcí si Romská strategie 2020 klade za cíl potenciální duplicit v rovině specifických cílů pokud možno eliminovat. Strategie tedy ukládá opatření (nové úkoly pro resorty) pouze v oblastech, kde tato opatření nejsou pokryta jinými dokumenty, anebo je ukládá jako *doprovodná opatření* k existujícím opatřením. Typickým **doprovodným opatřením** je přitom sledování, jak se na obecných opatřeních hlavního proudu, směřujících ke zlepšení situace sociálně slabých v klíčových oblastech, jako jsou zaměstnání, bydlení, vzdělání, podílejí Romové, a jak z nich profitují. Doprovodné úkoly jsou tak úzce provázány s monitorováním strategie a zajištěním jejího účinného naplňování.

Tematické strategické cíle

Předkládaná Strategie stanovuje tematické strategické cíle: 1) pro podporu Romů jako svébytné národnostní menšiny 2) a ve čtyřech oblastech, které jsou tradičně a konsensuálně považovány za klíčové pro sociální začlenění Romů, a sice v oblastech vzdělávání, zaměstnání, bydlení a v přístupu k sociálním a zdravotním službám. V těchto čtyřech oblastech Romská strategie 2020 respektuje především existenci úkolů, uložených již Strategii boje proti sociálnímu vyloučení.

4. Podpora Romů jako svébytné národnostní menšiny, podpora romského jazyka a kultury

Romové, stejně jako jiné národnostní menšiny, mají nárok na podporu své kultury a jazyka ze strany společnosti. Podpora poskytovaná Romům však současně reflektuje skutečnost, že Romové jsou menšinou bez státu, a tedy bez silného zázemí „domovské země“ pro uchování svého jazyka, tradic a zvyklostí a pro rozvíjení historického poznání a uchování paměti. Rozvoj těchto oblastí je rovněž prostředkem k **emancipaci Romů** a ke zlepšení vztahů mezi nimi a majoritní společností. Seznamování veřejnosti s romskou kulturou, tradicemi, historií a současností je součástí výchovy směřující k etnické toleranci. Významnou roli má jak podpora živé kultury (např. romského festivalu Khamoro), tak institucí, které pečují o uchování romské kultury a paměti, jako jsou Muzeum romské kultury a památníky obětí romského holocaustu v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Významnou roli v tomto ohledu mají i symboly a gesta, jako bylo rozhodnutí vlády ČR v roce 2009, aby se omluvila obětem nezákonných sterilizací, z nichž mnohé jsou z řad romské komunity.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření v oblasti podpory Romů jako svébytné národnostní menšiny, podpory romského jazyka a kultury

- Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin
- Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin
- Evropská charta regionálních a menšinových jazyků
- Státní kulturní politika České republiky 2009–2014

Vize: Romové jako národnostní menšina vědomě pečují za podpory státu a veřejnosti o rozvoj své kultury, jazyka, tradic a identity. Romská kultura je většinovou společností chápána a přijímána jako svébytná kultura, která v minulosti byla a nadále může být pro celou společnost, její kulturu a umění, přínosem ve smyslu vzájemného obohacování jiných kultur. Český stát reflektuje specifické postavení Romů jako panevropské menšiny bez státu a má ambici být příkladem pro jiné země v podpoře romské kultury.

4.1. Specifický cíl: Uchování kulturního dědictví Romů, včetně podpory bádání k jeho poznání

K uchování kulturního dědictví Romů (tj. kultury, tradic, jazyka, paměti) je nutné zajistit trvalou podporu a samostatnou existenci k tomu zřízených institucí, jako je např. Muzeum romské kultury. Současně je potřeba podpořit bádání o těchto věcech, a to jak Filozofickou fakultou UK (Seminář romistiky, Katedra středoevropských studií), ale rovněž všemi dalšími způsobilými akademickými institucemi, vysokými školami, neziskovými organizacemi a jednotlivci.

Opatření:

a) zajistit trvalou podporu Muzeu romské kultury, státní příspěvkové organizace, jako specifické samostatné instituce se zásadním významem pro integraci romské menšiny, včetně zajištění jejího financování

Gestor: Ministerstvo kultury

Termín: průběžně

Odůvodnění: Muzeum romské kultury bylo založeno po roce 1989 samotnými Romy a v současné době funguje jako příspěvková organizace. Příspěvek Ministerstva kultury na provoz Muzea romské kultury v roce 2012 činil 9 455 000 Kč, z toho 4 278 000 Kč tvořily mzdové náklady. Současné postavení muzea na jedné

straně poskytuje základní finanční stabilitu, na druhé straně, jak ukázal rok 2012, může přinést nedostatečné pochopení významu jeho samostatné existence a snahu toto relativně malé a specifické muzeum začlenit do jiné instituce. Vláda proto chce deklarovat svoji vůli pečovat nadále o muzeum jako o jedinečnou a svébytnou instituci a podporovat jeho činnost ve výši, která znamená zachování všech dosavadních aktivit a činností Muzea romské kultury na podporu romské integrace.

b) podporovat výzkum romského jazyka, romské kultury a historie, vytvářet příležitosti pro realizaci takto zaměřených výzkumných projektů v rámci podpory výzkumu

Gestor: Ministr pro lidská práva rovné příležitosti a legislativu

Spolugestor: Místopředseda vlády pro vědu, výzkum a inovace, Grantová agentura ČR, Technologická agentura ČR

Nabídka ke spolupráci: Akademie věd ČR, vysoké školy, nestátní neziskové organizace

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romský jazyk a kultura mají klíčové místo v uchování a formování romské identity. Je proto potřebné o ně trvale pečovat. Z hlediska podpory výzkumu romské historie je důležité prozkoumat období romského holocaustu, na což poukazuje například International Holocaust Remembrance Alliance. Současně je však nutné respektovat samostatnost a nezávislost výzkumných institucí a univerzit, kterým nelze předepisovat, v jakém směru mají rozvíjet výuku či bádání.

c) vytvářet průběžně podmínky pro institucionální rozvoj vysokoškolského oboru romistika a podporovat jeho rozšíření na další vysoké školy v ČR

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Grantová agentura ČR, Akademie věd ČR

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romistika je součástí Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze od roku 1991, nejprve jen jako studijní obor, od roku 2000 i jako Seminář romistiky coby relativně samostatný organizační útvar Ústavu jižní a centrální Asie, který od ledna 2015 přešel pod Katedru středoevropských studií. Seminář romistiky usiluje o udržení pověsti první vysokoškolské romistiky na světě a její všestranný rozvoj i v budoucnu. Vzhledem k autonomii vysokých škol nelze podporu seminářů, ani rozšíření výuky romistiky prosazovat přímo, je ale žádoucí podporovat rozvoj tohoto oboru vytvářením podmínek pro jeho rozvoj. S ohledem na aktuální společenskou potřebu odrážející skutečnost, že u romské populace v ČR se otázky národnostní spojují s interkulturními a sociálními, je nutné u oboru posílit zaměření na pedagogiku romštiny, sociální práci a antropologii.

d) podporovat Světový romský festival Khamoro

Gestor: Ministerstvo kultury

Termín: průběžně

Odůvodnění: Světový romský festival Khamoro patří k nejvýraznějším kulturním a vzdělávacím akcím, které napomáhají boření bariér mezi Romy a většinovou populací. Organizátoři festivalu se však potýkají s rostoucími obtížemi při zajištění podpory pro festival. Problematický je i současný systém poskytování dotací na festival v rámci Programu na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin žijících v ČR. Navrhuje se proto, aby Ministerstvo kultury pro Světový romský festival Khamoro zajistilo potřebné financování. Předpokladem přidělení dotace je samozřejmě schválení dotační žádosti Komisí, což bude zajišťovat kvalitu a přiměřenost navrhovaného programu. Potřebná částka ze státního rozpočtu cca 1 000 000 Kč nenavyšuje finanční prostředky na festival poskytované v posledních letech (např. v roce 2011 se jednalo o částku 1 300 000 Kč), a nemá proto negativní dopad na státní rozpočet, ale cílí ke stabilizaci financování této jedinečné akce.

4.2. Specifický cíl: Poskytnout účinnou podporu užívání romského jazyka

Na území ČR je používáno několik dialektů romštiny s různou vitalitou. Jazyková směna ohrožuje (dle výzkumu Semináře romistiky) především neolašské dialekty romštiny. Zásadní příčinou tohoto jevu je stigmatizace romské identity (přičemž romština je stále chápána jako jeden z jejích markerů), podceňování komunikačních funkcí romštiny a jejího statusu jako plnohodnotného jazyka. Dlouhodobým cílem opatření

směřující k podpoře romštiny je dosažení změny v jejím vnímání, jak u Romů, tak u neromské veřejnosti skrze podporu jejího používání na veřejnosti v plnohodnotné komunikační funkci, nejen v její funkci symbolické, včetně podpory výuky romštiny na základních školách. Výsledky studií také poukazují na určitou nepřipravenost učitelů na práci s dětmi z jinojazyčného prostředí, včetně dětí pocházejících z prostředí, kde se používá romština a/nebo romský etnolekt češtiny.

Opatření:

a) vytvořit podmínky pro efektivnější využití dotačního titulu Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků ve vztahu k romštině

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: vedoucí Úřadu vlády

Termín: průběžně

Odůvodnění: V rámci dotačního programu Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků je možné podporovat vzdělávací aktivity týkající se menšinových jazyků jako vyučovaných jazyků nebo jazyků výuky a dále analýzy zaměřené na výzkum užívání menšinových jazyků. Program není dostatečně využíván. S ohledem na podporu romštiny je výlučným zaměřením na výuku a výzkum nedostatečný. Je proto žádoucí, aby jej poskytovatel: i) rozšířil o tematické okruhy vedoucí k podpoře romštiny jako jazyka užívaného na veřejnosti v komunikační nikoli pouze symbolické funkci (zejm. veřejnoprávní a romská média: původní audio/vizuální programy užívající romštinu jako komunikační prostředek, titulkování romských vstupů do češtiny atp.; publikace literatury psané v romštině a další práce s ní; podpora romsky píšících spisovatelů a novinářů; podpora jednorázových akcí prezentujících romštinu na veřejnosti atd.); ii) výrazněji popularizoval zejména u subjektů, které mají na veřejnosti dopad a jsou způsobilé realizovat kvalitní a prospěšné projekty.

b) podporovat výuku romštiny jako jazyka menšiny na základních školách, podporovat vývoj metodických a didaktických materiálů a pomůcek pro její výuku

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže tělovýchovy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Výuka romštiny by měla být ve školách zajištěna stejně, jako u jiných méně vyučovaných jazyků (tj. jako doplňující volitelný nebo nepovinný předmět) a měla by záviset na poptávce žáků a jejich rodičů. S ohledem na děti, které jsou jejími mluvčími, není výuka romštiny ve školách jen nástrojem podpory jejího rozvoje jako menšinového jazyka, ale je především nástrojem zvýšení kvality vzdělávání těchto dětí. Informovanost o vlastním jazyce a možnost rozvíjení dalších jazykových kompetencí (např. různá práce s textem) je nahlížena jako samozřejmá součást jazykového vzdělání. Mluvčí romštiny dosud tuto možnost nemají. Lze přitom předpokládat, že rozvoj některých obecných kompetencí získaných při výuce romštiny by tito žáci využili i v jiných předmětech. Výuka romštiny a její začlenění do jazykové krajiny školy též může podpořit vytváření pozitivního vztahu ke škole a rozvoji informovaného a tolerantního školního prostředí. V předchozích letech bylo dosaženo jistého pokroku v přípravě metodických a didaktických materiálů pro české prostředí. Ministerstvo by mělo dále systematicky podporovat vývoj dalších metodických a didaktických materiálů zpracovaných na základě existujících evropských dokumentů pro výuku romštiny a současně by se mělo výrazně podílet na řešení problému nedostatku pedagogů kvalifikovaných pro výuku romštiny a zapojení do struktury českého školství.

c) podpořit výzkum českého jazykového projevu dětí z prostředí, kde se používá v běžné komunikaci romština a/nebo romský etnolekt češtiny; podpořit vývoj v praxi využitelných nástrojů pro nápravu „chyb“ v užívání obecné/spisované češtiny u dětí z tohoto prostředí; vzdělávání učitelů a asistentů pedagoga povinně rozšířit o téma jazykové vybavenosti romských žáků konkrétně a důsledků jazykových a komunikačních bariér obecně

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, výzkumná pracoviště univerzit a dalších výzkumných institucí

Spolugestor: pedagogické fakulty existujících univerzit

Termín: průběžně

Odůvodnění: Výchova v prostředí, kde se používá v běžné komunikaci romština a romský etnolekt češtiny, může mít různě závažné dopady na míru a způsob ovládnutí obecné i spisovné češtiny. Tyto nedostatky v jazykové připravenosti mají závažné dopady nejen pro výkon (a rozvoj) ve všech školních předmětech

včetně předmětu český jazyk a omezují tak další vzdělávací možnosti a profesní šance těchto dětí. Ovlivňují též negativní vnímání těchto dětí ze strany nedostatečně informovaných učitelů a dalších pracovníků ve školství. Ve školní praxi též chybí specifické pomůcky, založené na znalosti příčin a konkrétních jazykových projevů těchto dětí v češtině označovaných za chybné, kterými by učitelé mohli podpořit tyto děti v rozlišování a bezchybném využívání obecně/spisovně češtinského jazykového kódu.

4.3. Specifický cíl: Zajištění trvalé a důstojné vzpomínky na oběti romského holocaustu

Romský holocaust je jednou z nejsmutnějších kapitol romských dějin. Současně je traumatizující událostí s dopady na vztahy Romů a majoritní české populace. Spory kolem romských památníků v Hodoníně u Kunštátu a v Letech u Písku mají nejen svoji praktickou dimenzi, ale i hlubší a symbolický význam. Je proto potřebné nejen o památníky pečovat, ale i nadále toto téma zkoumat, mluvit o něm a dospívat k porozumění. V této oblasti je pro ČR významná spolupráce s Mezinárodní aliancí na připomínku holocaustu (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA) v oblastech, které se týkají připomínání, výzkumu a vzdělávání o holocaustu a romské genocidě v období národního socialismu, resp. v období 2. světové války a poválečném období. Důležitou roli má zejména Výbor IHRA pro genocidu Romů (Committee on the Genocide of the Roma), který se intenzivně zajímá nejen o otázky související s minulostí, ale i o současnou situaci romské menšiny v ČR.

Opatření:

a) popularizovat téma romského holocaustu s využitím veřejných sdělovacích prostředků a v úzké spolupráci s Muzeem romské kultury a dalšími neziskovými organizacemi⁷⁷

Gestor: Ministerstvo kultury

Spolugestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu,

Spolupráce: Památník Lidice, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Ústav pro studium totalitních režimů, Muzeum romské kultury

Nabídka spolupráce: Český rozhlas, Česká televize, Akademie věd ČR, základní, střední a vysoké školy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romský holocaust v českých zemích byl ve srovnání se sousedními zeměmi velmi důsledný a jeho širší souvislosti nejsou doposud plně historicky objasněny, což se týká zejména otázky „podílu českého národa na jeho realizaci“. Současně je potřeba zajistit, aby se s ním seznamovaly širší vrstvy obyvatel, zejména děti a mládež. Přitom lze navázat na mnohé aktivity, které již v minulosti byly realizovány.

b) pokračovat v úpravě a údržbě pietních míst romského holocaustu v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, konzultovat klíčová rozhodnutí s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny, tak aby bylo zajištěno důstojné uctění památky obětí, a to s ohledem na pozůstalé

Gestor: Ministerstvo kultury, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Památník Lidice, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Muzeum romské kultury

Nabídka ke spolupráci: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: průběžně

Odůvodnění: Při pietní úpravě míst romského holocaustu bylo, především v době působení ministrů pro lidská práva, dosaženo důležitého obratu. Správy těchto míst se ujaly Památník Lidice (Lety) a Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (Hodonín u Kunštátu). Řešení však nebylo přijato některými Romy bez výhrad, neboť preferovali správu „romskými“ subjekty. Otázka „vlastnictví“ paměti je nadále předmětem diskusí a kritiky. Stejně tak zůstává otevřená otázka dokončení pietní úpravy místa v Letech, která vyžaduje značné finanční investice pro řešení situace blízkého provozu vepřína. Rada vlády pro záležitosti romské menšiny je přirozeným místem, kde by měl probíhat potřebný dialog k těmto otázkám.

c) přijmout opatření, která by vedla k ukončení provozu velkovýkrmny prasat v bezprostřední blízkosti pietního místa v Letech u Písku

⁷⁷ Pokud tato strategie zmiňuje jako spolupracující subjekty nestátní neziskové organizace, případně jiné subjekty, které nejsou státními orgány, má na mysli nabídku spolupráce, nikoli úkolování příslušných subjektů.

Gestor: Ministerstvo kultury, Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo financí

Nabídka ke spolupráci: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: 31.12.2018

Odůvodnění: Přes řadu pokusů o vytvoření návrhů na řešení situace v Letech u Písku se nepodařilo doposud dosáhnout výraznějšího pokroku ve věci dehonestujícího umístění velkovýkrmny prasat. Tato situace je nadále vnímána velmi negativně jak českými Romy, především pozůstalými, tak částí české i světové veřejnosti a mezinárodními organizacemi. Přes obtížnost nalezení vhodného řešení je nezbytné se o něj pokusit, protože stávající situace není akceptovatelná.

d) podporovat dialog s odborníky, romskou občanskou společností a s pozůstalými o související společenskovední problematice, zejména s ohledem na uctění památky obětí holocaustu a odškodnění souvisejících křivd

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Muzeum romské kultury, Památník Lidice, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, Seminář romistiky (Katedra středoevropských studií)

Nabídka ke spolupráci: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, romské neziskové organizace

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romský holocaust je jednou z nejsmutnějších kapitol romských dějin, je proto zapotřebí vést dialog na toto téma s odborníky, romskou občanskou společností. Romský holocaust je jednou z kapitol romských dějin, s jejímiž dopady se společnost vyrovnává dodnes, a je proto potřeba nejen poskytnout „musejní“ péči, ale rovněž otevírat prostor pro kultivovaný dialog o následcích holocaustu a vyrovnání se s touto minulostí k uctění památky obětí a současně k zachování vzpomínek pozůstalých.

e) revidovat usnesení vlády č. 158 z 2. března 2011 o změně usnesení vlády ze dne 4. května 2009 č. 589 k úpravě pietních míst v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu ve věci správy pietního místa v Hodoníně u Kunštátu

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolugestor: Ministerstvo kultury, Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

Nabídka ke spolupráci: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, romské neziskové organizace

Termín: 31.12.2015

Odůvodnění: Muzeum romské kultury, státní příspěvková organizace se z dlouhodobého a odborného hlediska zabývá výzkumem, dokumentací a vzděláváním o holocaustu obecně, speciálně pak holocaustu Romů. Lokalitě bývalého koncentračního tábora v Hodoníně u Kunštátu věnuje již dvě desetiletí svůj odborný zájem a zároveň pietně pečuje o dnes kulturní památku Žalov, místo hromadného hrobu obětí tábora, obětí pocházející z různých etnik. Proto se navrhuje revokovat rozhodnutí o správě místa resortem MŠMT a jím pověřeným Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J. A. Komenského a pověřit Muzeum romské kultury správou tohoto místa. Lokalita, společně se svým obsahem patří do historie Romů, Muzeum romské kultury může na patřičné odborné výši pečovat o svěšené místo lépe i efektivněji s ohledem k dalším možnostem výzkumu, prezentace a vzdělávání v dané tematice. Opatření není v rozporu s cílem památníku, kterým je uctít památku všech obětí internovaných v táboře, který přesahuje internaci Romů během druhé světové války. Ministerstvo kultury se tomuto tématu prostřednictvím odboru ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií intenzivně věnuje. Revize usnesení musí vyřešit otázku finančního zabezpečení Památníku Hodonín u Kunštátu.

4.4. Specifický cíl: Vytvářet podmínky pro objektivní informování o romské menšině, kultuře, dějinách a současné situaci, tradicích a názorech Romů

K podpoře identity Romů jako svébytné a emancipované národnostní menšiny přispívá rovněž přístup k nezkriveným, objektivním informacím o Romech u většinové části společnosti, a to jak prostřednictvím školního vzdělání a dalšího vzdělávání, tak i šířením informací v médiích. Je velmi důležité pomáhat budovat pozitivní vztah veřejnosti k romské národnostní menšině, a to především za pomoci veřejnoprávních médií.

Opatření:

a) podporovat prostřednictvím dotací a dalšími opatřeními šíření včasných a objektivních informací o kultuře, jazyku, dějinách a současnosti romské menšiny, včetně aktuálního politického dění

Gestor: Ministerstvo kultury

Spolugestor: Muzeum romské kultury, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romština, romské tradice, kultura, historie a paměť jsou nejen součástí národního kulturního dědictví, ale rovněž zdroji pro romské uvědomění a emancipaci, podobně jako byly český jazyk, literatura a historie zdrojem pro národní obrození Čechů v 19. století. Je jim proto potřeba nejen poskytnout „musejní“ péči, jaká kulturnímu dědictví náleží, ale rovněž otevřít prostor pro kultivovaný politický dialog o romské emancipaci a o jejím směřování. Otázky, jako je například oživení romštiny jako hovorového jazyka, nebo akceptování postupující jazykové asimilace, musí přitom rozhodnout Romové samotní. Předpokladem porozumění mezi různými skupinami ve společnosti je objektivní znalost situace těch druhých. Působením řady faktorů, včetně mainstreamových a bulvárních médií usilujících o popularitu a senzace, je veřejnost denně konfrontována s jednostrannými, povrchními či zkreslenými informacemi. Proto je velmi důležité systematicky podporovat rychlé šíření objektivních informací, ať již v rámci profesionálních či občanských aktivit. Ministerstvo kultury by proto mělo maximálně podporovat vytváření podmínek pro objektivní informování o romské menšině.

b) poskytovat dotace na podporu rozvoje romské kultury v rámci podpory integrace příslušníků romské menšiny ve smyslu Nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity

Gestor: Ministerstvo kultury

Spolugestor: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romština, romské tradice, kultura, historie a paměť jsou nejen součástí národního kulturního dědictví, ale rovněž zdroji pro romské uvědomění a emancipaci, podobně jako byly český jazyk, literatura a historie zdrojem pro národní obrození Čechů v 19. století. Je proto potřeba poskytnout podporu uměleckých aktivit, kulturně vzdělávacích a výchovných aktivit, odborných studií, dokumentaci romské kultury, ediční činnost /neperiodické publikace), kulturní akce směřující k potírání negativních projevů extremismu, rasové a národnostní nesnášenlivosti, ale také zachování tradiční písemné a literární romské tvorby.

c) zahrnovat informace o romské kultuře a dějinách do rámcových vzdělávacích programů škol, dále do výukových materiálů vydávaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy pro žáky a studenty na všech stupních vzdělávacího systému, do systému vzdělávání pedagogických pracovníků a do metodických materiálů, jimiž se při práci řídí

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Pokud má společnost jako celek překonat xenofobní postoje a chápat romskou kulturu, historii a jazyk jako součásti celkové kultury české společnosti, musí se s nimi systematicky a již od dětství seznamovat. Musí je vnímat jako integrální součást základních informací o světě kolem, které prostředkovává všeobecné vzdělání. Navržená opatření směřují k tomuto cíli.

d) začlenění romské tematiky do vysílání veřejnoprávních médií (ČT a ČRo), a to jak formou národnostních pořadů, tak také zapojováním Romů a romské tematiky do mainstreamových pořadů; zapojení romštiny jako jazyka běžné komunikace do vysílání veřejnoprávních médií (ČT, ČRo) např. formou titulkování romských vstupů do češtiny a využívání českého překladu romských vstupů při využití romsky mluveného originálu jako podkresu

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: 31.12.2015

Odůvodnění: Českému rozhlasu a České televizi je zákonem č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, uložena povinnost sestavovat programovou skladbu tak, aby poskytovaly vyváženou nabídku pro všechny obyvatele se zřetelem mj. na národnostní, etnický nebo sociální původ a příslušnost k menšině. Provozovatelům vysílání (tj. i Českému rozhlasu a České televizi) je navíc zakázáno zařazovat do programů pořady, které mohou utvrzovat stereotypní předsudky týkající se etnických, národnostních nebo rasových menšin.

Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů, zároveň stanoví, že jedním z hlavních úkolů veřejné služby v oblasti televizního, resp. rozhlasového vysílání je vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem mj. na etnický nebo národnostní původ, a to s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci a podporovat soudržnost pluralitní společnosti.

4.5. Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření

Výsledkem realizace výše uvedených opatření, směřujících k podpoře Romů jako svébytné národnostní menšiny, bude uchování romské kultury, tradic a paměti pro současnost a snížení rizika jejich zániku v budoucnosti. Budou vytvořeny podmínky pro uchování kontaktu Romů s vlastní kulturou a jazykem. Budou vytvořeny předpoklady pro včlenění romské kultury do většinové kultury české společnosti, bude uchována trvalá vzpomínka na oběti romského holocaustu a zajištěno důstojné uctění jejich památky. Vzhledem k charakteristice oblasti však nelze definovat jeden či několik kvantitativních indikátorů změny. Dílčími indikátory jsou zejména: vývoj finanční podpory z veřejných rozpočtů na podporu romské kultury a jazyka, vývoj finanční podpory z veřejných rozpočtů na podporu uchování paměti romského holocaustu, rozvoj oboru romistika, zejména počet studentů, počet podpořených studentů. Mezi další indikátory je počet odvysílaných pořadů s romskou tematikou v rámci veřejnoprávních medií. Dále odstranění velkovýkrmny prasat v Letech u Písku.

5. Snížení rozdílů ve vzdělání mezi většinovou společností a Romy prostřednictvím zajištění rovného přístupu Romů ke kvalitnímu vzdělávání na všech úrovních

Základními problémy v oblasti vzdělanosti zůstávají vzdělanostní propast mezi Romy a většinovou populací, vysoké zastoupení romských dětí ve vzdělávání s nižšími ambicemi, trendy k segregaci romských dětí⁷⁸ v předškolním, základním a středním vzdělávání a malá připravenost romských dětí na školu v důsledku malého zapojení romských dětí do předškolního vzdělávání. Vzdělávání je přitom nejen hodnotou samou o sobě, vedoucí k rozvoji potenciálu každého jedince, ale též ústředním nástrojem v boji s mezigenerační reprodukcí sociálního znevýhodnění.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření v oblasti vzdělání:

- Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020
- Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání na období 2014–2020
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015; kapitola 4
- Plán opatření pro výkon rozsudku Evropského soudu pro lidská práva D. H. a ostatní proti České republice „Rovné příležitosti“ z roku 2012 a jeho aktualizace (Akční plán opatření ke vzdělávání romských dětí, žáků, studentů na období 2015–2017)
- Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a prováděcí vyhlášky v platném znění
- Akční plán Dekády romské inkluze 2005–2015
- Strategie sociálního začleňování 2014–2020

Vize: Romské děti dosahují v průměru stejného vzdělání jako děti neromské. Vzdělanostní struktura Romů se přibližuje vzdělanostní struktuře neromské populace. Romské děti již nejsou nadreprezentovány ve vzdělávacích programech s nižšími vzdělávacími ambicemi a jejich potenciál je rozvíjen k dosažení osobního maxima. Nadané romské děti jsou podporovány státem a společností v ambicích po dosažení vyššího vzdělání.

Pro stanovení specifických cílů v oblasti vzdělávání Romů a směřování k vizi vzdělávání do roku 2020 jsou klíčové prolnutí a koherence navržených opatření s cíli jiných strategických dokumentů. Klíčové místo zde zaujímá **Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020**.⁷⁹ Strategie vzdělávací politiky označuje jako jeden z cílů **snížit nerovnosti ve vzdělávání**, čímž chce směřovat ke stavu, kdy kvalitní výuka je dostupná pro každé dítě a pro každého mladého člověka v každé škole. Spravedlnost přitom není chápána jako formální rovnost, ale jako schopnost vzdělávacího systému vytvářet podmínky pro efektivní kompenzaci sociálních a jiných osobnostních znevýhodnění tak, aby všichni žáci a studenti dosáhli alespoň základní společné úrovně znalostí, dovedností a způsobilosti. Mezi důležitými intervencemi strategie je uvedeno zvyšování dostupnosti a kvality předškolního vzdělávání jako základu pro celoživotní učení, a na všech úrovních vzdělávací soustavy vytváření podmínek pro efektivní začleňování žáků a studentů do hlavního vzdělávacího proudu.

Zatímco **Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020** vytváří dobrý základ pro dosahování specifických cílů ve vzdělávání romských dětí, některé existující politické dokumenty obsahují specifické postupy, jak těchto cílů dosahovat. Strategie romské integrace bude sledovat naplňování těchto strategií s ohledem na dopad opatření na romské žáky.

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015 definuje priority z hlediska cílových skupin ohrožených sociálním vyloučením: Změna financování mateřských základních a středních škol; Posílení dostupnosti, kvality a využívání předškolní péče; Posílení otevřenosti a kvality základního vzdělávání; Posílení kvality profesní přípravy a podpora středního školství; Transformace péče o ohrožené děti; Transformace a posílení kvality poradenského systému; Posílení metodické připravenosti budoucích i stávajících pedagogických pracovníků; Posílení kvality a navýšení grantové podpory opatření v oblasti vzdělávání sociálně vyloučených dětí.

Strategie sociálního začleňování 2014–2020 uvádí v oblasti Podpory rovného přístupu ke vzdělání opatření, která jsou svým zaměřením relevantní i pro tuto Strategii. Jedná se především o: Zajištění

⁷⁸ Segregace ve školství má dvojitou podobu – sociální i prostorovou.

⁷⁹ Vycházíme zde z přípravného dokumentu MŠMT Informační materiál k přípravě Strategie.

podmínek (materiální, technické, finanční, personální) pro vzdělávání ve školách hlavního vzdělávacího proudu pro všechny děti, žáky a studenty; Zkvalitnění a rozvoj poradenského systému; Zajištění podpory rovného přístupu ve vzdělávání prostřednictvím mimo školních aktivit; Minimalizaci rizik spojených s rizikovým chováním u dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami prostřednictvím podpory standardizovaných a certifikovaných služeb v oblasti primární prevence rizikového chování ve vzdělávání, ve spolupráci s rodinou a sociálními službami; Podpora rozvoje a tvorby místních strategií rozvoje výchovně vzdělávací soustavy a systematické sociálně pedagogické intervence v domácnostech ohrožených sociálním vyloučením; Podporu poradenských, intervenčních a aktivizačních služeb v činnosti vzdělávacích institucí; Podpůrné služby k získání a dokončení vzdělání; Propojení a spolupráce škol, rodin, sociálních služeb a orgánů sociálně právní ochrany dítěte.

Klíčovou roli sehrává Akční plán opatření pro výkon rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní proti České republice „Rovné příležitosti“ z roku 2012 a jeho následné aktualizace (akční plány). Plán obsahuje sérii klíčových opatření k odstranění segregace romských dětí do vzdělávacího proudu s nižšími vzdělávacími ambicemi. Opatření směřují k naplnění základních předpokladů pro inkluzivní vzdělávání jako takového i k naplnění specifických cílů inkluze romských dětí a žáků ve vzdělávání. Interval monitoringu a aktualizace Akčního plánu je určován Výborem ministrů, který je pověřen dohledem nad výkonem rozsudků Soudu. V současnosti je naplňování Akčního plánu Výborem ministrů sledováno v intervalu přibližně 6 měsíců a v tomto intervalu je též ČR povinna Akční plán aktualizovat.

Společným jmenovatelem shora zmíněných strategií a podmínkou pro úspěšnost romských dětí je kvalitní a inkluzivní vzdělávání podpořené efektivním poradenským systémem. Proto nestačí pouze formální nárok nebo přístup ke vzdělávání, jež by bylo zajištěno správním aktem o poskytnutí finančních prostředků na žáka s definovanou potřebou podpůrných opatření. Skutečná inkluze vyžaduje splnění dalších podmínek, a to zejména akceptaci, participaci, vysoká očekávání a přiměřené cíle a podmínky pro dosažení výsledků žákem. Klíčovou postavou v celém procesu vzdělávání je učitel, který musí současně zajišťovat osnovy učiva v mezích vysokého vzdělávacího standardu, zabývat se dalším sebevzděláváním a znalostí z oblasti interkulturality. Dále se od učitele očekává, že dokáže rozpoznat příznaky speciální vzdělávací potřeby a reagovat na ně.⁸⁰

Nedostatek efektivních mechanismů podpory pedagogů v náročném prostředí může být důvodem, proč je podpora inkluzivního vzdělávání mezi pedagogickou a rodičovskou veřejností nízká. Podporu inkluzivním procesům ve vzdělávání zajišťují v ČR školská poradenská zařízení 57 pedagogicko-psychologických poraden (PPP), 101 speciálně pedagogických center (SPC), více jak 40 Středisek výchovné péče (podpora pro žáky s poruchami chování), dále asistenti pedagoga a školní psychologové a školní speciální pedagogové, logopedické služby. Tato pracoviště zajišťují služby všem školám v ČR a to jak na úrovni předškolního vzdělávání, tak na úrovni ZŠ-VOŠ.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy by proto mělo zajistit základní podmínky pro rozvoj inkluzivního vzdělávání. To spočívá ve vytvoření silné legislativní opory, kde bude ustoupeno od horizontální kategorizace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami dle typu postižení nebo znevýhodnění k stupňům podpory. Návazně kurikulární změny by měly zavést zrušení přílohy RVP ZV LMP a aktualizace části 8 RVP ZV tak, aby žáci, kteří se v současné době vzdělávají podle přílohy LMP, byli vzdělávání dle RVP ZV bez redukce obsahu učiva za podpory škol, tříd nebo skupin pro žáky vyžadující podporu, s předpokládanou účinností ve šk. roce 2015/2016. Nezbytně nutná je také podpora škol, rodičů, dětí a žáků. Rozvinout by se mělo také kariérové poradenství s ohledem na žáky ohrožené školním neúspěchem, stejně tak jako monitoring procesů a výsledků inkluzivního vzdělávání ve spolupráci s Českou školní inspekcí. Pro úspěšné dosažení pokroku v oblasti vzdělávání romských žáků je nutné zajistit dostupnost infrastruktury pro předškolní, školní, školská a mimoškolní inkluzivní vzdělávání.

S problémem vyloučení se v současné době spojuje i vyloučení digitální. Inkluze by měla zahrnovat i přístup k internetu a digitálním technologiím, které cílovým skupinám usnadní přístup k informacím, otevřeným vzdělávacím zdrojům, sociálním sítím („e-inclusion“). Potřebné je proto podporovat rozvoj infrastruktury pro digitální vzdělávání ve školách (nebo jiných vzdělávacích centrech, knihovnách), konektivita celé školy, veřejný internet, potřebná zejména na venkově a ve vyloučených lokalitách.

⁸⁰ Například učitel upozorní včas rodiče dítěte případně další odborníky; umí pracovat s odbornými doporučeními pro práci se žákem, zavádí je do vzdělávací praxe, podílí se na vytváření IVP (individuálního vzdělávacího plánu). Pracuje samostatně nebo ve spolupráci s dalšími odborníky – speciální pedagog, logoped, školní psycholog, asistent pedagoga přímo ve škole apod.

Zároveň, je potřeba zvyšovat informovanost krajů a obcí o možnostech podpory pro zvýšení kapacit zařízení pro inkluzivní vzdělávání ve školách i mimo školu např. vytvořením speciální webové stránky.

Specifické cíle ve vzdělávání romských dětí a žáků

5.1. Specifický cíl: Zvýšení přístupu romských dětí ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání a péči

Pro dosažení tohoto specifického cíle je nutné vytvoření předpokladů uvedených v obecné části ke kapitole věnované vzdělávání. Zahraniční studie i domácí pozorovatelé označují za jeden z klíčových problémů ve vzdělávání romských dětí nedostatečnou participaci romských dětí na předškolním vzdělávání. To vede k nižší připravenosti těchto dětí na školní docházku a v nejhrošším případě – v kombinaci s jinými negativními faktory – k selhávání dětí v hlavním vzdělávacím proudu. Malá participace romských dětí je dána jak obecnou menší dostupností standardního předškolního vzdělávání pro všechny děti, tak specifickými bariérami a okolnostmi, které odrážejí romské rodiče od využití vhodných možností pro zařazení dětí do předškolního vzdělávání.

Bariérami, které vyplývají ze sociálního vyloučení, se zabývá Strategie boje proti sociálnímu vyloučení. V rámci priority 4.5.2. se proto zaměřuje na *Posílení dostupnosti, kvality a využívání předškolní péče*, která navrhuje: vytvořit systém odstranění či refundace poplatků za mateřskou školu (školné, stravné) pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, a to vytvořením dotačního titulu; zavést nárokovost místa v mateřské škole v místě bydliště; dále zpřísnění zřizování přípravných tříd a zákaz zřizování přípravných tříd u základních škol praktických. Z tohoto pohledu je vhodné doporučit, aby byly vytvořeny pobídky, které by umožnily dětem se sociálně slabého prostředí zajistit oblečení, stravné a pomůcky.

Opatření:

a) zajistit dostupnou infrastrukturu pro předškolní vzdělávání dětí v mateřských školách, tak aby nedocházelo k segregaci romských dětí a zvyšovat informovanost krajů a obcí o možnostech podpory pro zvýšení kapacit předškolních zařízení; do programů pro zvyšování kapacit mateřských škol zahrnout infrastrukturu pro přípravné vzdělávání pro romské rodiče, nebo jinak znevýhodněné rodiče

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolugestor: Ministerstvo financí, Ministerstvo pro místní rozvoj, Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Krajské koordinátory pro romské záležitosti

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce

Termín: průběžně

Odůvodnění: Mateřské školy kapacitně nevyhovují, počty odmítnutých žádostí se zvyšují, v posledních 4 letech o cca 10 000 odmítnutých žádostí ročně. Zatímco ve školním roce 2005/2006 bylo neúspěšně vyřízeno 6 810 žádostí, ve školním roce 2012/2013 to již bylo 58 939 žádostí. Pro navýšení kapacit předškolního vzdělávání byly v roce 2014 vytvořeny dva státní programy: Rozvoj výukových kapacit mateřských a základních škol zřizovaných územně samosprávnými celky, v gesci Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy a podprogram Ministerstva financí Podpora rozvoje a obnovy materiálně technické základny regionálních škol v okolí velkých měst. V roce 2014 pokračuje spolupráce mezi MŠMT a MMR na přípravě IROP, který by měl finančně podpořit dostatečnou kapacitu mateřských škol.

Zároveň, na potřebu rozvoje inkluzivity, kvality a kapacity pracovníků v mateřských školách a zařízeních péče o dítě reaguje jak OP VVV⁸¹, tak OP Z⁸². Je proto žádoucí cíleně informovat obce o existujících možnostech ke zvýšení kapacit předškolních zařízení.

Státní a evropské programy podpory navyšování kapacit mateřských škol⁸³ by měly reagovat na nový (v současné době diskutovaný) požadavek zajištění povinného předškolního vzdělávání od 5 let pro každé dítě. Přitom tento požadavek nemá ohrozit dosavadní dostupnost mateřských škol pro děti ve věku 3 a 4 let, ani

⁸¹ Prioritní osa 3 „Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání“, specifický cíl 1.1: Zvýšení kvality předškolního vzdělávání včetně usnadnění přechodu dětí na ZŠ, 2.1 Kvalitní podmínky pro inkluzivní vzdělávání a 3.1 Sociální integrace dětí a žáků včetně začleňování romských dětí do vzdělávání.

⁸² Prioritní osa 1 Podpora zaměstnanosti a adaptability pracovní síly, Investiční priorita 2 Rovnost žen a mužů a sladění pracovního a soukromého života, SC Snížit rozdíly v postavení žen a mužů na trhu práce.

⁸³ Více informací zde: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/fond-rozvoje-kapacit-materskych-a-zakladnich-skol>

vyložit možnost, aby v jednotlivých případech bylo dítě mladší než 3 roky přijato do mateřské školy. Při zjišťování absorpční kapacity, stanovování alokace a vytváření výzev k předkládání projektů by měl být povinně zohledněn požadavek na inkluzivní vzdělávání dětí s potřebou podpůrných opatření, které může přinést potřeba vytváření heterogenních tříd s nižším počtem žáků nebo bezbariérové úpravy. Současně by neměly vznikat taková školská zařízení, u kterých by byla vysoká pravděpodobnost, že se stanou segregovanými školskými zařízeními. Zásadou by mělo být, že předškolní vzdělávání by mělo být v principu realizováno v mateřských školách. V programech pro zvyšování kapacit pro předškolní vzdělávání by měla být zahrnuta infrastruktura pro přípravné vzdělávání pro romské rodiče a děti, nebo jinak znevýhodněné rodiče.

b) zajistit odborné vedení, vzdělávání a podporu pro všechny pracovníky školy pro začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a zvýšit odbornou podporu pro pedagogické pracovníky školy při začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolugestor: ostatní přímo řízené organizace MŠMT, vysoké školy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Vedení mateřských škol je potřeba vzdělávat a podporovat, aby všichni rozuměli významu a potřebám při začleňování romských dětí a uměli v tomto směru vést pedagogické pracovníky a komunikovat s rodiči všech dětí, bez předsudků. Problematika vzdělávání romských dětí v předškolním vzdělávání by měla být součástí přípravy budoucích učitelů. Pro zajištění toho, aby byly romské děti dobře připraveny na základní školu, je potřeba rozvíjet metody a didaktiky, které jim pomohou překonat bariéru jazykovou a kulturní. Je třeba vytvořit a zavést do praxe škol podpůrná opatření, metodiky a vzdělávací programy pro rozvoj jazykových a komunikačních dovedností romských dětí (dětí bilingvní, děti s etnolektem, romský jazyk). Je nutné zajistit dostupnou odbornou podporu mateřských škol začleňujících romské děti (školní psycholog, speciální pedagog, asistent pedagoga). Dále je potřeba zejména zlepšit činnosti školských poradenských zařízení pro správnou diagnostiku romských dětí v raném věku, zavádět nové nástroje (dynamická diagnostika) a zlepšit jejich spolupráci s mateřskými školami, pokud nebude od diagnostiky ustoupeno zcela v raném věku dítěte.

c) zvyšovat informovanost romských rodičů o možnostech a přínosech předškolního vzdělávání (umístění dítěte do mateřské školy přednostně před přípravným ročníkem) a zajištění podpory rodičů pro umístění dětí do předškolního vzdělávání, a to jak systémovými opatřeními, tak i prostřednictvím spolupráce neziskových organizací, obcí a rodičů již od raného věku dítěte

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí (orgány sociálně právní ochrany dětí)

Spolugestor: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, neziskové organizace,

Spolupráce: Svaz měst a obcí ČR

Termín: průběžně

Odůvodnění: Je potřeba působit a spolupracovat s romskými rodiči, aby děti do mateřských škol posílali, a pracovat na odstraňování všech bariér, včetně vnitřních bariér na straně romských rodičů. Kladný postoj romských rodičů a jejich podpora bude klíčová pro úspěšné zavedení povinného předškolního vzdělávání. Základem je oboustranné porozumění a budování důvěry mezi učiteli a rodiči. Podporou pro budoucí i stávající učitele může být vzdělávání v romském jazyce, specifikách romské rodiny a romských tradic, kultury a historie. Osvědčila se práce s romskými rodiči v centrech připravujících děti již na mateřskou školu, nebo plnící roli předškolní přípravy a je potřeba tuto dobrou praxi rozvíjet, protože slouží i k rozvoji vzdělávání rodičů. Vzdělávání romských rodičů je předpokladem k efektivní komunikaci se školou, k tomu, aby dále mohli podporovat své děti. Nezbytná je podpora rodičů k jejich emancipaci (empowerment) a posilování jejich znalostí a dovedností tak, aby porozuměli možnostem vzdělávacích drah jejich dítěte, možnostem podpůrných opatření, možnostem rozvoje nadání a uměli vědomě rozhodovat při jednání se školou a školskými poradenskými zařízeními.

d) snížit počet dětí romského původu v systému ústavní a ochranné výchovy

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny,

Termín: průběžně

Odůvodnění: Studie European Roma Rights Centre (ERRC) konstatuje ve své výzkumné práci z roku 2010, že romské děti v ČR jsou v ústavní péči nadreprezentovány. Podle dostupných údajů se v letech 1999 až

2009 podíl romských dětí mezi všemi dětmi ve věku do tří let v zařízeních ústavní péče pohyboval mezi 27 % a 32 %. Podle neoficiálních odhadů odborníků dosahuje celkový podíl romských dětí (tedy nejen do tří let, ale do 18 let věku) v ústavní péči 30–60 %. V 17 z 21 dětských domovů, které byly v rámci výzkumu ERRRC navštíveny, tvořily romské děti 40,6 % z dětí žijících v těchto domovech (314 romských dětí ze 773 dětí). Je proto potřebné nalézt opatření, jak tomuto trendu čelit a snížit poměr dětí v systému ústavní a ochranné výchovy tak, aby se blížil poměru Romů na populaci, resp. populaci se stejnými charakteristikami.

5.2. Specifický cíl: Odstranění praxe nesprávného zařazování romských dětí do vzdělávání s nižšími vzdělávacími ambicemi

Od vynesení rozsudku v případě D. H. vs. Česká republika v roce 2007 splývá realizace opatření k odstranění zařazování romských dětí do vzdělávání s nižšími vzdělávacími ambicemi, konkrétně podle vzdělávacího programu pro základní školy s přílohou LMP, s opatřeními pro naplňování tohoto rozsudku. Aktualizovaná verze opatření byla přijata v prosinci roku 2012. Naplňování opatření však není samo ukotveno v usnesení vlády. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jej tak může měnit, jak ukazuje i signalizovaný ústup od zákazu zřizování přípravných tříd a mateřských škol u základních škol praktických.

Opatření:

a) naplňovat Plán opatření pro výkon rozsudku D. H. a ostatní vs. Česká republika z roku 2012 a jeho aktualizace (akční plány) a o naplňování informovat vládu vždy do 31.12. kalendářního roku

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Ministr vlády pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Ministerstvo spravedlnosti

Termín: průběžně; každoročně do 31.12.

Odůvodnění: Naplňování Plánu opatření pro výkon rozsudku D. H. a ostatní vs. Česká republika z roku 2012 představuje klíčový nástroj k odstranění nadreprezentace romských dětí ve vzdělávacím proudu s nižšími ambicemi. Plán však není uložen usnesením vlády, ani není jeho naplňování sledováno na vládní úrovni. Proto se navrhuje uložit plnění tohoto plánu usnesením vlády.

b) vytvořit legislativní a další podmínky pro realizaci opatření z Plánu opatření pro výkon rozsudku D. H. a ostatní vs. Česká republika z roku 2012, zejména ve vztahu k úkolu F (bod 1 a 2)

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Termín: do 31.12.2016

Odůvodnění: Zatímco zřizování přípravných tříd a mateřských škol obecně působí jako nástroj inkluze, jejich zřizování při základních školách praktických má segregáčnické dopady. Opatření k zamezení zřizování přípravných tříd a mateřských škol praktických je proto obsaženo jako úkol F (bod 1 a 2) Plánu a rovněž jako opatření 4.5.2.4. Strategie boje proti sociálnímu vyloučení. Přesto toto opatření není naplňováno. Proto se navrhuje uložit explicitně Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, aby vytvořilo předpoklady pro naplňování navrženého zákazu. Nebylo by nutné prosazovat tento zákaz, pokud by byl znemožněn automatický přestup dítěte z přípravné třídy rovnou do vzdělávání pro žáky s lehkým mentálním postižením. Každé dítě musí mít šanci nastoupit do standardního vzdělávacího programu.

5.3. Specifický cíl: Zajištění základních podmínek pro rozvoj inkluze romských žáků v hlavním vzdělávacím proudu a rozvoj inkluzivního vzdělávání

a) zajistit odborné vedení, vzdělávání a podporu pro všechny pracovníky školy pro začleňování romských dětí do základního vzdělávání a zvýšit odbornou podporu pro pedagogické pracovníky školy při začleňování romských dětí do základního vzdělávání

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolugestor: ostatní přímo řízené organizace MŠMT

Termín: průběžně

Odůvodnění: Podpora pracovníkům základních škol musí být obdobná, jako je tomu u mateřských škol. Jedná se zásadně o to, aby všichni porozuměli významu a potřebám při začleňování romských dětí a uměli

v tomto směru komunikovat s veřejností. Stejně jako u mateřských škol, i zde je potřeba, podpořit pedagogické pracovníky při zavádění podpůrných opatření do praxe, s důrazem na specifika romských dětí. I pro základní školy je potřeba vytvořit, rozšířit a rozvíjet programy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, metodickou pomoc, individuální podporu pedagogickým pracovníkům mateřských škol, zacílenou na vzdělávání romských dětí. Specificky by se měla podpora zaměřit na první stupeň ZŠ, zohlednit nároky druhého stupně ZŠ včetně adaptačního období, a podporovat rozvoj dovedností zvláště u třídních učitelů, výchovných poradců a koordinátorů inkluzivního vzdělávání na školách.

Jako podpůrná opatření při udržení romských dětí ve školách hlavního vzdělávacího proudu se již osvědčila některá opatření, dnes považována za standardní, jako je například zaměstnávání asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. V roce 2012 dotovalo MŠMT tuto činnost celkem částkou 93 166 987 Kč. V roce 2014 financuje MŠMT tento program prostřednictvím Rozvojového programu MŠMT „Podpora financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se znevýhodněním“. Funkce asistenta pedagoga je využívána především školami s větším počtem romských dětí, a je užitečným nástrojem podporujícím začlenění těchto dětí do škol hlavního vzdělávacího proudu. Navrhuje se, aby tento program byl zachován a posílen, respektive aby se v budoucnosti v souvislosti s novelizací školského zákona převedlo financování asistentů pedagoga mezi personální náklady hrazené v rámci normativního financování regionálního školství, přičemž pro školy vzdělávající žáky se speciálními vzdělávacími potřebami by pozice asistenta pedagoga byla obligatorní.⁸⁴

b) zajistit motivační prázdninové programy a aktivity pro romské děti, a to zejména k překlenutí citlivého období přechodu žáků z prvního stupně na stupeň druhý a přechodu žáků z mateřské školy na první stupeň a současně posilovat spolupráci školy s rodinou, a to především prostřednictvím proškolených pedagogů, asistentů pedagoga, institucí, které zajišťují neformální vzdělávání a poskytují sociální ochranu, ochranu oprávněných zájmů dítěte, sociálními pracovníky působícími na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností a poskytovateli služeb sociální prevence

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolugesce: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Termín: průběžně

Odůvodnění: Pro vytvoření vzdělávacích návyků jsou klíčové první roky školní docházky. Právě v této době si musí dítě vstřípnit potřebu domácí přípravy a podpora rodiny v tomto ohledu je také nezbytná. Při přechodu na druhý stupeň dochází k nárůstu objemu domácí přípravy a změně systému vzdělávání (jeden učitel vs. odborně specializovaní učitelé), a proto vytvoření návyků domácí přípravy již musí být pevně zakotveno. Děti ve věku přechodu na druhý stupeň obtížně přijímají autoritu a podvolují se novým potřebám. Právě toto je typ opatření, kde by bylo třeba významnější spolupráce osob blízkých romské komunitě.

Je nutné organizovat motivační prázdninové programy a aktivity pro romské děti, které jim pomohou překlenout citlivé období přechodu z prvního na druhý stupeň, jež by byly součástí vzdělávání ve školách, ale také v rámci zájmového vzdělávání a mimoškolních aktivit. Na druhém stupni základní školy významně vzrůstá důležitost domácí přípravy, ke které mají romské děti jen málokdy vlastní prostor, čas a domácí podporu. Proto je nezbytné zavádět na školách programy prodloužené výuky, doučování, rozšíření kurikula, tutoriály, zapojit do podpory vzdělávání budoucí učitele anebo nevládní organizace v místě. Je také nutné věnovat se rozvoji nadání dětí, využívat digitální technologie, dovedností a vzdělání obecně a využívat zkušenosti z projektů, které podporují mladé talentované Romy⁸⁵.

Vzdělávání romských dětí bez intervence jejich rodičů je velmi omezené. Škola by měla komunikovat s rodiči a zapojovat je do vzdělávacího procesu. Ve vztahu k situaci mnoha romských rodin, které se nacházejí v tíživé životní situaci, se rodiče spíše starají o základní životní potřeby. Prostřednictvím spolupráce rodičů, školy, neziskovými organizacemi a institucemi poskytujícími ochranu práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu je možné nalézt způsoby, jak rodiče v této oblasti motivovat a zplnomocňovat, což je klíčové zejména s ohledem na předpoklad informovaného a vědomého rodiče při úspěšném zavádění novely § 16 školského zákona.

⁸⁴ Otázkou asistentů pedagoga se zabývá rovněž opatření 4.5.3.1. Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (Název opatření: Standardizace práce, metodické vedení a vzdělávání asistentů pedagoga), navržená opatření však zatím nebyla naplněna.

⁸⁵ Například projekt „Gendalos“ Člověka v tísni.

Podpůrné role školy v odpoledních hodinách (doučování, neformální a zájmové vzdělávání, zapojení a vzdělávání rodičů) jsou také vázány na rozvoj infrastruktury škol (školní družiny, školní kluby, víceúčelové prostory škol). Pro zajištění dostupného neformálního a informálního vzdělávání je potřeba, a to zejména v sociálně vyloučených lokalitách, podporovat budování potřebné infrastruktury (kontaktní místa, tzv. plácky, nízkoprahová zařízení, zařízení pro neformální vzdělávání).

c) sledovat dopad novely školského zákona na rovný přístup ke vzdělání romských žáků a zapojení organizací a institucí pracujících s romskými žáky do nastavení vhodného způsobu navazujících prováděcích předpisů a nového systému stanovování míry podpory do financování regionálního školství

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: průběžně

Odůvodnění: V oblasti zajištění rovného přístupu ke vzdělávání je zcela zásadní přijetí novely školského zákona (novelizace § 16), která ustupuje od horizontální kategorizace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami dle typu postižení nebo znevýhodnění ke stupňům podpory. Tato legislativní změna by měla zajistit snížení počtu romských žáků v tzv. základních školách praktických. Z pohledu romské integrace je naprosto nezbytné vyhodnotit dopad nových podpůrných opatření na situaci romských žáků v hlavním vzdělávacím proudu.

d) naplňovat Memorandum o spolupráci mezi ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a ústředním školním inspektorem České školní inspekce ve vztahu k romským žákům a provést analýzu možnosti sběru anonymizovaných etnických dat ve vzdělávání

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Česká školní inspekce

Spolupráce: Úřad pro ochranu osobních údajů, Český statistický úřad, Asociace krajů ČR, Svaz měst a obcí ČR, školy

Termín: do 31.12.2015 (analýza), průběžně

Odůvodnění: Jednou z podmínek pro vyhodnocení situace romských dětí ve vzdělávání je možnost sběru etnicky neagregovaných dat ve školství, a údajů, které nebudou nikterak spojovány s jakýmkoliv osobními údaji žáků v dané škole. K tomu má napomoci i *Memorandum o spolupráci mezi ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a Ústředním školním inspektorem České školní inspekce ve vztahu z roku 2014.*

e) navrhnout systém efektivní podpory žáků/škol s cílem odstranit segregačně působící finanční bariéry ve veřejném školství, jednak ve vztahu k aktivitám spojeným s výukou (např. lyžařský výcvik, plavání, školní výlety, škola v přírodě) a jednak ve vztahu k zájmovému a mimoškolního vzdělávání s cílem umožnit zapojení dětí z nízkopříjmových rodin do těchto aktivit

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolugestor: obce jako zřizovatelé škol, a zároveň zřizovatelé nebo donátoři volnočasových aktivit, anebo internetového připojení v obci, zřizovatelé školských zařízení (školní družiny, domy dětí a mládeže, základních uměleckých škol, obecní knihovny, místní akční skupiny)

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: do 31.12.2016

Odůvodnění: V rámci systému veřejného školství by žáci měli mít přístup k aktivitám, které zvyšují jejich dovednosti, zvětšují motivaci ke studiu. Může se jednat jednak o aktivity, které přímo souvisí s výukou (tj. plavání, školní výlety, škola v přírodě, případně lyžařský výcvik), ale také zpřístupňují neformální vzdělávání, vzdělávání ve střediscích volného času, pro nadané děti do základních uměleckých škol a placených kroužků. Úplata ve veřejném školství nesmí působit segregačně. Úplaty ve veřejném školství často představují bariéru pro participaci dětí z chudších rodin, což se často týká i romských rodin. Z rychlého šetření ČŠI (2013) vyplývá, že naprostá většina škol nemá žádné nástroje pro řešení situace, kdy si děti nemohou dovolit využít nabídku volnočasových, nebo i řádných aktivit (lyžařský výcvik, plavání) z finančních důvodů. V současné době a nadále bude docházet i k „virtuálnímu sociálnímu vyloučení“ u dětí, které nemají přístup k digitálním zdrojům, k internetu. Úplata ve veřejném školství musí být nastavena tak, aby se nepodílela na prohlubování sociálních rozdílů. Ještě výraznější je problém tam, kde úplatu provází

rozdělování dětí do tříd na základě rozšířené výuky některých z předmětů a děti z nemajetných rodin nemají na výběr, než vybrat tu třídu, kde jsou finanční náklady nejnižší.

f) navrhnout systém efektivní podpory dětí/škol, který by zajišťoval školní stravování dětí, které si jej nemohou z finančních důvodů své rodiny dovolit

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: 31.12.2015

Odůvodnění: Mnozí žáci se také mohou potýkat s existenčními problémy, které ovlivňují úspěšnost a studijní výsledky žáků. Příspěvek na stravování by měl žákům, kteří nemají takové rodinné zázemí zajistit možnost přijít se před vyučováním nasnídat, případně zajistit oběd. Příspěvek by měl být adresován školám a měl by být založen na sociální potřebnosti žáků, aby žáci nebyli stigmatizováni.

g) nadále financovat a rozvíjet dotační programy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na podporu romské integrace ve smyslu nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: průběžně

Odůvodnění: Zajištění financování dotačních programů na podporu romské integrace v oblasti vzdělávání má pozitivní dopad na vzdělanostní šance romských dětí. Podpora směřuje na vytváření předpokladů pro naplňování včasné péče o děti, zejména pak romské, které přicházející z nerovného prostředí, ve kterém jim hrozí sociální vyloučení, ale také nerovný přístup ke vzdělávání. Dále na vyrovnávání vzdělanostních šancí, ale také na vzdělávání a metodickou podporu pedagogických pracovníků, pracovníků školských poradenských zařízení a studentů vysokých škol zaměřených na učitelské obory. Současně by měla být zachována podpora volnočasových a zájmových aktivit. Dotační program by měl směřovat na podporu takových aktivit, do kterých se mohou zapojit nejen romské děti, ale také děti, které sdílejí společný prostor, tak aby bylo možné rozvíjet interkulturní dialog a podpořit vzájemné porozumění v tomto procesu. Vhodným prostředím pro podporu tohoto procesu jsou zejména střediska volného času.

5.4. Specifický cíl: Odstraňování segregace romských dětí ve vzdělávání na všech úrovních

Příčiny segregačních trendů ve vzdělávání jsou multidimenzionální povahy, segregace je tak výsledkem působení mnoha faktorů, včetně rezidenční segregace. Desegregace je náročný úkol, vyžadující synergické působení řady opatření v různých oblastech. K odstranění segregace tak mohou pomoci jak opatření v oblasti bydlení, tak i dílčí opatření ve školství.

a) provést analýzu vzniku škol s vyšším počtem romských dětí, případně též dětí z jiných národnostních a etnických menšin

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, Krajsí koordinátoři pro romské záležitosti, Ministerstvo vnitra

Termín: do 31.01.2016

Odůvodnění: Školní obvody jsou často tvarovány tak, že dochází k segregaci. Je zapotřebí předcházet vzniku škol, které mohou být označeny jako segregované či romské, čemuž může napomoci vhodné změny ve vymezení spádových obvodů škol. Na základě spádovosti základních škol se v blízkosti sociálně vyloučených lokalit a vytvářejí školy, které s sebou nesou stigma sociálního vyloučení, mnohdy jsou označovány jako školy romské a pro většinovou část společnosti nepopulární. Takové základní školy představují v mnoha případech jedinou příležitost pro získání základního vzdělání pro žáky, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách a jejichž mobilita je omezena na danou lokalitu. Analýza by měla přispět k vyhodnocení kvality dostupného vzdělání, zmapovat příčiny vzniku takových škol a zároveň poskytnout metodickou podporu pro metodiku pro obce s návodnými východisky pro vytvoření kulturně a etnicky heterogenního prostředí, které zajistí stejnou úroveň vzdělávání s ohledem na zachování dobrého klima ve školách.

b) zamezovat vzniku tzv. segregovaných škol a postupně transformovat tzv. romské školy ve školy inkluzivní

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: kraje a obce, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, Sekce pro lidská práva

Termín: průběžně

Odůvodnění: V návaznosti na zpracovanou analýzu vzniku škol s vyšším počtem romských dětí, jak uvedeno výše, je nutné zamezit dalšímu vzniku a šíření tzv. segregovaných škol. Současně by měla být nastavena taková opatření, která povedou ke snížení počtu tzv. segregovaných romských škol a za podpory rodičů, pedagogů a obce jejich postupné transformaci ve školy inkluzivní.

5.5. Specifický cíl: Podpora Romů při dosahování sekundárního a terciárního vzdělávání

Romští žáci a studenti čelí značným překážkám při dosahování sekundárního a terciárního vzdělání. Těmito překážkami se zabývá Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (Priorita 4.5.4.: Posílení kvality profesní přípravy a podpora středního školství). Zde jsou navržena opatření, která zahrnují například zlepšení přípravy na volbu povolání na základních školách, vytvoření minimální závazné podpory studentům středních škol a další. Tato opatření budou nadále sledována v rámci naplňování Romské strategie 2020⁸⁶. Bez zvláštních, zacílených pozitivních opatření, však nelze předpokládat rychlejší vyrovnávání propasti mezi vzdělanostní úrovní většiny a Romů.

Opatření:

a) zvýšit efektivitu a účelnost dopadu dotačního programu „Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol a studentů vyšších odborných škol“ s cílem jeho rozšíření o komplementární systém podpory formou tutoringu, doučování a dalších aktivit ke zvýšení sebevědomí dětí k jejich udržení na školách a možností zvýšení podpory žáků v nižších ročnících, současně je nutné zajistit, aby školy zachovaly mlčenlivost o příjemcích dotací

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí,

Spolugestor: školy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Uvedený program je jedním z mála nástrojů cílené podpory romských žáků a studentů. Pokud by byl lépe nastaven, mohl by výrazně přispívat k rychlejšímu odstraňování vzdělanostní propasti mezi Romy a Neromy. Podpora romských žáků středních a vyšších odborných škol je nyní však redukována spíše na finanční podporu, která sama v současné podobě není moc efektivní (řada dětí končí studium v prvním pololetí). Je proto potřeba obohatit tento program o komplementární, účinný systém podpory romských studentů po zahájení střední školy, jako je tutoring, doučování, vyrovnání znalostí ze základní školy a také psychologickou podporu ke zvýšení sebevědomí, že budou úspěšní.

Na základě informací od některých poradců, krajských koordinátorů působí někdy stipendia v rozporu se svým posláním tím, že stigmatizují příjemce stipendií, neboť ne všechny školy respektují zásadu ochrany osobních údajů, které se vztahují k využití stipendia. K odstranění tohoto dílčího nedostatku je zapotřebí, aby školy zajistily anonymitu žáků, na základě jejichž požadavku škola podporu čerpá – to je výzva spíše pro školu, než pro donora. Zachovat anonymitu u tutoriálu, doučování a dalších individuálních akcí podpory romských žáků bude poměrně těžké. Stipendia romské žáky nestigmatizují. Stigmatizují je nevhodné poznámky, bohužel pedagogů, nebo nepedagogických pracovníků, spolužáků apod. Jde o selhání vedení školy v komunikaci inkluzivního vzdělávání v organizaci.

b) navýšit finanční prostředky na dotační titul „Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol a studentů vyšších odborných škol“ na částku 12 mil. Kč s účinností od roku 2016⁸⁷

⁸⁶ Jedno z opatření směřuje také k vytvoření specifické nárokové podpory pro žáky ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, přičemž by měl být nahrazen současný dotační program na podporu romských žáků středních škol, podporování by byli do budoucna všichni sociálně znevýhodnění žáci. S tím však nelze souhlasit, naopak program specifické podpory romských žáků by měl být posílen.

⁸⁷ Úkol bude realizován v návaznosti na navýšení prostředků státního rozpočtu.

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí

Termín: 31.12.2016

Odůvodnění: Jak ukazuje Zpráva o stavu romské menšiny v roce 2012, program Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol a studentů vyšších odborných škol není příliš efektivní, což dokumentují především klesající počty podpořených romských žáků ve vyšších ročnících. Jednou z příčin je malá výše podpory, která je zejména v prvním ročníku nedostatečně vysoká a neumožňuje tak romským studentům překonat vstupní bariéry. Jelikož podpora řeší především příjmovou nedostatečnost, mívá se účinkem rovněž zamýšlená motivace zvýšením podpory ve vyšších ročnících.

c) v rámci OP VVV se zaměřit na specifické výzvy, které podpoří aktivity zaměřené na přechod žáků ze základního vzdělání na střední školy a jejich udržení, a také na přechod z prvního na druhý stupeň ZŠ

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Jak ukazuje Zpráva o stavu romské menšiny v roce 2012 a další výzkumy významný podíl romských žáků předčasně ukončuje vzdělanostní dráhu a nepokračuje ve studiu na střední škole (odhadem 15 %), případně přechází do učňovských oborů (58 %). Získání výučního listu jim však už neumožňuje přechod na vyšší odborné a vysoké školy.

d) zvyšovat dostupnost vysokoškolského vzdělání pro studenty, kteří pocházejí z nízkopříjmových rodin tak, aby se zvýšil i podíl romských studentů s vysokoškolským vzděláním, tak aby odpovídal jejich podílu na populaci

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: V EU patří ČR k zemím s nejvyšším vlivem sociálně-ekonomického statusu na získání vysokoškolského vzdělání. Například pokud má otec potenciálního vysokoškolského studenta sám VŠ vzdělání, je šance, že jeho potomek bude studovat, třikrát vyšší než by měl v případě, že by vzdělání otce vliv nemělo.⁸⁸ Vysokoškolské vzdělání je přitom nejen zdrojem sociálního vzestupu a klíčem k zaměstnání, které zajišťuje vyšší výdělek a prestiž, ale také umožňuje významněji se podílet na rozhodovacích pozicích ve společnosti. Vyrovnaní vzdělanostní propasti mezi Romy a neromskou populací ve vztahu k vyššímu a vysokoškolskému vzdělání je proto předpokladem emancipace Romů a může přispět ke zlepšení vztahu mezi většinou a menšinou. Vedle zvyšování počtu Romů se středním vzděláním je proto naléhavým úkolem pečovat o vznik romské vysokoškolsky vzdělané inteligence. Obdobně je k dosažení kohezní společnosti potřeba, aby příslušníci jiných menšin, zejména z řad nově příchozích, byli zastoupeni přiměřeně mezi lidmi s nejvyšším vzděláním. Jakkoli je cílené nastavení této podpory koncepčně náročné, nemůže na ni stát zcela rezignovat a ponechávat ji toliko v rukou soukromých sponzorů, jak se tomu děje dnes.

5.6. Specifický cíl: Podpora doplnění vzdělání u dospělých Romů a celoživotní učení

Vzhledem k tomu, že část Romů nemá dostatečné vzdělání k uplatnění na trhu práce, je pro ně aktuální potřeba doplnění vzdělání. Realizační plán Koncepce romské integrace 2010-2013 pamatoval na tuto potřebu úkolem: „Rozvíjet průběžně s využitím existujících dotačních programů síť poskytovatelů vzdělávacích aktivit pro dospělé sociálně vyloučené Romy v rámci podpory jejich celoživotního učení, s důrazem na rozvoj jejich klíčových kompetencí a funkční gramotnosti“. V této aktivitě je dobré pokračovat.

Opatření:

a) podporovat vzdělávací aktivity pro dospělé Romy a Romky, s důrazem na rozvoj klíčových kompetencí a funkční gramotnost, a jejich lepší provázanost s aktuálními potřebami trhu práce

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolugestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Termín: průběžně

⁸⁸ Plán implementace finanční pomoci studentům, dostupné na www.msmt.cz/file/10708/download. Samotný plán však byl akademickou obcí přijat velmi kriticky.

Odůvodnění: Romové s nižším vzděláním trpí často dlouhodobou či opakovanou nezaměstnaností. Pro jejich opětovné zařazení na pracovní trh je potřebné doplnit či rozvinout jejich funkční gramotnost, posílit jejich kompetenci v práci s dnes běžnými komunikačními prostředky jako je práce s počítačem a internetem, zvyšování gramotnosti v oblasti českého jazyka a práce na komunikačních dovednostech. Současně je potřeba zajistit dostatečné zapojení Úřadu práce v této oblasti.

b) podporovat vzdělávací aktivity pro osoby vracející se na pracovní trh po více než pěti letech přerušení práce z důvodu péče o děti či závislé osoby anebo odložení vstupu na pracovní trh z uvedených důvodů

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolugestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Služby zaměstnanosti věnují klientům, kteří se vracejí na trh práce po době péče o dítě či závislou osobu, zvýšenou pozornost bez ohledu na etnickou příslušnost uchazeče či zájemce o zaměstnání. Romské rodiny jsou však často početné, což má za následek, že převážně ženy zůstávají v roli pečovatelek po dlouhé období. To znesnadňuje jejich návrat na pracovní trh nebo vstup na něj. Vedle různých specifických rekvalifikačních kurzů je pro tuto kategorii osob žádoucí posílit i možnost oživení znalostí, které v minulosti získaly studiem, a to formou kurzu zaměřených na opakování všeobecných znalostí („opakování maturity“, opakování všeobecných znalostí). To může posílit jejich sebevědomí a sebedůvěru a usnadnit jim nalezení pracovního místa. Při poskytování služeb zaměstnanosti by měly být zohledněny specifická situace klientů a poskytnuta individuální na míru připravená řešení, která by zohledňovala výše popsané požadavky.

5.7 Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření a aktivit (indikátory)

Otázky vzdělávání romských dětí budou i nadále pečlivě sledovány v rámci zpráv o stavu romské menšiny. Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny vytvoří na základě dostupných zdrojů (Česká školní inspekce, veřejná ochránkyně práv, FRA, ČSÚ) soubor dostupných indikátorů (ukazatelů). Takovými využitelnými indikátory změny jsou v současné době např. počty romských dětí vzdělávaných podle programu s nižšími vzdělávacími ambicemi dle provedených šetření ČŠI. Tyto indikátory budou, i v návaznosti na činnost Pracovní skupiny v rámci FRA, použity pro sledování pokroku. Výsledkem opatření by mělo být odstranění nadreprezentace romských dětí v základním vzdělávání, vzdělávaných v proudu s nižšími ambicemi. Při sledování odstraňování rozdílů v dosaženém vzdělání ve vyšších stupních (střední vzdělání, VOŠ, vysoké školy) budou data zjišťována na základě kvalitativních výzkumů, a to i ve spolupráci s neziskovými organizacemi, které v této oblasti pracují. Rovněž pokrok v desegregaci škol bude nutné sledovat mj. kvalitativními šetřeními.

Při podpoře projektů zaměřených na realizaci opatření Romské strategie z OP VVV budou využity tyto monitorovací indikátory cílené explicitně na romské děti a žáky: „Počet dětí, žáků a studentů Romů v podpořených organizacích“ a „Počet dětí a žáků Romů začleněných do vzdělávání“. Tyto indikátory jsou chápány jako indikátory pokroku v podpořených školách a indikátory pro zjištění počtu romských dětí, které získaly podporu a díky tomu buď nastoupily do předškolního vzdělávání, nebo úspěšně procházejí školním vzděláváním.

Kvantifikovatelné cíle pro inkluzi romských dětí ve vzdělávání budou definovány v Akčním plánu pro inkluzivní vzdělávání 2016-2018 a jeho aktualizaci pro období 2019-2021 (v gesci MŠMT).

6. Zvýšení zaměstnanosti a ekonomických aktivit Romů

Jedním z nezbytných předpokladů společenského vzestupu Romů je zlepšení jejich pozice na trhu práce. Dosažení tohoto cíle se však dlouhodobě nedaří, míra nezaměstnanosti Romů se od počátku transformace ekonomiky v ČR po roce 1989 zvyšuje a je nepřijatelně vysoká ve srovnání s většinou populací. Otázka zaměstnanosti bude i v období 2014–2020 klíčová, protože český trh práce je ovlivňován nepříznivým vývojem ekonomiky. Zaměstnanost klesla v období 2008–2012 již o 112 000 míst⁸⁹. Rychle rostl počet nezaměstnaných, v září 2013 jich bylo registrováno již přes 550 000. Míra nezaměstnanosti dosáhla na konci roku 2013 8,2 % (596 833 nezaměstnaných osob). Rychle roste počet dlouhodobě nezaměstnaných (v období 2008–2012 číslo narostlo o více než 90 %). Míra zaměstnanosti osob se základním vzděláním a bez vzdělání je výrazně pod průměrem EU a klesá. To všechno jsou faktory, které ukazují, že Romové budou i nadále patřit mezi skupiny nejvíce vystavené riziku nezaměstnanosti.

Dlouhodobá a opakovaná nezaměstnanost Romů vyplývá zejména

- z nedostatku pracovních příležitostí;
- z existence diskriminace na trhu práce, přičemž značná část Romů a Romek může čelit vícenásobné diskriminaci (např. romské ženy – matky, Romové a Romky ve věku 50+);
- z nesouladu mezi požadavky zaměstnavatelů a úrovní kvalifikace znevýhodněných Romů.

Mezi širší negativní dopady náleží vytlačování znevýhodněných Romů na sekundární trh práce, kde získávají nestabilní pracovní příležitosti často bez pracovní smlouvy. Výdaje státu spojené s nezaměstnanou skupinou následně snižují společenskou pozici Romů, vedou k jejich stigmatizaci a ohrožují celkovou společenskou soudržnost. Zaměstnanost je tak považována za klíč pro cestu z chudoby a sociálního vyloučení jak jednotlivých Romů, tak k překonání historicky vzniklého znevýhodnění romské menšiny jako celku.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření:

- Strategie sociálního začleňování do roku 2020
- Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015
- Akční plán Dekády romské inkluze 2005–2015
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- Operační program Zaměstnanost 2014–2020

Vize: Romové mají stejné šance na zaměstnání jako příslušníci většinové populace se stejným vzděláním a praxí. Sociálně vyloučení Romové jsou zapojeni na trh práce. Existuje fungující sociální podnikání ve vztahu k cílové skupině, sociální podniky mají přístup k veřejným zakázkám.

Zvýšení zaměstnanosti osob žijících v tzv. sociálně vyloučených lokalitách se jako jednomu z klíčových témat věnuje **Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015**, a to v kapitole 5, v prioritách: Priorita 2: Komplexní programy na podporu zaměstnanosti osob ze sociálně vyloučených lokalit a Priorita 3: Podpora podnikatelských aktivit v sociálně vyloučených lokalitách. Při řešení dlouhodobé nezaměstnanosti či menší ochotě vstupu na otevřený trh práce sehrává roli i předluženost osob – nastoupí-li do zaměstnání, jsou dluhy sráženy ze mzdy; z pohledu předlužených je pak nástup do legálního zaměstnání krokem, který může zhoršit ekonomickou situaci rodiny.

Vedle specifického zacílení komplexní pomoci do těchto oblastí je však nutné vytvořit rovněž opatření zacílená na Romy, kteří žijí mimo území těchto lokalit („rozptýlené“), což jsou odhadem polovina až dvě třetiny romské populace. I mnozí Romové, žijící mimo uvedené oblasti, se potýkají na trhu práce s překážkami, nedůvěrou zaměstnavatelů a diskriminací; mohou patřit i do skupin, které jsou i z jiných důvodů na trhu práce znevýhodněné (např. věkem, zdravotním stavem, rodinnými okolnostmi), což jejich šanci na nalezení a udržení zaměstnání dále snižuje. Navíc z hlediska rychlejšího vyrovnávání rozdílů mezi romskou menšinou a většinou je potřeba volit efektivní strategie a priority v situaci omezených dostupných

⁸⁹Zdroj dat: ČSÚ: Časová řada základních ukazatelů Výběrového šetření pracovních sil, 2013. Online na: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zam_cr

finančních prostředků. Jednou z těchto priorit je výraznější podpora mladým Romům při nalezení prvního pracovního místa.

Strategie politiky zaměstnanosti do roku 2020 se soustřeďuje na čtyři priority. Obzvláště v první prioritě, již je podpora přístupu k zaměstnání, zejména pro skupiny ohrožené na trhu práce, se cíle Strategie Zaměstnanosti prolínají se Strategii romské integrace. Strategie upozorňuje, že kromě překážek, které brání v přístupu k zaměstnání specifickým skupinám (mladí, starší osoby, osoby se zdravotním postižením), existují i další bariéry, omezující některé osoby v přístupu k zaměstnání. Tyto bariéry jsou však průřezové, bez vazby na konkrétní skupinu, a do značné míry nabývají individuálního nebo regionálního charakteru. Osoby ohrožené sociálním vyloučením či osoby již sociálně vyloučené však nežijí pouze v uvedených lokalitách. Jejich vysoká nezaměstnanost je způsobena jak faktory vnějšími, zejména diskriminací na trhu práce, tak faktory vnitřními. Ty spočívají zejména v nízké kvalitaci, nízké úrovni vzdělanosti, někdy i ztrátě pracovních návyků, nedostatečných sociálních kompetencích. Mezi navrhované opatření náleží investiční pobídky, podpora vytváření nových pracovních míst a aktivní politika zaměstnanosti. Ve vztahu k zaměstnatelnosti znevýhodněných skupin, mezi něž patří osoby s nízkou kvalitací a osoby ohrožené sociálním vyloučením klade strategie důraz na vzájemné provázání sociální politiky s politikou zaměstnanosti, a to nejenom na úrovni orgánů státní správy, ale ve vzájemné spolupráci s místní samosprávou. Jedná se jak o opatření asistence a přípravy na přijetí zaměstnání, tak o opatření asistence osobám zaměstnaným s cílem je v tomto zaměstnání udržet, a to jak prostřednictvím služeb zaměstnanosti, tak ve spolupráci s neziskovým sektorem a místní samosprávou. Ve spolupráci s místní samosprávou je nutné rozvíjet aktivizační opatření jak formou krátkodobých pracovních příležitostí, tak formou veřejné služby a jejich obdob. Důraz by měl být kladen na finanční gramotnost.

Strategie zaměstnanosti se dále zaměřuje na podporu rovnosti žen a mužů na trhu práce; podporu přizpůsobení podniků a zaměstnanců změnám a potřebám trhu práce; a rozvoji veřejných služeb zaměstnanosti; což jsou rovněž oblasti, důležité i pro Romy. Strategie určuje konkrétní nástroje a programy politiky zaměstnanosti, na které navazuje například OP Z.

Strategie romské integrace se konkrétně věnuje situaci Romů na trhu práce. Níže navržené cíle a opatření nejsou zaměřené specificky na vyloučené lokality, resp. jejich obyvatele, ale na romskou menšinu jako celek.

6.1. Specifický cíl: Zajištění rovného a účinného přístupu k veřejným službám zaměstnanosti, k nástrojům aktivní politiky zaměstnanosti a k individuálnímu poradenství, přizpůsobenému potřebám romských klientů

K dosažení vyšší míry zaměstnanosti slouží nástroje aktivní politiky zaměstnanosti. Řadí se k nim jak nástroje zaměřené na podporu vytváření nových pracovních míst pro znevýhodněné osoby (společensky účelná pracovní místa, veřejně prospěšné práce, hmotná podpora v rámci investičních pobídek, chráněná pracovní místa), tak nástroje zaměřené na posilování znevýhodněných osob, resp. jejich šance na zaměstnání (rekvalifikace, poradenské aktivity). Podle dostupných odhadů krajských pracovišť Úřadu práce ČR však dochází k poklesu účasti romských uchazečů v aktivní politice zaměstnanosti. Do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti bylo v roce 2012 zařazeno 46,5 % romských uchazečů, v roce 2011 se aktivní politiky zaměstnanosti účastnilo 69 % romských uchazečů. Výrazný pokles byl zaznamenán v účasti v rekvalifikačních programech, do nichž bylo zapojeno 1,3 % romských uchazečů (v roce 2011 to bylo 4,5 % uchazečů). Jedním z faktorů ovlivňujících tento stav je i skutečnost, že aktivní politika zaměstnanosti nepracuje se specifickou kategorií osob ohrožených rasovou diskriminací. Přitom právě ve vztahu k těmto osobám existuje silný mezinárodní závazek spočívající v povinnosti státu zajistit jejich rovné zacházení v praxi, a to i ve vztahu v přístupu k zaměstnání a právu na práci.⁹⁰

Opatření:

a) zařazovat osoby ohrožené rasovou diskriminací a příslušníky etnických menšin mezi cílové skupiny v rámci aktivní politiky zaměstnanosti, ze kterých budou podporováni uchazeči o zaměstnání

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Termín: průběžně

⁹⁰ Viz např. čl. 5, písm. e) bod i) Mezinárodního paktu o odstranění všech forem rasové diskriminace (rovnost v práva na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky, na ochranu proti nezaměstnanosti, na stejný plat za stejnou práci a na spravedlivou a uspokojivou odměnu za práci.

Odůvodnění: V současné době nejsou Romové ani jiné etnické menšiny specifickou cílovou skupinou z hlediska aktivní politiky zaměstnanosti, i když je to podle § 33 zákona o zaměstnanosti možné.⁹¹ Patří však ke skupinám, které jsou na pracovním trhu ohroženy, neboť jsou ohroženy výrazně rizikem rasové diskriminace či vícenásobné diskriminace⁹². Situaci Romů je žádoucí výrazněji zohlednit v rámci nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Přitom není nutné vytvářet specifickou cílovou skupinu pouze pro Romy, což by mohlo být problematické ve vztahu k ochraně citlivých osobních údajů a zákazu vést evidenci příslušníků národnostních menšin. Postačilo by, aby Úřad práce zařadil mezi prioritní skupiny v rámci politik zaměstnanosti žadatele ohrožené ve zvýšené míře rasovou diskriminací, kam by spadali např. i příslušníci jiných menšin, cizinci atd. Posouzení, zda uchazeč do takovéto skupiny náleží, by bylo vždy individuální. Klíčovým prvkem by byl vždy postoj žadatele, tj. zda on sám se považuje za osobu, která čelí rasové diskriminaci na trhu práce z důvodů barvy pleti či příslušnosti k etnické menšině. Tím by se zamezilo jednostrannému nálepkování žadatelů. Je žádoucí tuto možnost dostatečně využívat, a to zejména v regionech, ve kterých jsou prokazatelně vyšší počty nezaměstnaných Romů, kteří čelí vícečetnému znevýhodnění na trhu práce, mj. z důvodu diskriminace. Je nezbytné v rámci APZ pilotovat nástroje, které tato znevýhodnění reflektují a odstraňují.

b) napomáhat osobám ohroženým rasovou diskriminací a příslušníkům etnických menšin v překonávání specifických bariér a překážek na trhu práce, včetně specificky zaměřené podpory tohoto cíle z OP Z za účelem získání práce

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Nabídka spolupráce: nestátní neziskové organizace, zaměstnavatelé, odbory, kraje, obce

Termín: průběžně

Odůvodnění: Specifické překážky a překážky na trhu práce, s nimiž se potýkají příslušníci některých etnických menšin, především tzv. viditelných menšin, spočívají mj. v časté nedůvěře jak na straně zaměstnavatele, tak na straně potenciálních zaměstnanců. Tato nedůvěra, i když nemusí jít přímo o diskriminaci, může působit v praxi jako velmi vážná překážka v přístupu na pracovní trh. Na tuto situaci je potřeba reagovat specifickými aktivitami (např. poradenství, trénink potenciálních zaměstnanců, aktivní vyhledávání vhodných pracovních příležitostí, budování sítí zaměstnavatelů podporujících etnickou diverzitu a společenskou odpovědnost firem,⁹³ podpora specifické osvěty a vzdělávání zaměstnavatelů v záležitostech etnické diverzity a společenské odpovědnosti firem), přičemž základním zdrojem financování může být OP Z. Rada vlády pro záležitosti romské menšiny a Sekce pro lidská práva Úřadu vlády se budou podílet na formulaci těchto výzev.

c) zvýšit podporu vynakládanou na dotované pracovní místo, zejména v regionech s vyšší nezaměstnaností, a tam kde sociální podnikání není dostupné. Současně vyhodnotit možnosti k navázání systému veřejně prospěšných prací na systém státem podporovaného zaměstnávání dlouhodobě nezaměstnaných v případech, že se v rámci VPP dlouhodobě nedaří návrat na trh práce

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Termín: 31.12.2015

Odůvodnění: Podle názoru odborníků je pravděpodobné, že pro Romy v ekonomicky znevýhodněných oblastech zůstanou programy dotovaných pracovních míst (například veřejně prospěšné práce⁹⁴) jednou

⁹¹ Definovanými cílovými skupinami jsou např. dlouhodobě evidovaní uchazeči o zaměstnání (déle než 5 měsíců), uchazeči do 25 let věku včetně absolventů škol bez praxe, uchazeči pečující o dítě do 15 let věku, uchazeči starší 55 let věku, osoby se zdravotním postižením, ženy vracející se z mateřské nebo rodičovské dovolené, uchazeči, u kterých je důvodný předpoklad dlouhodobé evidence, uchazeči, kterým je potřeba věnovat zvýšenou péči z jiného důvodu bránícího jejich vstupu na volný trh práce, např. ohrožení sociální exkluzí z důvodu setrvávání v dlouhodobé nezaměstnanosti. Viz integrovaný portál MPSV, dostupné na <https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/jhm/apz>

⁹² Vícenásobná diskriminace je jevem, kdy jsou lidé diskriminováni z více než jednoho důvodu. Například uchazečka o zaměstnání může být diskriminována jednak proto, že je Romka, jednak proto, že je absolventkou bez praxe, a navíc proto, že je pečující o děti do 15 let.

⁹³ Příkladem aktivit tohoto typu je soutěž „Ethnic friendly“ zaměstnavatel, kterou realizuje již několik let společnost IQ Roma servis. Viz <http://www.ethnic-friendly.eu/>.

⁹⁴ Veřejně prospěšné práce jsou časově omezené pracovní příležitosti, které po dohodě s úřadem práce vytváří zaměstnavatel. Spočívají v činnostech ve prospěch obce, státu nebo veřejně prospěšné instituce. Jde například o údržbu a úklid veřejných prostranství, budov a komunikací. Jejich cílem je umožnit uchazečům o zaměstnání obtížně umístitelným na trhu práce pracovat v době, kdy nemohou najít standardní práci. Stát na ně poskytuje zaměstnavatelům mzdové příspěvky, maximálně však po dobu 12 po sobě

z mála příležitostí k nalezení zaměstnání a příjmu v místě bydliště.⁹⁵ Dotovaná pracovní místa plní současně několik důležitých cílů, především zabraňují ztrátě pracovních schopností a návyků, směřují peníze do ekonomicky slabých společenství, způsobem, který je většinově akceptovatelnější než vyplácení dávek, nestigmatizuje příjemce a nabízí potřebné práce nebo služby. Umožňují zapojení dlouhodobě nezaměstnaných osob i v regionech a lokalitách, ve kterých je problematické vytváření sociálního podnikání, případně není k dispozici. Proto by mělo být vynaloženo na podporu dotovaných pracovních míst více finančních prostředků zejména tam, kde další možnosti zapojení se na trh práce jsou značně omezeny. Současně by mělo být vyhodnoceno časové omezení, po které jsou poskytovány finanční prostředky na podporu veřejně prospěšných prací. V rámci navýšení prostředků na dotované pracovní místo bude žádoucí zjišťovat, kolik z podpořených uchazečů se po skončení dotace vrací do evidence, kolik z nich se stane u téhož zaměstnavatele kmenovým zaměstnancem, kolik z nich získá následně nedotované zaměstnání; souběžně s VPP je vhodné zajišťovat doprovodné služby, umožňující přechod na volný trh práce, či udržení znevýhodněného zaměstnance na pracovním místě. Pokud dotovaná pracovní místa nebudou skutečnou „bránou“ k nalezení zaměstnání pro dlouhodobě nezaměstnané osoby, je potřeba změnit aktivní politiku zaměstnanosti tak, aby stát poskytoval dlouhodobou plnohodnotnou práci dlouhodobě nezaměstnaným.

6.2. Specifický cíl: Podpora první pracovní zkušenosti, celoživotního učení a rozvoje dovedností

Podle výsledků regionálního šetření Světové banky a UNDP je z hlediska zaměstnanosti a první pracovní zkušenosti alarmující situace mezi mladými Romy ve věku 15 až 24 let. Získání pracovní praxe je přitom klíčové nejen pro další postup na trhu práce, ale i celkové perspektivy a postavení ve společnosti. V rámci vzdělávání Romů musí být věnována pozornost i základním dovednostem, protože jejich neznalost nejen stěžuje jejich uplatnění na trhu práce, ale vede i k problémům v reálném životě. Vhodným příkladem základních dovedností, je tzv. ekonomická a finanční gramotnost

Opatření:

a) podporovat v rámci aktivní politiky zaměstnanosti první pracovní příležitosti u osob ohrožených rasovou diskriminací a podporovat v rámci OP Z specifické aktivity směřující k poskytnutí první pracovní příležitosti, která má zejména jasně deklarovanou vazbu na vytvoření pracovního místa

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: U osob ohrožených rasovou diskriminací je ztíženo nalezení prvního pracovního místa, což bude mít negativní dopad na jejich celkovou pracovní kariéru, ale i na jejich důvěru ve většinovou společnost. Proto by tito mladí uchazeči o zaměstnání měli být prioritně podpořeni. V současné době mohou získat mladí lidé potřebnou praxi v rámci projektu „Odborná praxe pro mladé do 30 let“, tento projekt je určen pro všechny mladé. Je zapotřebí zavést taková cílená opatření, kterými budou osloveni všichni potenciální zájemci, kteří se do podobných projektů mohou zapojit. Na vhodné formulaci výzev v rámci Operačního programu Zaměstnanost se bude podílet i ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, a to jak prostřednictvím Sekce pro lidská práva, tak i zapojením Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. První pracovní místo by ideálně mohlo být spojeno se zvyšováním kvalifikace u zaměstnavatele ve spolupráci s vybranými středními školami. Nešlo by o klasickou rekvalifikaci, ale o systém dalšího vzdělání při zaměstnání s finanční podporou zaměstnavatele (spojení nácviku praktických dovedností v zaměstnání s teoretickou přípravou k dosažení výučních listů). Bylo by vhodné tento přístup pilotně ověřit v rámci OP Z.

b) zmapovat situaci mladých Romů ve věku do 24 let ve vztahu k zaměstnání a vyhodnotit dopady sociálního zabezpečení státu specificky na skupinu mladých dospělých (15–24 let) a navrhnout opatření k jejich efektivnější podpoře na trhu práce, která budou v souladu s Evropskou strategií zaměstnanosti, jmenovitě se schématem Záruka pro mladé lidi

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

jdoucích měsíců. Zaměstnavatelé se zavazují, že místa na veřejně prospěšné práce budou obsazovat výhradně uchazeči, které jim doporučí úřady práce.

⁹⁵ Monitorovací zpráva občanské společnosti o plnění národní strategie integrace Romů a akčního plánu Dekády v České republice v roce 2012.

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: do 31.12.2016

Odůvodnění: Záruka pro mladé podle Doporučení Rady ze dne 22. dubna 2013 o zavedení záruk pro mládež (2013/C 120/01) má být garantována nabídka zaměstnání, dalšího vzdělávání, odborné přípravy nebo stáže, a to do čtyř měsíců poté, co se stal mladý člověk nezaměstnaným, ukončil formální vzdělávání nebo odešel ze systému formálního vzdělávání. Zajistit možnosti uplatnění mladých dospělých na počátku jejich kariéry musí být prioritou. Každý mladý člověk by měl mít nárok na pracovní místo, včetně placených stáží, VPP, tréninkových míst, s odměnou, která je minimálně o 30 % vyšší než příjmy ze sociálních dávek. Velkým problémem je nezaměstnanost mladých dospělých, která se ve zvýšené míře týká lidí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Sociální politika státu by toto měla reflektovat. K překonávání rozdílů mezi většinovou společností a Romy je však potřebné podchytit celou romskou menšinu, tedy i její část, která žije mezi většinovou populací. Prioritní soustředění na tzv. sociálně vyloučení lokality může nejen podávat zkreslující obraz o celku, ale nenabízí ani nástroje, jak „dosáhnout“ na mladé Romy a nabídnout jim účinnou pomoc při překonávání bariér. Přitom lze předpokládat, že takováto pomoc by mohla být ve svém důsledku efektivnější a mohly by výrazněji přispět k překonání bariér mezi romskou většinou a menšinou. Tyto aktivity by měly být propojeny s naplňováním Doporučením Rady ze dne 26. dubna 2013 o zavedení záruk pro mladé lidi, které vyzývá členské státy, aby Romy považovaly za klíčovou cílovou skupinu, a to úměrně k velikosti a situaci jejich romské populace.

c) rozšířit dotační titul Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce tak, aby umožnil neziskovým organizacím žádat o dotace na 3 až 6 měsíční stáže mladých Romů, především absolventů středních a základních škol, přičemž dotace by kryla částečně jak náklady organizace, tak i zvýšené životní potřeby stážisty

Gestor: Úřad vlády ČR

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: do 31.12.2015

Odůvodnění: Jednou z cest ke zlepšení šancí mladých Romů k nalezení práce je nabytí prvních pracovních zkušeností v přátelsky naladěném prostředí, reagujícím na specifické potřeby romského stážisty. Takovéto pracovní prostředí mohou poskytnout nestátní neziskové organizace dlouhodobě pracující s Romy. Bariérou k poskytování stáží však může být projektové financování, kdy placená stáž by znamenala přílišné zatížení a tím menší konkurenceschopnost projektu. Navrhuje se proto, aby stážisté byli odměňováni částkou, která by kryla jejich zvýšené finanční náklady související s výkonem stáže (až 5 000 Kč měsíčně) a současně, aby byly kompenzovány i náklady školitelů (částkou až 2 000 Kč měsíčně). Náklady na jeden měsíc stáže by tak činily až 7 000 Kč. Při trvání stáže v délce 3 měsíců by se jednalo o částku maximálně 21 000 Kč, při trvání stáže v délce 6 měsíců by se jednalo o částku maximálně 42 000 Kč. Stáž by přitom nebyla vázána na konkrétní projekt, stážista by mohl pracovat na několika projektech organizace. Dotační titul by byl nastaven tak, aby stáže poskytovaly především větší a stabilní organizace.

d) navýšit finanční prostředky na dotační program Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce o částku 4 200 000 Kč každoročně za účelem umožnění financování stáží

Gestor: Úřad vlády ČR

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu,

Termín: od 31.12.2015 průběžně každoročně

Odůvodnění: Částka 4 200 000 Kč by mohla sloužit k financování 100 až 200 stáží romských absolventů středních škol, případně absolventů základních škol. To by za několik let mohlo pozitivně ovlivnit problém velmi nízké zaměstnanosti mladých Romů ve věkové kategorii 15 až 24 let.

6.3. Specifický cíl: Podpora osob samostatně výdělečně činných a podnikání

Jednou z významných příležitostí pro podporu osob samostatně výdělečně činných a podnikání představuje rozvoj sociálního podnikání, které prostřednictvím samostatné podnikatelské aktivity a účasti na volném trhu řeší otázky zaměstnanosti, sociální soudržnosti a místního rozvoje. Svou činností podporuje solidární chování, sociální začleňování a růst sociálního kapitálu zejména na místní úrovni. Sociálnímu podnikání se věnuje i Strategie boje proti sociálnímu vyloučení a Strategie sociálního začleňování. Otázka podpory tomuto

typu podnikání bude řešena v rámci IROP, částečně i v OP Z. Vzhledem k tomu, že zaměstnanost romských žen je nižší i ve srovnání se zaměstnaností romských mužů, je vhodné, aby jejich situace byla při vytváření podmínek sociálního podnikání zohledněna.

Opatření:

a) podporovat mimo jiné rozvoj sociálního podnikání se zaměřením na chudé oblasti, například tam, kde žije vyšší počet příslušníků romské menšiny

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo pro místní rozvoj

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, nestátní neziskové organizace a církve, jako subjekty využívající formu neziskového podnikání

Termín: průběžně

Odůvodnění: V oblastech s vysokou nezaměstnaností a nízkým počtem pracovních příležitostí je vhodným doplňujícím nástrojem, který zvýší ekonomickou aktivitu osob znevýhodněných na trhu práce, sociální podnikání. Sociální podnikání je však v ČR nedostatečně rozvinuto a jak konstatuje OP Z, je stále na velmi nízké úrovni a není podpořeno téměř žádnými odpovídajícími finančními nástroji. V rámci realizace OP Z a IROP proto bude oblast sociálního podnikání věnována značná pozornost, která by mohla nastartovat jeho rozvoj. Z pohledu romské integrace je žádoucí, aby takto zaměřené podniky vznikaly především v oblastech s vyšší koncentrací nezaměstnaných Romů. Sociální podnik, který se rozvíjí na konceptu tzv. trojího prospěchu ekonomického, sociálního a environmentálního, by se tak mohl stát nástrojem jak ekonomického rozvoje v zaostalých oblastech, tak i nástrojem sociálního začlenění.

b) při stanovení podmínek podpory podnikání vzít v úvahu také možnosti znevýhodněných žen a to například v oblastech sociálního podnikání

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo pro místní rozvoj

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romské ženy trpí na trhu práce vícenásobnou diskriminací. Jedním z možných řešení je proto „samozaměstnávání“ (např. při poskytování služeb, včetně služeb v rámci romské komunity). K tomu je potřeba nastavit příznivé podmínky.

c) při zadávání veřejných zakázek uplatňovat, tam kde to je možné a účelné, podporu sociálního podnikání

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo pro místní rozvoj

Spolupráce: kraje, obce

Termín: průběžně

Odůvodnění: Pro zlepšení situace dlouhodobě nezaměstnaných osob je vhodné zapojení sociálních podniků do veřejných zakázek, a to např. podporou společensky odpovědného zadávání veřejných zakázek ve smyslu uplatňování sociálních kritérií a podmínek, zavedením povinného hodnocení kvality u veřejných zakázek na služby obecného hospodářského zájmu, vyhrazením veřejných zakázek též pro sociální podniky či pro podniky prokazující alespoň 30 % sociálně či zdravotně znevýhodněných, povinným dělením veřejných zakázek v objemu nad 750 000 EUR na menší části, uplatňováním možnosti konzultovat s potenciálními uchazeči o zakázku před jejím vyhlášením, podporou vytváření konzorcií malých a středních podniků s cílem dosáhnout na veřejné zakázky. Uvedené opatření je v souladu se Směrnicí o zadávání veřejných zakázek 2014/24/EU. Může se jednat o stavební zakázky nebo zakázky na služby, např. na údržbu veřejných prostranství.

6.4. Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření a aktivit (indikátory)

Výsledky souboru navržených opatření by mělo být zvýšení podílu ekonomicky aktivních Romů a snižování rozdílů v ekonomické aktivitě mezi Romy a Neromy, resp. též mezi srovnatelnými skupinami Romů a Neromů (např. rodiče menších dětí, ženy, osoby dle věkových kategorií, regionů). Indikátory pro oblast zaměstnanosti bude potřebné rozpracovat. Současná situace není uspokojivá a nedává přehled o

skutečném stavu, neumožňuje stanovení výchozího a cílového stavu a racionálně stanoveného indikátoru změny.

Situace je přitom horší i ve srovnání s oblastí vzdělávání, což do jisté míry souvisí s jinou strukturou tohoto segmentu, kde je sběr etnicky neagregovaných dat mnohem obtížnější (např. základní školy snadno dostupné přes MŠMT vs. soukromí zaměstnavatelé). Velmi významnou otázkou je i ochrana osobních dat a případné obavy Romů ze stigmatizace. V současné době jsou k dispozici ohledně zaměstnanosti Romů jen informace (odhady), jak od úřadů práce, tak i od romských koordinátorů a z dílčích studií, například FRA. Řada studií a analýz je lokální povahy, často vznikla na základě činnosti Agentury pro sociální začleňování; jejich využitelnost pro potřeby celostátního zmapování situace je však problematická.

Lze předpokládat, že významným východiskem pro další práce v tomto sektoru bude aktualizovaná mapa sociálně vyloučených lokalit.

7. Zajištění rovného přístupu Romů k důstojnému bydlení

Špatné bydlení, často ve vyloučených lokalitách či na „špatných adresách“, charakterizuje životní situaci značné části romské menšiny. Romové a romské rodiny, žijící mimo vyloučené lokality, často narážejí na obavy, předsudky a diskriminaci ze strany pronajímatelů nemovitostí. Tíživým, rozrůstajícím se fenoménem je paralelní segment drahého, nekvalitního ubytování na ubytovnách. Doplatek na bydlení byl nastaven tak, že umožnil nepřiměřeně využívání na úhradu předražených forem substandardního bydlení, v praxi vedl ke vzniku tzv. sociálních ubytoven a v některých případech i ke zvýšení cen za ubytování bez ohledu na kvalitu poskytovaných služeb. Nastartovat celkové změny se, přes příklady dobré praxe na místní úrovni, zatím nedaří. Klíčovým elementem je přitom absence sociálního bydlení. Malá dostupnost bydlení pro znevýhodněné skupiny obyvatel poukazuje na význam a potřebnost komplexního řešení sociálního bydlení, jehož záměr je zpracován v *Koncepci bydlení ČR do roku 2020*.

V souladu se stávající Koncepcí prevence a řešení problematiky bezdomovectví musí být cílem všech politik vedoucích k řešení bezdomovectví **udržení nebo nalezení bydlení**, nikoli přístřeší či ubytování.

V oblasti bydlení se však velmi zřetelně ukazuje, že bydlení Romů nelze řešit separátně, protože takové řešení by mělo segregační dopady. Jedinou cestou je zohledňování specifické situace Romů a jiných skupin s podobnými charakteristikami (např. větší rodiny), při tvorbě nástrojů podpory bydlení na obecní úrovni, tedy především adekvátního systému sociálního bydlení.

Pokud jde o situaci v ghettech a vyloučených lokalitách, rozpracovává ji detailně Strategie boje proti sociálnímu vyloučení v kapitole 2, a proto zde z důvodu prevence duplicit tuto situaci, na rozdíl od dřívějších koncepcí, nerozebíráme.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření:

- Strategie sociálního začleňování do roku 2020
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015 (kapitola 2)
- Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví do roku 2020
- Koncepce bydlení ČR do roku 2020
- Koncepce sociálního bydlení (v přípravě)

Vize: Romové mají stejný přístup k bydlení dostupnému na trhu jako většinová populace. Chudí a jinak znevýhodnění Romové mají přístup ke kvalitnímu a cenově dostupnému bydlení, systém sociálního bydlení efektivně reaguje na potřeby Romů. Žádná romská rodina s dětmi nežije trvale na ubytovně či v jiné formě dočasného a podstandardního bydlení. Žádné romské dítě nezůstává v institucionální péči kvůli tomu, že jeho rodiče nemají bydlení.

Základní cíle podpory bydlení ve vztahu k Romům směřují do dvou oblastí, které mají částečně jiné cílové skupiny. Na jedné straně je potřeba zajistit rovný přístup Romů k bydlení (tržnímu či sociálnímu). Zatímco u tržního bydlení jde především o odstranění diskriminace a rovněž pečlivé zvážení, jaká jednání lze za diskriminaci považovat, u sociálního bydlení předchází rovnému přístupu vůbec vytvoření samotného konceptu sociálního bydlení a jeho realizace, což však nemůže být řešeno primárně romskou strategií.

7.1. Specifický cíl: Podpora nediskriminačního přístupu Romů k bydlení

Opatření:

a) sledovat a vyhodnocovat bariéry a diskriminační okolnosti, které brání Romům v přístupu k bydlení (zejména pak sociálnímu / obecnímu a k tržnímu nájemnímu) a dávat podněty k řešení kompetentním orgánům

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka ke spolupráci: veřejná ochránkyně práv, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo pro místní rozvoj

Termín: průběžně

Odůvodnění: Diskriminace na trhu bydlení z rasových důvodů se obtížně prokazuje, protože každá osoba má i jiné charakteristiky než rasu, které může diskriminující uvádět jako důvod odmítnutí; stejně tak zůstává spíše otevřenou otázkou, do jaké míry je legitimní, aby pronajímatel promítl do svých preferencí hledisko přepokládané finanční situace klienta a její stability. Diskriminaci i v přístupu k tržnímu bydlení je proto nutné věnovat velkou pozornost. Ideální je v tomto případě spolupráce veřejné ochránkyně práv, která dále spolupracuje s Českou obchodní inspekcí a dalšími inspekčními orgány a může situaci řešit jak v rovině koncepční (vydání doporučení), tak často i v rovině individuální.

b) zohlednit při tvorbě koncepce sociálního a podporovaného bydlení a dalších opatření v této oblasti situaci romských rodin, především rodin s vícero dětmi, s respektováním východiska, že rodiny s dětmi by měly vždy bydlet v bytech, a že žádné dítě by nemělo vyrůstat na ubytovně

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj

Termín: do 31.12.2015 (v rámci tvorby koncepce sociálního bydlení)

Odůvodnění: Při tvorbě koncepce sociálního bydlení, která by měla mít klíčovou roli, a v navazujících dokumentech je nutné zohlednit nejlepší zájem dítěte. Koncept sociálního bydlení by měl poskytovat zvýšenou ochranu rodinám s dětmi, především rodinám početnějším. Bude-li sociální bydlení vytvořeno jako nárokové, je pak potřeba, aby ve vztahu k dětem vycházelo z jejich potřeb, tak aby jim zajišťovalo důstojné bydlení umožňující jejich rozvoj. Tento přístup, etnicky neutrální, by mohl mít velký pozitivní dopad na romské rodiny.

c) ve všech připravovaných nástrojích podpory bydlení sledovat dopad na Romy a navrhnout úpravy kritérií a programů tak, aby Romové nebyli z podpory vylučováni; vyhodnocovat dopad stávajících programů podpory bydlení na Romy a navrhnout úpravu jejich parametrů

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj

Termín: průběžně

Odůvodnění: Mnohé z nástrojů podpory bydlení používané na centrální i místní úrovni nemají na romskou menšinu dopad. Je proto potřeba tyto nástroje trvale vyhodnocovat a upravovat, aby zajistily rovný přístup.

7.2. Specifický cíl: Systematické odstraňování využití podstandardního bydlení, zejména ubytoven, pro účely trvalého bydlení

Podstandardní bydlení a ubytování, které se výrazně rozvíjí již od 90. let 20. století, je palčivým problémem, který musí být řešen ve spolupráci všech kompetentních resortů a ve spolupráci s kraji a obcemi. Tato otázka je natolik komplexní, že by měla být řešena samostatným koncepčním dokumentem.

Opatření:

a) vyhodnotit realizované intervence v oblasti bydlení z hlediska dodržování základních standardů bydlení, funkčnosti, ale také práv dotčených osob zejména s ohledem na práva dětí

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj

Termín: 31.12.2015

Odůvodnění: V rámci činnosti Agentura pro sociální začleňování bylo v minulosti podpořeno mj. zpracování studie podpory dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením, přičemž částečně vycházela při své práci i ze závěrů této studie.⁹⁶ Přitom aplikovala a podpořila i koncept tzv. prostupného bydlení. Zahraniční zkušenosti nicméně poukazují, že mnohem vhodnějším nástrojem je tzv. koncept „housing first“. Zahraniční zkušenosti nicméně poukazují, že mnohem vhodnějším nástrojem je tzv. koncept

⁹⁶ Martin Lux, Martina Mikeszová, Petr Šunega, Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením – mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR, Sociologický ústav AV ČR, 2010.

„housing first“. Systém dostupného bydlení byl někdy vnímán některými médii, jako prvek převýchovy lidí, kteří „nechtějí pracovat“.⁹⁷ Pro další práci je důležité tyto intervence vyhodnotit. Dále bude nezbytné provést vyhodnocení dopadu nové podmínky pro nárok na bydlení (souhlasu obce), která je do zákona o pomoci v hmotné nouzi vložena s účinností od 01.01.2015.

b) zajistit, aby krizová pomoc a azylové domy pro rodiny s dětmi, které, jsou ohroženy bezdomovectvím, respektovala princip nerozdělování rodin

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka spolupráce: obce

Termín: průběžně

Odůvodnění: V současné době funguje systém krizového bydlení tak, že rodinám, které jsou ohroženy ztrátou bydlení anebo jsou bezdomovci, je nabídnuta pomoc tak, že dochází k rozdělení rodiny. Tento postup ohrožuje rodinný život dotčených rodin a má dopad na práva dětí, především práva na styk s oběma rodiči. Rovněž krizové bydlení, je-li podporováno ze strany státu či obcí, by mělo respektovat celistvost rodin.

c) zajistit, aby při všech plánovaných intervencích v oblasti bydlení bylo přijímané opatření (program, projekt, podpora) předem vyhodnocen z hlediska možných segregačních a desegregačních dopadů ve vztahu k Romům a dalším menšinám v daném území či lokalitě

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka spolupráce: obce

Termín: průběžně

Odůvodnění: V současné době je plánováno výrazné zvýšení podpory obcí a dalších aktérů při zajišťování bydlení se sociálním aspektem. Klíčovou roli v tomto budou mít Řídící orgány jednotlivých relevantních operačních programů, především IROP. Je nezbytné, aby všechny plánované intervence byly předem analyzovány z hlediska možných segregačních či desegregačních dopadů. Ačkoli etnická segregace může být důsledkem řady okolností, např. sociálního postavení či vlastní volby, je faktorem, jenž výrazně ohrožuje společenskou soudržnost a přispívá k nedůvěře mezi většinou a menšinami a k frustraci. Proto je nezbytné jí předcházet již při plánování opatření v oblasti bydlení. To je důležité zejména při výstavbě nových bytů určených pro nízkopříjmové domácnosti anebo při rekonstrukci bytového fondu pro tyto účely. Stejně tak je potřebné vyhodnocovat umístění ubytoven či objektů se zařízeními pro krizové bydlení.

7.3. Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory

Vytvoření systému sociálního bydlení v ČR a současně odstranění segmentu nízkostandardních ubytoven, které slouží k trvalému bydlení osob i rodin, jsou úkoly, jež mají pro bydlení značné části Romů stěžejní význam. Vytvoření funkčního systému sociálního bydlení je i základním předpokladem a klíčovým milníkem postupného obratu v oblasti bydlení Romů. Je proto i klíčovým procesním indikátorem v oblasti bydlení. Současně však zde více než v jiných sektorech politik platí, že tento úkol nemůže být řešen primárně jako úkol romské integrace, ale že musí být řešen příslušnými resorty a především komplexně v rámci politiky bydlení. Výstupy realizace výše navržených opatření proto jen doplňují a podporují nezbytné reformy v oblasti bydlení, které jsou navrženy a implementovány samostatnými strategickými dokumenty a legislativou. Dílčími (procesními) indikátory plnění proto mohou být například přijetí příslušných strategických dokumentů, vytvoření studií a ustanovení pracovních skupin. Pomocným indikátorem plnění Romské strategie 2020 v této oblasti by měl být počet rodin ubytovaných na ubytovnách, kterým bude nabídnuta reálná alternativa bydlení v bytech, a jeho rostoucí trend.

⁹⁷ Jak ukazuje výše citovaná studie Luxe, Mikeszové, Petr Sunega, jsou v praxi jednotlivé modely zpravidla kompromisem mezi koncepty „housing ready“ (připraven na bydlení) a „housing first“ (bydlení jako první).

8. Zajištění rovného přístupu Romů k sociálním službám a ke zdravotní péči

Romové, zejména Romové bydlící ve vyloučených lokalitách, mají často ztížený přístup k sociálním službám. V tomto ohledu je důležité rozlišovat, zda jde o přístup ke službám sociální péče, odbornému sociálnímu poradenství či službám sociální prevence. U některých druhů sociální prevence naopak může nastat, že jde o služby, které jsou v sociálně vyloučených lokalitách v některých krajích nadreprezentovány. Zdravotní stav Romů žijících na vyloučených územích je v porovnání s většinovou populací horší v mnoha ukazatelích: střední délka života je o 15–10 let kratší než u většinové populace, Romové často trpí cukrovkou, kardiovaskulárními onemocněními, postižením pohybového aparátu a duševními poruchami. Většina těchto onemocnění je dobře ovlivnitelná zdravým životním stylem. Problémy v přístupu ke zdravotní péči u tzv. sociálně vyloučených Romů nebo Romů sociálním vyloučením ohrožených souvisejí s nízkou informovaností a povědomím o právech a povinnostech jako pojištěnce veřejného zdravotního pojištění, případně pacienta. Jak u většinové populace, tak zejména v její Romské části existuje velmi nízké zdravotní uvědomění, obecně postrádáme v ČR rozvíjení tzv. zdravotní gramotnosti, umožňující lidem získávat a využívat informace o zdraví a zdravotní péči tak, aby měli možnost příznivě ovlivňovat svůj zdravotní stav.

Např. výzkum FRA, ale rovněž zkušenosti a pozitivní výsledky Dromu, romského střediska poukazují na to, že by bylo účelné zvýšit dostupnost programu sociálního zdravotního pomocníka, který je v tomto ohledu jedinečnou příležitostí jak zvyšovat zdravotní uvědomění a realizovat tento cíl v konkrétních kulturních, sociálních a ekonomických podmínkách a v kontextu běžného života Romů. Přitom v roce 2012 působilo v rámci ČR pouze 8 zdravotně sociálních pomocníků, kteří zajišťovali podporu romským uživatelům v Jihomoravském, Olomouckém, Moravskoslezském a v Jihočeském kraji.

V případech porušování práva (přestupky, přečiny a trestné činy) mohou poskytovatelé sociálních služeb využít Metodiku činnosti asistentů při jednání s policií a dalšími úřady, kterou zpracovalo Ministerstvo vnitra. Činnost asistentů je provozována formou terénní služby, která usnadňuje obyvatelům sociálně vyloučených lokalit kontakt a komunikaci s policií a dalšími úřady. Cílem činnosti asistentů je distribuce práva a principů občanské společnosti do prostředí sociální exkluze. Poskytovatelé sociálních služeb mohou také spolupracovat s asistenty prevence kriminality, kteří jsou zaměstnanci samospráv obcí, nejčastěji jsou zařazení v obecní policii.

Aktivity k zajištění rovného přístupu Romů k sociálním službám a zdravotní péči na úrovni obcí by měly být propojeny především se Střednědobým plánem rozvoje zdravotních a sociálních, příp. zdravotně-sociálních služeb kraje a zároveň propojeny s komunitním plánováním sociálních služeb a zdravotní péče.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření⁹⁸:

- Strategie sociálního začleňování do roku 2020
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015, kapitola 3 (sociální služby, rodina a zdraví)
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Koncepce poskytování sociálních služeb (na centrální, regionální a místní úrovni)
- Metodika činnosti asistentů při jednání s policií a dalšími úřady⁹⁹

Vize: Sociální služby jsou dostupné všem Romům, kteří je potřebují, jsou kvalitní a snadno dostupné. Sociální služby reagují na specifické potřeby romských klientů. Sociální služby, kde je to potřebné, jsou poskytovány v terénu. Zdravotní stav Romů a neromské populace nevykazuje žádné neodůvodněné rozdíly v nespěch Romů.

⁹⁸ Uvedeny jsou jen stěžejní dokumenty, dalšími jsou např. zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁹ Dostupná na: <http://www.mvcr.cz/clanek/prace-policie-ve-vztahu-k-mensinam.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>

8.1. Specifický cíl: Zlepšení přístupu Romů k sociálním službám

Úkol zajištění rovného přístupu všech obyvatel, bez ohledu na jejich národnost, rasu a další charakteristiky a místo, kde žijí, k sociálním službám, je základním úkolem, který řeší jak Strategie sociálního začleňování, tak Strategie boje proti sociálnímu vyloučení (kapitola 3) a rovněž plány rozvoje sociálních služeb, které jsou vytvářeny na krajské úrovni. V rámci cíle zkvalitnění veřejných služeb a podmínek života pro obyvatele regionů se touto otázkou bude zabývat i IROP. Sociální služby jsou často špatně dostupné pro obyvatele chudinských čtvrtí a míst označovaných jako tzv. sociálně vyloučené lokality. Pokrytí sociálními službami, zejména službami sociální prevence a poradenství, je na území krajů a obcí s rozšířenou působností nedostatečné a někdy nekonceptní; někdy chybí dobře zpracované střednědobé plány rozvoje sociálních služeb. Plánování sociálních služeb je důležité rovněž na obecní úrovni, jeho nedostatky mohou vést k neřešení problému sociálního vyloučení.

V současné situaci, kdy je oblast poskytování sociálních služeb již pokryta relativně hustou sítí koncepčních dokumentů, se ukazuje jako efektivnější doplnit stávající strategie poukazem na romskou dimenzi, a tedy, aby v konkrétních případech účinně řešily situaci jednotlivých Romů.

Opatření:

a) při vytváření strategických dokumentů pro poskytování sociálních služeb na všech úrovních řízení zohledňovat situaci Romů, zejména těch, kteří žijí v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, a monitorovat efektivními a dostupnými metodami podíl Romů, kteří byli začleněni do prováděných opatření

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, nestátní neziskové organizace a církve, jako poskytovatelé sociálních služeb

Termín: průběžně

Odůvodnění: Jak bylo již uvedeno, je poskytování sociálních služeb a jejich dostupnost, zejména pro obyvatele tzv. sociálně vyloučených lokalit, tématem řady koncepčních dokumentů a stávajících opatření. Z hlediska efektivní pomoci Romům, a to jak Romům žijícím v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, tak Romům, kteří žijí integrovaně, je důležitá kvalita a dostupnost těchto služeb ve všech regionech. Současně je důležité, aby bylo zajištěno, že Romové skutečně na poskytování sociálních služeb v roli recipientů přiměřeně své početnosti participují. Jinými slovy, podíl Romů na využívání sociálních služeb je indikátorem jejich efektivnosti ve vztahu k cílové skupině romské integrace.

b) zvyšovat a zachovat dostupnost sociálních služeb na celém území státu, především s ohledem na existenci chudých oblastí a tzv. sociálně vyloučených lokalit s vyšším zastoupením romských obyvatel

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, kraje

Nabídka ke spolupráci: obce, nestátní neziskové organizace a církve jako poskytovatelé sociálních služeb

Termín: průběžně

Odůvodnění: Vzhledem k tomu, že značná část Romů (odhadem jedna třetina až jedna polovina) žije v chudých oblastech a v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, má pro zlepšení celkové situace romské menšiny podstatný význam zvyšování dostupnosti sociálních služeb v těchto oblastech. Zvyšovat dostupnost služeb je jedním z cílů IROP (prioritní osa 2 Zkvalitnění veřejných služeb a podmínek života pro obyvatele regionů, investiční priorita 9a: Investice do zdravotnické a sociální infrastruktury, které přispívají k vnitrostátnímu, regionálnímu a místnímu rozvoji, snižování nerovností, specifický cíl 2.1: Rozvoj dostupné, kvalitní a udržitelné sítě služeb vedoucích k sociálnímu začleňování osob sociálně vyloučených či sociálním vyloučením ohrožených). Na realizaci opatření se bude vedle Ministerstva práce a sociálních věcí podílet ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu.

c) při realizaci komplexních programů rozvoje sociálních služeb v tzv. sociálně vyloučených lokalitách dbát na to, aby mezi příjemci pomoci byli přiměřeně zastoupeni příslušníci romské menšiny, a to i s ohledem na cíl zmenšovat rozdíly mezi většinovou populací a romskou menšinou a

monitorovat dopad programů rozvoje sociálních služeb v tzv. sociálně vyloučených lokalitách na Romy

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, kraje

Nabídka ke spolupráci: obce, nestátní neziskové organizace a církve jako poskytovatelé sociálních služeb

Termín: průběžně

Odůvodnění: Vzhledem k tomu, že značná část Romů (odhadem jedna třetina až jedna polovina) žije v chudých oblastech a v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, má pro zlepšení celkové situace romské menšiny podstatný význam zvyšování dostupnosti sociálních služeb v těchto oblastech. Aby však rozvoj služeb v těchto oblastech vedl i k naplňování specifického cíle romské integrace, jímž je zmenšování rozdílu mezi většinou a romskou menšinou, je potřeba zajistit, aby mezi cílovou skupinou byli v každém projektu, programu či činnosti zaměřené na rozvoj sociálních služeb v tzv. sociálně vyloučené lokalitě přiměřeně (vzhledem ke složení obyvatelstva dané lokality) zastoupeni Romové. Toto procento by mělo odpovídat přinejmenším podílu Romů mezi obyvateli daného místa; vyšší zastoupení Romů by přitom mohlo vést k rychlejšímu stírání rozdílů. Programy a projekty by proto měly počítat s touto potřebou ve všech fázích (příprava, realizace, vyhodnocení).

8.2. Specifický cíl: Podpora sociálních a dalších služeb, zejména zdravotních, odpovídajících potřebám klientů (terénní práce v romských lokalitách, komunitní práce, nízkoprahové služby)

I když obecně platí, že potřeby romských klientů odpovídají potřebám jiných klientů v obdobné sociální a životní situaci, mohou se vyskytnout specifika, která mohou, v závislosti na dané skupině či lokalitě, odrážet romská specifika a potřeby. Například u romských klientů se může častěji vyskytnout nedůvěra vůči sociálním pracovníkům většinové společnosti (zejména v reakci na předchozí špatné zkušenosti), nedůvěra vůči dalším institucím většinové společnosti, potřeba překonávání některých tradičních postojů, jako je například nižší ohodnocení významu vzdělání či stereotypní představy o roli a společenském postavení žen, podceňování významu zdravé a přiměřené výživy pro udržení zdraví. Současně je nutná dobrá koordinace a nastavení podpory sociálních a dalších služeb a navazujících aktivit, aby byly naplněny konkrétní potřeby cílové skupiny a nedocházelo k tzv. přepečovanosti ze strany různých poskytovatelů služeb.

Optimalizace sítě sociálních služeb v jednotlivých lokalitách je nezbytností jak z pohledu ekonomického, tak i dopadu na cílové skupiny. V některých případech je kontraproduktivní, pokud působí v lokalitě více poskytovatelů, kteří si mimo jiné vykazují stejné klienty. Dochází tak ke zkracování faktického počtu uživatelů, kteří potřebují podporu a navyšování požadavků na financování služeb.

Opatření:

a) cíleně podporovat poskytování sociálních a dalších služeb, které budou odpovídat potřebám klientů, včetně možných zvláštních potřeb některých skupin Romů, informování dalších subjektů o specifických potřebách těchto klientů, kde je objektivně zjištěna (terénní práce v romských lokalitách, komunitní práce, nízkoprahové služby); přenést důraz z upravování sociálních služeb „na míru“ k navýšení kapacit a financí pro poskytování sociálních služeb s důrazem na podporu komunitní práce

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, nestátní neziskové organizace a církve jako poskytovatelé sociálních služeb

Termín: průběžně

Odůvodnění: Klíčovým nástrojem sociální pomoci jsou pro oblast sociálního začleňování sociální služby, zejména služby sociální prevence, dlouhodobě se také potvrzuje, že nejúspěšnější jsou sociální služby s velkou mírou participace na životě „klientů“, jejich zapojování, nejlépe prostřednictvím komunitní práce. Nejúspěšnější sociální služby jsou zároveň ty nejdražší. Proto je jednoznačnou prioritou navýšení kapacit a financí v sociálních službách. Situace některých romských klientů (případně skupin) se může v některých směrech odchylovat od potřeb klientů z většinové populace (např. v důsledku přetrvávání některých tradic, zvyků). Trendem by měl být posun klienta od terénní formy služeb k ambulantním formám, které vyžadují jeho větší odpovědnost a spolupráci. Je proto žádoucí, aby poskytovatelé sociálních služeb si byli možných specifik některých romských klientů vědomi a byli na ně připraveni. Z tohoto pohledu je žádoucí, aby

v týmech poskytovatelů sociálních služeb pracovali Romové, kteří tato specifika znají a mají dále v intencích zákona o sociálních službách možnost zvyšovat si své znalosti a kompetence formou dalšího vzdělávání.

b) realizovat nadále programy Podpora terénní práce a Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce a zajistit jim odpovídající finanční podporu

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: vedoucí Úřadu vlády ČR

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, nestátní neziskové organizace a církve jako poskytovatelé terénních služeb a organizátoři komunitní práce

Termín: průběžně

Odůvodnění: Opomíjenou formou práce s vyloučenými romskými komunitami je komunitní práce, která má vysoký potenciál ke změně díky své citlivosti k etnickým specifikům, k rodinným vazbám, tradicím a zvyklostem Romů. Realizaci komunitní práce umožňuje jako jeden z mála programů program Prevence sociálního vyloučení a podpora komunitní práce¹⁰⁰, jehož poskytovatelem je Úřad vlády ve spolupráci s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny. Účelem programu je aktivizovat prostřednictvím neziskového sektoru zapojení občanů, a zejména Romů, do aktivit, které napomáhají prevenci sociálního vyloučení, kde toto hrozí (např. chudé lokality, vysoká nezaměstnanost) a podpořit komunitní práci zejména v tzv. sociálně vyloučených lokalitách. Další program, Podpora terénní práce, je rovněž administrován Úřadem vlády ve spolupráci s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny. Cílem je podpořit obce v zaměstnávání terénního pracovníka nebo terénního sociálního pracovníka pracujícího s romskou menšinou, kterého zaměstnává přímo obec nebo příspěvková organizace obce. Příjemci dotací jsou obce. Oba programy byly v uplynulých letech necitlivě a výrazně zkráceny. Je proto žádoucí věnovat těmto programům náležitou podporu, včetně podpory finanční.

c) podporovat programy prevence drogové závislosti a zapojit, kde je to místně možné a vhodné, do této činnosti příslušníky romské menšiny a romských organizací

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: vedoucí Úřadu vlády ČR,

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, nestátní neziskové organizace a církve jako poskytovatelé terénních služeb a organizátoři komunitní práce

Termín: průběžně

Odůvodnění: Drogové závislosti představují zejména mezi chudými příslušníky romské menšiny značný problém. Je proto žádoucí, pokud tomu místní podmínky odpovídají, zapojit do drogové prevence i místní představitelé romských organizací, kteří jsou ochotni se na řešení problémů podílet.

8.3. Specifický cíl: Rovný přístup Romů ke zdravotní péči

Problémy se zajištěním přiměřené zdravotní péče se týkají především Romů, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách; příležitostně se mohou vyskytnout i problémy v poskytování zdravotní péče související s diskriminací či předsudky na straně zdravotnických pracovníků. Předchozí Koncepce romské integrace věnovala zdravotní péči ve vztahu k sociálně vyloučeným Romům značnou pozornost (kapitola 10 oblast Zdravotní péče). Strategie boje proti sociálnímu vyloučení zahrnuje jako jednu z priorit Zlepšení dostupnosti zdravotní péče a prevence, konkrétním opatřením je zavedení pozice zdravotně-sociálního pomocníka v rámci terénních programů. Vzhledem k tomu, že horší zdravotní stav Romů a specifické problémy souvisí především s chudobou a životem v tzv. sociálně vyloučených lokalitách, měly by do budoucna být zdravotní problémy obyvatel sociálně vyloučených lokalit rozpracovány primárně ve Strategii boje proti sociálnímu vyloučení a v koncepčních dokumentech Ministerstva zdravotnictví, zejména v Národní strategii podpory a ochrany zdraví – Zdraví 2020, a to v rámci naplňování Strategického cíle 1: Zlepšit zdraví obyvatel a snížit nerovnosti ve zdraví.

Opatření:

¹⁰⁰ Více o těchto dotačních programech lze nalézt na stránkách <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=476>.

a) rozpracovat do strategických dokumentů ministerstva zdravotnictví možnosti podpory pro zajištění dostupnosti zdravotní péče a služeb pro obyvatele sociálně vyloučených lokalit

Gestor: Ministerstvo zdravotnictví

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Vážnější problémy se zajištěním přiměřené zdravotní péče se týkají především obyvatel tzv. sociálně vyloučených lokalit, včetně Romů. Dostupnost zdravotní péče má přitom vždy i územní dimenzi. Proto se navrhuje, aby ministr zdravotnictví ve spolupráci s ministrem pro lidská práva začlenil do základních strategických dokumentů v oblasti zdravotnictví problematiku sociálně vyloučených lokalit.

b) podporovat opatření, která v co největší míře zajistí, že klienti zdravotnických zařízení nebudou diskriminováni či znevýhodněni na základě příslušnosti k romské menšině

Gestor: Ministerstvo zdravotnictví

Spolupráce: Asociace krajů a jednotlivé kraje ČR

Nabídka ke spolupráci: zdravotní pojišťovny

Termín: průběžně

Odůvodnění: Garantem jak dostupnosti zdravotní péče, tak i jejího poskytování, které je prosto diskriminace, je především ministerstvo zdravotnictví zdravotní pojišťovny. Ministerstvo zdravotnictví může samo zvážit, jaká opatření přijme, aby předešlo možným diskriminačním praktikám. V úvahu přitom připadají jak opatření osvěty ve vztahu k pacientům, tak i ve vztahu k poskytovatelům zdravotní péče, které by se měly vzájemně doplňovat. Velký důraz by měl být kladen na profesionální přístup ke klientům z odlišného kulturního prostředí. I přes platnost antidiskriminačního zákona je zřejmé, že zejména obyvatelé sociálně vyloučených lokalit nevyužívají možností daných zmíněnou právní normou, pokud nejsou v kontaktu s organizací, která se daným problémem zabývá a je schopna jim poskytnout odbornou podporu. Do vzdělávání zdravotníků by mělo být toto téma začleněno, stejně tak, jak je to u jiných pomáhajících profesí i úředníků. Toto opatření by mělo být zaměřeno zejména na osvětu.

c) rozpracovat a podporovat systematické a standardizované vzdělávání zdravotnických pracovníků na všech pozicích pro práci s etnickou menšinou (Romové), jako s osobami s odlišnou sociální a kulturní zkušeností; výuka by měla být standardizována, a to jak z hlediska obsahu, tak i z hlediska rozsahu, jakou by v rámci systematického vzdělávání zdravotnických pracovníků měla mít

Gestor: Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Pro reálné zlepšení efektivního přístupu příslušníků etnických menšin ke zdravotní péči má význam především kvalifikovaný a kulturně senzitivní zdravotnický personál. Proto je důležité, aby do vzdělávání zdravotnických pracovníků¹⁰¹ byly včleněny mj. poznatky a praktické zkušenosti práce s etnickými menšinami, včetně menšiny romské.

Povinné vzdělávání by se mělo zaměřit zejména na oblasti interetnických vztahů a ošetřování, dále pak na komunikaci a znalosti specifik etnických menšin (včetně cizinců), kdy mnohdy neznalost zapříčiňuje nedorozumění. V rámci minimalizace případných nedorozumění a konfliktních situací vyplývajících z kulturní odlišnosti by měl být kladen v průběhu výuky na pregraduální i postgraduální úrovni větší důraz na vztah zdravotnických pracovníků k příslušníkům menšin, dále na pravidla vzájemné komunikace, která významně ovlivňuje kvalitu zdravotní péče. Celkově je potřeba klást mnohem větší důraz na vstřícnost zdravotnických pracovníků při poskytování zdravotní péče i na přiměřenost podávání informací příslušníkům menšin a pacientům pocházejícím z jiného kulturního prostředí v zájmu vytvoření oboustranné důvěry a respektu coby nezbytného předpokladu poskytování kvalitní zdravotní péče.

¹⁰¹ Výuka zdravotnických pracovníků probíhá na základě vyhlášky č. 187/2009 Sb., o minimálních požadavcích na studijní programy všeobecné lékařství, zubní lékařství, farmacie a na vzdělávací program všeobecné praktické lékařství a vyhlášky č. 39/2005 Sb., která stanovuje minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání, jež určují minimální požadavky na výuku, větší důraz na vztah zdravotnických pracovníků k příslušníkům minorit, aby tak byla minimalizována možná nedorozumění a konfliktní situace vyplývající z kulturních odlišností.

d) podporovat prevenci onemocnění a zdravý životní styl ve vztahu k Romům, systematicky zvyšovat jejich zdravotní gramotnost, věnovat dostatečnou pozornost hodnocení efektivity těchto programů a jejich udržitelnosti

Gestor: Ministerstvo zdravotnictví

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Dostupné studie poukazují na horší zdravotní stav Romů žijících na území vyloučených lokalit v porovnání s většinovou populací a rovněž na problémy nedostatečné a zanedbávané prevence nemocí a podpory zdraví, které jsou dány především chudobou, nedostatkem osvěty a odlišným životním stylem ve vyloučených lokalitách. Při provádění zdravotní výchovy a intervencí podpory zdraví je třeba úzké spolupráce odborných pracovníků veřejného zdraví, především podpory zdraví a nevládních a dalších organizací, kteří se Romům věnují v jiné oblasti, především sociální, mají jejich důvěru a znají způsoby komunikace. Jen tak lze odborné poznatky předávat efektivně.

e) provádět výzkumy a šetření na základě vybraných indikátorů zdraví a zaměřené na zdravotní situaci Romů a determinanty zdraví ve srovnání s většinovým obyvatelstvem, podporovat publikování a rozšiřování jejich výsledků, a to nejenom mezi odborníky, ale i v médiích

Gestor: Ministerstvo zdravotnictví

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Zdravotní stav Romů žijících na vyloučených územích je v porovnání s většinovou populací horší v mnoha ukazatelích: střední délka života je o 10–15 let kratší než u většinové populace¹⁰², Romové často trpí cukrovkou, kardiovaskulárními onemocněními, postižením pohybového aparátu a duševními poruchami. Většina těchto onemocnění je dobře ovlivnitelná zdravým životním stylem. Výsledky případných výzkumů a šetření mohou sloužit jako podklad pro zacílení prevence onemocnění a zdravého životního stylu. Některé zdravotní problémy lze řadit do okruhu psychosomatických onemocnění, která pramení mimo jiné z dlouhotrvajícího stresu. V těchto případech lze zvážit zapojení do výzkumu případně následné terapeutické podpory odborníky z řad psychiatrie a psychologie, případně psychosomatických center.

f) podporovat služby na sociálně zdravotním pomezí s cílem zajistit dostupnost těchto služeb

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí za metodické podpory Ministerstva zdravotnictví

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, jednotlivé kraje ČR

Termín: průběžně

Odůvodnění: Příkladem dobré praxe v oblasti zdraví byl doposud program „Zdravotně sociální pomoc“ realizovaný organizací Drom, romské středisko. Tento program se potýkal s problematickým financováním a absencí systémového ukotvení. V souvislosti s probíhající změnou zákona o sociálních službách se mimo jiné jedná o terénních sociálních pracovnících, kteří by měli různá zaměření, mezi která patří také například zdravotní osvěta. Zároveň ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy připravilo v rámci Národní soustavy povolání typovou pozici „romský asistent“, který by mohl některé činnosti zdravotně sociálního pomocníka také zastávat. Cílem je vznik komunitně zacílených sociálních služeb a jejich efektivní provázanost s poskytováním zdravotní péče.

¹⁰² Zpráva o zdraví obyvatel České republiky (2014), dostupná: http://www.mzcr.cz/Verejne/dokumenty/zprava-o-zdravi-obyvatel-ceske-republiky2014-_9420_3016_5.html

8.4. Podpora romských rodin v oblasti sociálně-právní ochrany.

a) učinit opatření, aby všechny děti bez rozdílu měly stejný přístup k osvojení a ke svěření do pěstounské péče; zajistit adekvátní odbornou přípravu žadatelů o náhradní rodinnou péči tak, aby se mohli stát osvojiteli nebo pěstouny vhodnými i k přijetí romského dítěte do rodiny

Gestor: Ministerstvo práce a sociálních věcí

Termín: průběžně

Odůvodnění: Opatření reaguje na nižší šance romských dětí v ústavní péči na umístění do náhradní rodinné péče v ČR. Jeho cílem je zvýšit počet žadatelů o osvojení a svěření romského dítěte do pěstounské péče v zemi jeho původu. Zároveň usiluje o zajištění takového zázemí romskému dítěti v náhradní rodinné péči, které mu bude kulturně i jazykově blízké, a bude naplňovat jeho nejlepší zájem. Důležitým aktérem je MPSV, v jehož gesci je metodické vedení v oblasti náhradní rodinné péče. Klíčovou roli zastávají krajské úřady a další subjekty podílející se na zprostředkování náhradní rodinné péče a odborné přípravě budoucích osvojitelů a pěstounů k přijetí dítěte do rodiny.

Tímto opatřením by mělo dojít ke snížení počtu romských dětí v ústavní péči a těch, u nichž došlo k mezinárodnímu osvojení. Dále je potřeba zahájit osvětu a odbornou přípravu pracovníků zprostředkujících orgánů, aby bylo osvojení do zahraničí využíváno jen jako krajní možnost řešení. Romské dítě bývá v souvislosti s osvojováním do zahraničí vystaveno výrazným změnám kulturního, jazykového a sociálního prostředí.

8.5. Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory

Opatření a aktivity navržené v této části k zvýšení dostupnosti sociálních služeb pro Romy a jejich přístupu ke zdravotní péči nemají ambici pokrýt tuto oblast systematicky, neboť tak již činí jiné strategie. Navržená opatření je jen doplňují a posilují. Dílčím indikátorem naplnění těchto opatření může být zejména rozsah finanční podpory a výše prostředků na jednotlivé dotační tituly. Monitorování míry úspěšnosti sociálních intervencí formou sociální práce s Romy v romském prostředí by však především vyžadovalo sledovat systematictějšími metodami podíl Romů, kteří byli klienty sociální práce, a srovnání jejich úspěšnosti s jinou populací. Pro oblast zdravotnictví chybí celkové údaje o zdravotním stavu Romů, které by bylo možné sledovat v čase. Proto se navrhuje jejich zpracování.

Horizontální strategické cíle

Tato strategie rozpracovává podrobně dva horizontální cíle, a to zajištění rovného zacházení a ochrany před diskriminací a bezpečné soužití. Je však důležité upozornit, že vedle toho pracuje i s horizontálními principy, jak jsou popsány výše, mezi něž patří především zásada **genderové rovnosti, nejlepšího zájmu dítěte a desegregace**. Tyto zásady musí být respektovány ve všech fázích tvorby Romské strategie 2020 i při jejich realizaci.

9. Zajištění rovného zacházení s Romy a jejich ochrany před diskriminací

Rovné zacházení a zákaz diskriminace jsou jedním ze základních principů českého i mezinárodního práva.¹⁰³ Zvláštní význam v něm má zákaz diskriminace na základě rasy¹⁰⁴, neboť rasa je pokládána za jeden z nejpřísněji posuzovaných důvodů diskriminace. Rozdílné zacházení na základě rasy či etnického původu nemůže být téměř v žádném případě odůvodněno a ospravedlněno v současné demokratické společnosti založené na principech pluralismu a respektu k jiným kulturám.¹⁰⁵ Romové jako skupina jsou díky své viditelné odlišnosti jednou z nejčastějších obětí diskriminace nejen v ČR, ale i v jiných evropských zemích.¹⁰⁶ Podle výzkumu FRA / UNDP 2012 přes 60 % českých Romů pocítilo v daném roce diskriminaci na základě svého etnického původu.¹⁰⁷ Tento výzkum ukázal i neuspokojivou situaci Romů v dalších touto strategií řešených oblastech, způsobenou často právě jejich diskriminací na základě etnického původu, resp. nerovným přístupem k uvedeným základním právům a veřejným statkům, které jsou rovněž zajištěny národními i mezinárodními dokumenty.

Vedle specifických opatření k zajištění rovného přístupu Romů k těmto právům je třeba vytvořit efektivní mechanismy ochrany před samotnou diskriminací jako takovou, aby se Romové a další zranitelné skupiny mohli domoci svých práv. Tyto mechanismy spočívají jednak v zajištění přístupu k účinné právní ochraně jednotlivých osob v případech již nastalé diskriminace, podpořené dalšími vhodnými prostředky (tzv. *actio popularis*), jednak v mechanismech preventivních právní i neprávní povahy, které budou směřovat k zabránění výskytu diskriminace. V tomto směru je nutné zajistit, aby právní předpisy a jejich interpretace a aplikace zajistily skutečné rovné zacházení a rovné příležitosti a nevedly naopak k přímé či nepřímé diskriminaci. Je nutno rovněž posílit stávající mechanismy ochrany před diskriminací, a to jak personálně, tak i z hlediska odbornosti. Konečně právní regulace musí být doprovázena společenským klimatem naplňujícím principy respektu k důstojnosti jednotlivce a jinnosti rozličných kultur a společenství, otevřenosti k jejich vzájemnému poznávání a k pochopení, že různorodá společnost rovných jedinců je přínosem a obohacením **pro všechny své členy**. Tímto bude zajištěno rovné zacházení s Romy a jejich rovný přístup k právům a veřejným statkům.

9.1. Specifický cíl: Soulad právních předpisů a jejich provádění se zákazem diskriminace

Cílem je nejen teoretické, ale i praktické naplnění zákazu diskriminace při výkonu veřejné moci a principu rovnosti v důstojnosti a v právech a rovného zacházení v přístupu k základním právům a svobodám podle Listiny základních práv a svobod ve vztahu k Romům a jiným znevýhodněným skupinám.

¹⁰³ Čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 2 odst. 1 a čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 2 odst. 2 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a čl. 20 a 21 Listiny základních práv EU.

¹⁰⁴ Viz např. Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace anebo činnost ECRI v rámci Rady Evropy.

¹⁰⁵ Viz především judikatura Evropského soudu pro lidská práva – rozsudek Velkého senátu ve věci *Nachova a další proti Bulharsku* ze dne 6. 7. 2005, stížnosti č. 43577/98 a 43579/98, Reports of Judgments and Decisions 2005-VII, rozsudek ve věci *Timishev proti Rusku* ze dne 13. 12. 2005, stížnosti č. 55762/00 a 55974/00, Reports of Judgments and Decisions 2005-XII a rozsudek Velkého senátu ve věci *D. H. a ostatní proti České republice* ze dne 13. 11. 2007, stížnost č. 57325/00, Reports of Judgments and Decisions 2007-IV.

¹⁰⁶ Toto potvrzuje i výzkum EUROBAROMETR o diskriminaci v EU v roce 2012, který rasu nebo etnický původ vnímá jako nejrozšířenější důvod diskriminace a Romové jsou 75% populace vnímáni jako skupina ohrožená diskriminací (Special Eurobarometer 393 – Discrimination in the EU in 2012, str. 9,21 http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/eurobarometer393summary_en.pdf

¹⁰⁷ Výzkum FRA/UNDP, str. 26. Dostupné na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/2099-FRA-2012-Roma-at-a-glance_EN.pdf

Opatření:

a) monitorování legislativního i nelegislativního procesu z hlediska dodržování zákazu diskriminace při výkonu veřejné moci státem se specifickým zřetelem k situaci Romů

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Veřejná ochránkyně práv

Termín: průběžně

Odůvodnění: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu bude na základě Legislativních pravidel vlády a Jednacího řádu vlády se svým odborným týmem vyhodnocovat legislativní a nelegislativní návrhy vlády z hlediska souladu s principem rovného zacházení a zákazem diskriminace a posuzovat oprávněnost případného navrhovaného odlišného zacházení s určitými skupinami, přitom bude systematicky analyzovat dopady legislativních a jiných opatření na Romy a jiné znevýhodněné skupiny. Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu bude odborně spolupracovat i s veřejnou ochránkyní práv jako národním antidiskriminačním tělesem. V případě rozporu návrhu s uvedenými principy upozorní navrhovatele na rozpor a navrhne řešení problému v souladu s nimi. Případné rozpory budou řešeny podle uvedených procesních předpisů vlády.

b) monitorování legislativních i nelegislativních aktivit územně samosprávných celků z hlediska dodržování zákazu diskriminace při výkonu samostatné i přenesené působnosti

Gestor: Ministr vnitra, Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a další věcně příslušní ministři,

Spolugestor: krajské úřady, Magistrát hl. m. Prahy a magistráty statutárních měst

Spolupráce: Veřejná ochránkyně práv

Termín: průběžně

Odůvodnění: Ministerstvo vnitra a další příslušné subjekty budou podle obecního¹⁰⁸ a krajského¹⁰⁹ zřízení a zákona o hl. městě Praze¹¹⁰ vyhodnocovat legislativní a nelegislativní kroky územně samosprávných celků z hlediska souladu s principem rovného zacházení a zákazem diskriminace a posuzovat oprávněnost případného navrhovaného odlišného zacházení s určitými skupinami včetně Romů. Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu jim v tom bude metodicky a odborně pomáhat. Za tímto účelem bude spolupracovat s veřejnou ochránkyní práv. V případě rozporu návrhů s uvedenými principy budou Ministerstvo vnitra či další příslušné subjekty postupovat podle obecního a krajského zřízení a zákona o hl. m. Praze, tj. pozastaví účinnost aktu nebo upozorní vydavatele příslušného aktu na jeho možný rozpor se zákazem diskriminace a účinnost pozastaví poté, co tento rozpor sám neodstraní. Pokud vydavatel nesjedná ve stanovené lhůtě nápravu, učiní tak příslušné orgány samy, pokud jsou k tomu zákonem oprávněny, nebo podají soudu či Ústavnímu soudu návrh na jeho zrušení.

c) zkoumání dopadu vládních politik na národnostní a etnické menšiny, především Romy, a jiné skupiny ohrožené diskriminací a sběr relevantních dat

Gestor: příslušní vykonavatelé a gestoři vládních politik, Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Veřejná ochránkyně práv

Termín: průběžně

Odůvodnění: Zkoumání dopadu vládních politických opatření na stanovené skupiny obyvatel bude probíhat skrze sledování diskriminačních znaků, kterými je zejména romská etnicita/rasa/národnost, u ostatní znaky mohou být sledovány s ohledem na rizika vícenásobné diskriminace (pohlaví, věk, zdravotní postižení, případně další). Sledování bude probíhat dvěma základními způsoby. Půjde jednak o přímou identifikaci daných znaků na základě sdělení dotčené osoby (sebeidentifikace). Tato sebeidentifikace může být následně adresná, tj. na základě případného souhlasu dotčené osoby dojde k její plné identifikaci a její kompletní osobní údaje budou nadále zpracovávány a využívány, anebo neadresná, kdy nebude zjišťován a zpracováván jiný údaj než daný diskriminační znak (rasa, pohlaví, věk apod.). Obecně je vhodnější, aby sběr byl prováděn anonymně, neboť diskriminace se řídí především skupinovou a nikoliv individuální identitou osoby a tudíž její plná identifikace není pro výzkum diskriminace nutná. Druhým způsobem bude nepřímá

¹⁰⁸ Hlava VI zákona č. 128/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁹ Hlava VI zákona č. 129/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁰ Hlava X zákona č. 131/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

identifikace na základě kvalifikovaného odhadu osobou, která bude pomoci pozorování a případně jinak získaných informací určovat s maximální možnou mírou pravděpodobnosti hodnotu daného diskriminačního znaku (rasy, pohlaví, věku apod.). Zatímco první způsob bude ukazovat subjektivní vnímání daného diskriminačního znaku nositelem, druhý ukáže jeho objektivní vnímání ze strany ostatní společnosti. Oba způsoby i přes rozdílný přístup a rozdílné výsledky mohou být pro analýzu diskriminace přínosné. Při rasové či jiné diskriminaci může být totiž stejně (či dokonce i více) důležité, že oběť je považována za člena dané skupiny diskriminující osobou, než že se za ni sama považuje, neboť diskriminující osoba nezná subjektivní názor oběti a často jej ani znát nechce a naopak se řídí svým subjektivním názorem vycházejícím z objektivního vnímání oběti jako člena určité skupiny. Speciální pozornost by měla být věnována v koncepci sledovaným oblastem a strategickým cílům (zaměstnanost, vzdělávání, bydlení, zdravotní služby, sociální pomoc).

d) sledování a vyhodnocování soudní antidiskriminační judikatury a správního rozhodování ve věcech zákazu diskriminace, případně jiné formy kontroly a sledování jeho dodržování v praxi a publikace nejvýznamnějších rozhodnutí či dalších zjištění

Gestor: Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministerstvo vnitra, ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Veřejná ochránkyně práv

Termín: průběžně

Odůvodnění: Soudní ochrana je klíčovým prvkem efektivního zajištění ochrany před diskriminací a ochrany jejích obětí. Proto je velmi vhodné sledovat judikaturu soudů a správní rozhodování v otázkách diskriminace a vyhodnocovat tak její efektivnost především z hlediska ochrany práv obětí diskriminace za účelem provedení případných zákonných změn, zlepšení vzdělávání soudců či státních úředníků či přijetí jiných opatření. Sledování bude provádět Ministerstvo spravedlnosti pomoci soudních rejstříků a další ministerstva budou sledovat rozhodnutí orgánů ve své působnosti. Pokud k rozhodování ve správních řízeních nejsou oprávněna přímo ministerstva či jiné ústřední orgány státní správy a ve věci rozhodují např. kraje, či se kontrola nad dodržováním zákonných pravidel provádí jiným způsobem, jako např. státní kontrolou, mohou ministerstva sledovat dodržování zákazu diskriminace alespoň skrze svá kontrolní oprávnění, případně analýzu kontrolních zpráv podřízených orgánů, a takto získávat potřebné informace o rozsahu fenoménu diskriminace. Jednotlivá rozhodnutí bude následně odborně vyhodnocovat ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a bude navrhopat případné legislativní změny či předkládat jiná doporučení ke zlepšení ochrany před diskriminací. Veřejná ochránkyně práv mu bude při této činnosti poskytovat poradenství a zprostředkovávat zkušenosti ze své činnosti. Nejvýznamnější rozhodnutí budou následně publikována na webových stránkách ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a veřejné ochránkyně práv.

9.2. Specifický cíl: Pomoc a ochrana obětí diskriminace

Cílem je zajištění efektivní ochrany a pomoci obětem diskriminace, včetně obětí rasové diskriminace při řešení případů diskriminace soudními, případně mimosoudními prostředky a zároveň předcházení těmto sporům.

Opatření:

a) vytvoření systému přístupné bezplatné či finančně dostupné právní pomoci

Gestor: Ministerstvo spravedlnosti

Termín: průběžně

Odůvodnění: Systém právní pomoci v ČR v současné době neumožňuje především chudším a sociálně slabým osobám, mezi něž náleží značná část Romů, získat efektivní a účinné právní poradenství při řešení sporů a problémů. Právní pomoc je poskytována pouze v řízeních před soudem na základě žádosti účastníka řízení, případně subsidiárně Českou advokátní komorou. Důvodem jsou vždy majetkové poměry žadatele. Pokud však žadatel nevede spor před soudem, nemá v současnosti žádnou právní oporu v přístupu k bezplatné právní pomoci či k pomoci za jeho situaci přiměřené náklady. Tuto činnost

v současnosti vykonávají především nestátní neziskové organizace jako různé typy sociálních služeb. Určité základní bezplatné právní poradenství poskytuje v krajích i Česká advokátní komora. Tato řešení však nedokážou pokrýt poptávku po právním poradenství a pomoci. Přitom právě v počátcích problému je řešení sporu většinou nejefektivnější a také nejrychlejší a včasná právní rada proto může zabránit pozdějším nákladným a dlouholetým sporům. Právní pomoc je navíc součástí účinné ochrany práv, jak ostatně předpokládá i Listina základních práv a svobod. V Plánu legislativních prací vlády na rok 2015 je zařazen věcný záměr zákona o státem zajištěné právní pomoci, který by měl být vládě předložen k projednání v prosinci 2015. Na základě jeho projednání vládou bude případně vypracován návrh zákona, který bude muset projít standardním legislativním procesem.

b) snížení soudních poplatků u antidiskriminačních žalob na 1.000 Kč

Gestor: Ministerstvo spravedlnosti

Termín: do 30.12.2015

Odůvodnění: Evropské právo předpokládá, že všechny oběti diskriminace budou mít k dispozici efektivní ochranu svých práv. V mnohých případech oběti z různých důvodů (neznalost, obavy apod.) případy diskriminace neřeší, nepodávají žaloby ani nepodnikají jiné kroky na svou ochranu. Bariérou přístupu k pomoci jsou i soudní poplatky, které v případě antidiskriminačních žalob činí v současnosti min. 2.000 Kč, při požadování náhrady nemajetkové újmy v penězích nad 200.000 Kč pak 1 % z požadované částky. Soudní poplatky v této výši mohou představovat značnou bariéru v přístupu ke spravedlnosti, a to přesto, že účastník může požádat o jejich odpuštění ze sociálních důvodů (v poslední době však se zpřísněnými podmínkami). Mnoho možných obětí diskriminace ovšem nemusí osvobození získat. Soudní poplatek spolu s ostatními náklady řízení (mimo vlastního zastoupení) mohou proto odrazovat od podání žaloby. Diskriminace je přitom často rovněž významný zásah do lidské důstojnosti podobně jako újma na zdraví či usmrcení osoby blízké, které jsou přitom od soudního poplatku osvobozeny. Proto by soudní poplatky u všech antidiskriminačních žalob měly být sníženy na 1.000 Kč.

c) vzdělávání soudců, státních zástupců, advokátů, zapsaných mediátorů a státních úředníků a úředníků samospráv v antidiskriminačním právu

Gestor: Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Veřejná ochránkyně práv

Termín: průběžně

Odůvodnění: Antidiskriminační právo je v ČR stále relativně novou oblastí práva. S tím souvisí dosud poměrně nízký počet antidiskriminačních sporů a malá možnost soudců a dalších subjektů získat praktické zkušenosti s uplatňováním antidiskriminačního práva. Důvodem přitom rozhodně není, že by diskriminace nebyla v ČR problémem. Důvodem je spíše specifická situace obětí diskriminace, které si často nejsou vědomy svých práv nebo je neumějí hájit, a proto se na soudy či jiné orgány neobracejí. Organizace, které by jim mohly pomoci, nemají kapacity na vedení většího množství sporů. Zkušenosti s antidiskriminačním právem z podobných důvodů nemají ani advokáti a tudíž ani oni nemohou většinou poskytnout kvalifikovanou pomoc. Antidiskriminační právo přitom má některá specifika na rozdíl od tradičních hmotně i procesně právních postupů, např. v oblasti důkazního břemene či hodnocení faktů a prokazování diskriminace. Zároveň k této otázce existuje četná zahraniční judikatura národních či mezinárodních soudů, jejíž znalost je pro úspěšné vedení a správné rozhodnutí soudního sporu klíčová. V ČR však většina osob, které jsou do ochrany před diskriminací zapojeny, tato specifika nezná a neorientuje se dostatečně v uplatňování této ochrany. Vzdělávání by mělo probíhat v rámci průběžného vzdělávání ve veřejné správě realizované např. Justiční akademií a dalšími akreditovanými vzdělávacími institucemi.

d) rozšíření oprávnění a posílení kapacit Veřejné ochránkyně práv jako orgánu pro rovné zacházení a ochranu před diskriminací

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Veřejná ochránkyně práv

Termín: do 30.06.2015

Odůvodnění: Veřejná ochránkyně práv jako národní orgán ochrany před diskriminací má při prosazování práva na rovné zacházení především poskytovat metodickou pomoc obětem diskriminace při podávání

návrhů na zahájení řízení z důvodů diskriminace, provádět výzkum, zveřejňovat zprávy a vydávat doporučení k otázkám souvisejícím s diskriminací a zajišťovat výměnu dostupných informací s příslušnými evropskými subjekty. Zejména poskytování metodické pomoci je klíčové pro praktickou ochranu obětí diskriminace, aby věděly, jak mají svá práva uplatňovat. Za tímto účelem by ochránkyně měla být dostatečně personálně a materiálně vybavena, aby tuto pomoc mohla poskytovat co nejdříve žadatelům, a to v co nejkratším čase. Posílení kapacit ochránkyně bude nutné i k vykonávání systémových a preventivních úkolů podle této koncepce směřujících především k předcházení diskriminaci a zajištění rovného přístupu. Pro efektivní uplatňování svých zjištění v oblasti diskriminace by bylo rovněž vhodné umožnit ochránkyni podávat návrh Ústavnímu soudu na zrušení zákona či jeho ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem. Byť v současnosti má ochránkyně v těchto řízeních postavení vedlejšího účastníka a může se tedy k věcem vyjadřovat a předkládat Ústavnímu soudu stanoviska a doporučení, nemůže dané řízení sám zahájit, jakkoliv by sám k tomu shledal důvod. Pro zajištění efektivní ochrany (nejen) před diskriminujícími předpisy je proto vhodné, aby ochránkyně mohla přímo podat daný návrh a tak mohl přímo reagovat na svá zjištění z praxe. Ke zlepšení ochrany obětí před diskriminací by ochránkyně mohla vystoupit samostatně a podat případnou žalobu ve veřejném zájmu, který by zajistila především ukončení diskriminačního jednání a napravení jeho případných následků.

9.3. Specifický cíl: Tolerantní společnost respektující svou diversitu a umožňující rozvoj všem svým složkám

Cílem je zvýšení tolerance a vzájemného respektu mezi jednotlivými skupinami v české společnosti skrze osvětu a vzdělávání a zodpovědný přístup relevantních aktérů. V rámci interkulturního dialogu je třeba zároveň stavět na tom, co máme navzájem společného. Je důležité komunikovat se všemi občany a žádnou skupinu neprotěžovat, pracovat se všemi etniky, vnímat různorodost jako obohacení jiných kultur.

Opatření:

a) pokračování ve vzdělávání žáků a studentů k větší toleranci a respektu k odlišnosti

Gestor: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Veřejná ochránkyně práv

Termín: průběžně

Odůvodnění: Princip rovného zacházení musí vedle právních předpisů vycházet i ze společenského klimatu a společností uznávaných a prosazovaných hodnot. Pro zajištění skutečného rovného zacházení a ochrany před diskriminací ve společnosti je nutné, aby tento princip uznávalo a aktivně prosazovalo co nejvíce osob ve svém každodenním konání. Proto je nutné ve společnosti šířit ideje rovného a nediskriminačního zacházení, tolerance k odlišnosti a přístupnosti k ní. Tyto principy by se měly stát aktivní součástí vzdělávání, jak ostatně i sám školský zákon předpokládá. Do školského vzdělávání by tedy měly být více zapojeny kurzy občanské výchovy, které by byly zaměřeny na otázku lidských práv a základních principů právního státu, mezi které patří i zákaz diskriminace, dále seznamující se současnými společenskými otázkami a problémy (postavení menšin, jejich začleňování do společnosti, situace ČR v Evropě z hlediska migrace, každodenní život s odlišností, vztahy většiny a menšin apod.) a umožňující žákům a studentům získat otevřený a kritický náhled na svět a seznámit je s možnostmi, jak mohou věci veřejné sami aktivně ovlivnit. Zajištění tohoto cíle vyžaduje, aby tato problematika byla zahrnuta ve školských vzdělávacích programech. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy by následně mělo poskytnout krajům a obcím metodické vedení k naplnění tohoto cíle.

b) veřejné kampaně proti nenávisti a na podporu snášenlivosti a tolerance

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, neziskový sektor

Termín: průběžně

Odůvodnění: Vzdělávání žáků a studentů bude doplněno kampaněmi pro širokou veřejnost se stejnými cíli rozšířit mezi širokou veřejnost respekt k rovnému zacházení a toleranci k odlišným společenským skupinám. Kampaně se budou zaměřovat nejen na rizika a nepřijatelnost rasismu a extremismu, ale i na život a problémy etnických, náboženských a dalších menšin (senioři, osoby se zdravotním postižením). Přímý kontakt tak často může pomáhat předcházet či bořit generalizující předsudky. Kampaně by měly být

inovovány na základě předchozích zkušeností a vzorů ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Součástí úkolu by mělo být i vyhodnocení stávajících kampaní k možné inovaci, tak aby navazující kampaně byly účinnější směrem k veřejnosti.

c) spolupráce s médii na vytváření tolerantní společnosti respektující rovná práva všech

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, Ministerstvo kultury, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo vnitra

Nabídka ke spolupráci: kraje, obce, neziskový sektor

Termín: průběžně

Odůvodnění: Zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů, stanoví, že jedním z hlavních úkolů veřejné služby v oblasti televizního, resp. rozhlasového vysílání je mj. vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem na svobodu jejich náboženské víry a přesvědčení, kulturu, etnický nebo národnostní původ, národní totožnost, sociální původ, věk nebo pohlaví tak, aby tyto programy a pořady odrážely rozmanitost názorů a politických, náboženských, filozofických a uměleckých směrů, a to s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci a podporovat soudržnost pluralitní společnosti.

Média jsou nástrojem základního práva – svobody projevu. Nemohou tedy být předmětem státní regulace za jakkoliv vhodným, důležitým či bohužel účelem. Média jsou součástí svobodné společnosti a jsou nositeli svobody projevu a dalších základních práv. Omezení jim mohou být ukládána pouze z legitimních důvodů. Dialog představitelů státu s médii by tedy měl být veden v obecném zákonném rámci skrze vzájemnou komunikaci například formou podpory projektů vedoucích k tolerantní společnosti. Příkladem tohoto postupu je dialog ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu s médii nad prezentací a informování o menšinách, spolupráce při vypracování etických kodexů, spolupráce s nestátními organizacemi zabývajícími se problematikou menšin apod.

d) ve spolupráci s realizátory ocenění Roma Spirit připravit návrh na možnou podporu této akce z veřejných zdrojů

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: 31.06.2015

Odůvodnění: Akce Roma (Gypsy) Spirit byla v letech 2009 a 2010 realizována jako součást vládní kampaně proti rasismu. V roce 2013 byla tato akce obnovena jako akce neziskového subjektu. Projekt Roma Spirit je zaměřený na podporu aktivní snahy všech, kteří se podílejí na zlepšení životních podmínek Romů v ČR. Jeho cílem je vytvořit tradici v oceňování práce pro romskou komunitu, vytvořit veřejnou platformu na prezentaci pozitivních reálných přínosů a tak přiblížit široké veřejnosti aktivity organizací a jednotlivců zaměřené na podporu integrace romské menšiny do společnosti, na zlepšení její životní situace a přinášejí efektivní a fungující řešení problémů romské komunity. Tato ocenění a prezentace pozitivních příkladů jsou motivací i pro další subjekty, aby se angažovaly v aktivitách, které přinášejí komplexní a dlouhodobé řešení otázek týkajících se romské komunity a jsou inspirací pro všechny, kteří se rozhodnou aktivně se podílet na řešení romské problematiky a výrazně ovlivňovaly veřejné mínění. Vzhledem k významu této aktivity se navrhuje projednat možnosti její podpory.

9.4. Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory

V oblasti souladu právních předpisů a jejich provádění se zákazem diskriminace budou výsledky opatření maximální zajištění souladu vládních politik a opatření se zákazem diskriminace a zajištění rovného uplatňování základních práv a svobod v ČR ve vztahu k Romům a dalším ohroženým skupinám, zajištění souladu politik a opatření územně samosprávných celků se zákazem diskriminace a zajištění rovného uplatňování základních práv a svobod v ČR. Dále pak zajištění, aby žádné opatření veřejné moci nemělo za následek přímou či nepřímou diskriminaci Romů a dalších ohrožených skupin a byl skutečně zajištěn rovný přístup všech osob k základním právům a svobodám. V neposlední řadě pak zajištění vazby mezi textem antidiskriminačních předpisů a jejich uplatňováním v praxi tak, aby ochrana před diskriminací upravená v antidiskriminačních předpisech byla i v praxi reálná a účinná. Výsledkem bude rovněž větší informovanost

veřejnosti o rozhodování státních orgánů v případech diskriminace, na základě čehož bude moci každý informovaně zvolit vlastní cestu ochrany svých práv.

Výstupy budou vládní legislativní a nelegislativní opatření, opatření územně samosprávných celků, v souladu s uvedenými principy. Dále pak opatření, která, která budou zajišťovat rovný přístup všech osob k základním právům a svobodám, ať již na základě obecného rovného přístupu, anebo na základě případných pozitivních opatření ve prospěch znevýhodněných skupin. Mezi další výstupy lze považovat analýzy rozhodování soudů a správních orgánů ve věci ochrany před diskriminací a na jejich základě navržená a přijatá opatření k zajištění efektivní ochrany před diskriminací. Výstupy budou i zveřejněná hlavní rozhodnutí státních orgánů o případech diskriminace.

Indikátory budou zhodnocení jednotlivých opatření z hlediska dodržování zákazu diskriminace a zajištění rovného přístupu k základním právům a povinnostem ze strany ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, stejně tak jako ze strany příslušných orgánů a zohlednění těchto zhodnocení gestory jednotlivých opatření. Indikátorem budou do určité míry i případné rozpory ministra pro lidská práva a gestory jednotlivých opatření v této otázce. Indikátory budou i počty příslušných řízení ohledně rozporu opatření s uvedenými principy jako součástí základních práv a svobod upravených ústavním pořádkem a případná rozhodnutí Ústavního soudu o souladu opatření s ústavním pořádkem. Mezi další indikátory lze považovat získané soubory dat o dopadu opatření na jednotlivé skupiny a jejich analýzy, spolu s návrhy řešení případných diskriminačních dopadů a pozitivních opatření k zajištění rovného přístupu v problematických oblastech. Indikátory budou rovněž vytvořené odborné metodiky pro sběr dat a uplatňování pozitivních opatření v jednotlivých sektorech. Každoročně budou prováděny také statistiky a analýzy soudního a správního rozhodování ve věcech diskriminace podle jednotlivých důvodů a také počty zveřejněných rozhodnutí. Ministr pro lidská práva bude v tomto ohledu spolupracovat s Ministerstvem spravedlnosti na sledování a vyhodnocování soudní antidiskriminační judikatury a správního rozhodování ve věcech zákazu diskriminace, případně sledovat jiné formy kontroly a sledování jeho dodržování v praxi a publikaci nejvýznamnějších rozhodnutí či další relevantní zjištění.

V oblasti pomoci obětem diskriminace bude výstupem opatření posílení sítě poskytovatelů právní pomoci, která bude pokud možno rovnoměrně rozprostřena po celém území státu. Ideální by byl minimálně jeden poskytovatel pomoci na základní úrovni odborného poradenství v každém „okresním“ městě. Systém by byl financován státní podporou ať již formou dotací, veřejných zakázek či úhrad za jednotlivé úkony. Výstupem bude dále novela občanského soudního řádu rozšiřující přesun důkazního břemene na všechny důvody a oblasti upravené antidiskriminačním zákonem. Výstupem bude rovněž návrh zákona novelizujícího zákon o soudních poplatcích a rušícího soudní poplatky za antidiskriminační žaloby. Výstupem bude také školení pro soudce, státní zástupce, advokáty, zapsané mediátory a státní úředníky o antidiskriminačním právu a jeho praktickém uplatňování. Školení budou provádět odborníci z úřadu ministra pro lidská práva za spolupráce Kanceláře veřejné ochránkyně práv a především nestátních organizací zabývajících se ochranou před diskriminací. Školení bude probíhat v rámci stávajících vzdělávacích struktur, tj. např. Justiční akademie, České advokátní komory, Institutu veřejné správy apod. a bude poskytováno v takové míře, aby byly vyškoleny co největší počty osob.

Indikátory naplňování těchto opatření jsou počty poskytovatelů právní pomoci v jednotlivých regionech ČR, počty žádostí o právní pomoc a způsob jejich vyřízení a počty případů poskytnuté právní pomoci v jednotlivých soudních a správních řízeních. Dále pak počty podaných antidiskriminačních žalob se zřetelem na žaloby podané ve veřejném zájmu, počty ukončených řízení a jejich výsledky, počty provedených školení v jednotlivých profesích a počty vyškolených vykonavatelů veřejné moci.

Ve vztahu k toleranční společnosti respektující svou diversitu a umožňující rozvoj všem svým složkám budou výsledky opatření vstřícnost a otevřenost mladých lidí vůči menšinám a jinakosti a jejich připravenost žít v dnešním globálním světě, širší tolerance ve společnosti vůči menšinám a jinakosti a připravenost k jejich úspěšnému začlenění a média objektivně informující o postavení menšin ve společnosti a poskytující dostatečné informace o jejich životě.

Výstupy těchto opatření budou spočívat v kurzech a výukových modulech připravené seznámit žáky s otázkou tolerance k jinakosti a s životem menšinových komunit. Tyto moduly budou vhodně začleněny do stávajících vzdělávacích programů, např. formou školení, jednotlivých kurzů či kurzovních bloků. Téma výchovy k toleranci a rovnému zacházení bude akcentováno i v jednotlivých předmětech jako občanská

výchova, společenské vědy apod. Kurzy budou vznikat ve spolupráci s odborníky z občanského i akademického sektoru, kteří v nich pak budou fungovat např. jako lektoři. Dále pak jednotlivé aktivity kampaně a její výstupy jako letáky, televizní spoty, školení, veřejné akce apod. Mezi výstupy lze také počítat vzájemná setkání a navázání spolupráce mezi představiteli státu (konkrétně ministr pro lidská práva) a jednotlivými médii, mediálními asociacemi (Syndikát novinářů), mediálními radami (Rada ČT, ČRo, ČTK, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání) a dalšími subjekty ohledně zobrazování menšin v médiích. Dalším výstupem bude zavedení určitých standardů pro informování o menšinách, aplikace doporučení, úpravy v etických kodexech apod.

Indikátory budou počty jednotlivých kurzů, počty jejich absolventů na jednotlivých školách, počty přednášek a seminářů a počet lektorů, se kterými bude navázána spolupráce, dále pak počty jednotlivých akcí, kampaně, počty jejich účastníků a počty potenciálně oslovených osob a počty vzájemných kontaktů mezi státem a médii, počty přijatých samoregulačních opatření a počty publikovaných mediálních příspěvků v souladu s těmito standardy.

10. Bezpečné soužití

Události posledních let, zejména protiromské demonstrace v mnoha městech v roce 2013, posunuly téma bezpečného soužití dále do popředí. Podle názoru části romských aktivistů a Romů samotných dokonce jde o téma ústřední, které zastíňuje dosud prioritní témata (např. boj proti sociálnímu vyloučení či vzdělávání romských dětí). Bezpečnost tak nově určuje zorný úhel pohledu na situaci Romů a na vztahy s majoritní populací. Takovýto posun v nazírání je logický. Pokud romské rodiny nemají pocit elementárního bezpečí a bojí se vyjít z domu, stěží mohou řešit další životní otázky, jako je vzdělávání dětí či zaměstnání.

Bezpečné soužití má tři základní aspekty. Prvním je *pravicový extremismus* a *rasově motivovaná trestná činnost*, která zasahuje Romy zvnějšku, druhým je, jak poukázala mimo jiné i Výroční zpráva Bezpečnostní a informační služby za rok 2013, podpora části veřejnosti („běžní občané“) akcím pravicových extremistů. Třetím je *kriminalita a další rizikové formy chování* jako výsledek adaptace tzv. sociálně vyloučených Romů na specifické podmínky prostředí, v němž žijí.

Vytvoření podmínek pro bezpečné soužití vyžaduje řadu provázaných opatření. Jen v roce 2013 se zabývala vláda dvěma materiály, které reagovaly na protiromské nepokoje. Jeden je z dílny Ministerstva vnitra, další zpracovala Sekce při lidská práva (viz níže). Byla přijata i řada specifických opatření, například zvýšení počtu asistentů prevence kriminality. Spojení mezi sociálním napětím a extremismem se zabývá i Koncepce boje proti extremismu na rok 2013, která považuje za prioritní úkol zaměřit se na témata, která extremisté nejvíce využívají, a pracovat na oboustranně výhodném sociálním začlenění ohrožených skupin, zejména menšin.

Předkládaná Romská strategie 2020 úkoly, obsažené ve výše uvedených koncepčních dokumentech, neopakuje. Plnění těchto úkolů, pokud napomáhají romské integraci, však bude monitorováno jako součást naplňování Romské strategie 2020.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření v oblasti bezpečnosti:

- Koncepce boje proti extremismu na rok 2013 (MV)¹¹¹
- Strategie prevence kriminality na léta 2012 až 2015¹¹²
- Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám pro období let 2013–2014¹¹³
- Souhrn návrhu opatření ke snižování bezpečnostních rizik v sociálně vyloučených lokalitách (MV)
Návrh opatření pro řešení sociálních nepokojů (ASZ)

Vize: Policie ani další složky nemusí ve vztahu k bezpečnosti Romů plnit žádné mimořádné úkoly. Do zajištění bezpečnosti komunit, zejména z hlediska prevence drobné kriminality, jsou zapojeni Romové.

10.1. Specifický cíl: Ochrana Romů před extremismem a rasově motivovanou trestnou činností

Extremismus je společensky nebezpečným jevem, ohrožujícím sociální soudržnost společnosti a přinášejícím bezpečnostní rizika pro příslušníky romské menšiny. Specifickým a rozšířeným tématem českých pravicových extremistů je anticiganismus jako zvláštní forma rasismu orientovaná proti romské menšině. Extremistická hnutí útočí na Romy na svých veřejných akcích, prostřednictvím webových stránek či stranických tiskovin či narušováním romských pietních akcí, kde tato hnutí zpochybňují genocidu českých a moravských Romů. Stálou prioritou v oblasti snížení bezpečnostních rizik, vyplývajících z extremismu ve vztahu k Romům, je potírání rasově motivované trestné činnosti, omezení její bagatelizace a zlepšení jejího rozeznávání.

Ucelený komplex opatření, jejichž cílem je marginalizace extremismu v české společnosti a nastavení mantinelů jeho existence v rámci demokratických mechanismů, je obsažen v *Koncepci boje proti extremismu*. Koncepce boje proti extremismu je každoročně aktualizována. Koncepce boje proti extremismu za rok 2013 je, podobně jako koncepce předchozí, postavena na pěti pilířích:

- *Komunikací proti demagogii*
- *Vědomostí proti totalitářům*

¹¹¹ Zprávy a koncepční materiály boje proti extremismu jsou publikovány na webové stránce MV <http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>.

¹¹² Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/programy-prevence-kriminality.aspx>

¹¹³ Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/prace-policie-ve-vztahu-k-mensinam.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

- *Jednotná protiextremistická platforma*
- *Odbornost a imunita*
- *Efektivně a korektně proti násilí*

V každé z těchto oblastí je realizována řada aktivit, které cílí na ochranu zranitelných skupin a jedinců před rasově motivovaným násilím. Například v oblasti „Komunikací proti demagogii“ je jako trvalý úkol uloženo korektně informovat o pachatelích z hlediska národnosti, resp. etnicity. Koncepce deklaruje zásadu nulové tolerance vůči násilnostem ze strany extremistů. Velká pozornost je věnována vzdělávání v oblasti shromažďovacího práva ve vztahu k obcím i vzdělávání antikonfliktních týmů. V rámci organizačních opatření je kladen důraz na spolupráci policistů po linii boje proti extremismu a styčných důstojníků pro menšiny. Koncepce boje proti extremismu směřuje k naplnění cílů, kterých je nutné v oblasti zajištění ochrany Romů před extremismem dosáhnout, je jen nutné podpořit důslednou realizaci této koncepce v praxi.

Opatření:

a) věnovat při tvorbě a naplňování koncepce boje proti extremismu pozornost anticiganismu jako zvláštní formě rasismu a jeho projevům

Gestor: Ministerstvo vnitra

Termín: průběžně

Odůvodnění: Jednou ze specifických situací v české společnosti i extremistické scény je zaměření agrese a nenávisti vůči příslušníkům romské menšiny, kteří se často jako první stávají „obětními beránky“. Anticiganismus jako specifická forma rasismu má přitom široké podhoubí v tradičních předsudcích vůči příslušníkům romské menšiny. Projevy slovní agrese vůči Romům někdy zaznívají i od politiků, což se oprávněně stává předmětem kritiky mezinárodních organizací. Je proto žádoucí, aby tomuto fenoménu byla věnována trvalá pozornost, jak při vzdělávání, tak postihu a koncepční činnosti. Cílem by mělo být jak snížení výskytu projevů anticiganismu, tak i snížení vysoké hranice jeho tolerance ve společnosti.

10.2. Specifický cíl: Prevence kriminality ve vyloučených romských lokalitách ve vztahu k romské menšině

Bezpečnostní rizika pro romskou menšinu přináší i výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v tzv. sociálně vyloučených romských lokalitách. Živnou půdou pro jejich šíření je prostředí a vysoká koncentrace obyvatel, kteří se snadno stávají obětí dealerů drog, lichvářů či poskytovatelů nelegální práce, kteří zneužívají jejich krizovou situaci, nízké právní povědomí a nedostatek možností legální obživy. Prostor, kde se kriminalita a další rizikové formy chování stávají normou, je nebezpečné z hlediska výchovy dětí a mládeže, které mohou přejímat a uplatňovat tyto vzorce chování ve svém budoucím životě.

Východiskem při řešení kriminality a rizikových forem chování je podpora preventivních opatření a jejich upřednostnění před využíváním represivních postupů. Podmínkou účinné prevence je multidisciplinární spolupráce a dialog mezi klíčovými subjekty, jako jsou policie, místní samospráva, vzdělávací instituce, instituce sociální práce a obyvatelé ohrožených lokalit. V oblasti prevence kriminality je nutné především snížit výskyt kriminality a dalších rizikových forem chování v sociálně vyloučených lokalitách a odhalovat latentní kriminalitu, identifikovat její aktéry a včas intervenovat do jejich situace.

Klíčovou prioritou je důsledný import práva a spravedlnosti do prostředí sociálního vyloučení a zlepšení vztahu mezi policií a obyvateli tzv. sociálně vyloučených romských lokalit, aby obyvatelé získali důvěru a naučili se využívat institucionální pomoc při ochraně svých práv garantovaných zákonem. Bezpečnostní politika by rovněž měla směřovat k nekompromisnímu potírání těch subjektů, které zneužívají situace sociálně vyloučených romských domácností k vlastnímu obohacení (lichvářů, dealerů drog, poskytovatelů nelegální práce atd.). Je důležité působit na postoje dětí a osob žijících ve vyloučeném prostředí, nabízet jim pozitivní a alternativy způsobu života.

Opatření k prevenci kriminality v sociálně vyloučených romských lokalitách jsou obsažena především ve **Strategii prevence kriminality na léta 2012–2015** a dále ve **Strategii pro práci Policie České republiky ve vztahu k menšinám**. Aktuálně se připravuje **Strategie pro práci Policie ČR ve vztahu k menšinám pro období 2015–2016** (dále jen „Strategie“), která úzce naváže na předchozí strategie, prohloubí a ukotví nastavené systémové změny, zaměří se na prohloubení spolupráce se samosprávami, neziskovým sektorem i se zástupci menšinových skupin, a v neposlední řadě bude klást důraz na prevenci kriminality prostřednictvím činnosti jak styčných důstojníků pro menšiny a členů pracovních skupin, tak nově zejména

prostřednictvím *policejních specialistů*, kteří budou proškoleni pro práci ve specifickém prostředí vyloučených romských lokalit v rámci projektu „**Zavádění policejních specialistů pro práci v sociálně vyloučených romských lokalitách**“, který je spolufinancovaný z Norských finančních mechanismů a jehož je Ministerstvo vnitra partnerem.

Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 až 2015 byla přijata usnesením vlády č. 925/2011. Jednou z významných priorit Strategie je prevence kriminality a zvýšení bezpečí v sociálně vyloučených komunitách, podpora sociální integrace Romů a prevence xenofobií a extremistických postojů. Odpovědnost za vytváření koncepce a koordinaci preventivní politiky má meziresortní orgán **Republikový výbor pro prevenci kriminality**, v němž je zastoupena rovněž Rada vlády pro záležitosti romské menšiny. V listopadu 2015 bude vládě předložena nová **Strategie prevence kriminality v České republice na období 2016 až 2020**, která bude i nadále akcentovat předcházení protiprávní činnosti a zajištění bezpečí v sociálně problémových a vyloučených lokalitách, bezpečí zvláště zranitelných skupin obyvatel včetně Romů. Strategie bude vycházet z priorit vlády, bezpečnostních trendů, z podnětů Republikového výboru pro prevenci kriminality, pracovní skupiny pro bezpečnost při Radě vlády pro záležitosti romské menšiny a z požadavků samospráv.

Nástrojem podpory preventivních opatření je **Program prevence kriminality** v krajích a obcích, jehož cílem je zvyšování pocitu bezpečí, eliminace kriminálně rizikových jevů a ochrana lokálních komunit před kriminalitou. Projekty jsou zaměřeny na vzdělávání a přípravu asistentů prevence kriminality a strážníků obecních policií i příslušníků Policie ČR na práci v sociálně vyloučených lokalitách, rozšíření terénní sociální práce, na prevenci recidivy a na pomoc při vykonávání trestu obecně prospěšných prací, zvyšování finanční gramotnosti a prevenci lichvy. Cílem projektů je působit proti vžitým diskriminačním a xenofobiím stereotypům, odstranit nebo zmírnit sociální vyloučení a podpořit soužití majority s menšinami a snížit tak zástupné motivy některých extremistických postojů a projevů.

V letech 2009–2013 pokračovala realizace Programu prevence kriminality „Úsvit“ v sociálně vyloučených lokalitách. Hlavním dílčím projektem je „Asistent prevence kriminality“, který je plošně realizován v celé ČR. Asistent je vybrán z řad nezaměstnaných a obtížně zaměstnatelných obyvatel – často z řad Romů – a po zaškolení je zaměstnán v rámci obecní policie. Podílí se na dodržování veřejného pořádku. V prosinci 2014 bylo do projektu zapojeno 53 obcí, kde působilo 170 asistentů prevence kriminality. Projekt probíhá dle „Metodiky výběru, přípravy a činnosti asistentů prevence kriminality“¹¹⁴, kterou vytvořilo Ministerstvo vnitra v prvním pololetí 2014.

Opatření:

a) v rámci koncepčních materiálů a při realizaci podpůrných opatření v oblasti prevence kriminality cílit na zvyšování bezpečnosti Romů, zejména Romů žijících ve vyloučených lokalitách, jako zvláště zranitelné skupiny obyvatel

Gestor: Ministerstvo vnitra

Termín: průběžně

Odůvodnění: Romové, zejména Romové žijící ve vyloučených lokalitách představují zvláště zranitelnou skupinu obyvatel; je proto potřebné nadále věnovat prevenci kriminality v těchto místech stálou pozornost.

b) nadále rozvíjet program asistent prevence kriminality, průběžně jej vyhodnocovat a zvyšovat podíl Romů a Romek zapojených do programu a hledat další možnosti spolupráce s PČR a městské policie s cílem zvýšit bezpečí

Gestor: Ministerstvo vnitra

Termín: průběžně

Odůvodnění: Program Asistent prevence kriminality je jednoduchým a efektivním nástrojem prevence kriminality, jehož velkou předností je přímé zapojení příslušníků romské menšiny do prevence a zvyšování zaměstnanosti u těžko zaměstnatelných osob. Je proto žádoucí program nadále rozvíjet, a to i po ukončení současného projektu z OP LZZ.

¹¹⁴ Dostupná zde: <http://www.mvcr.cz/clanek/seznam-metodikych-doporuceni-vyzvy-programu-prevence-kriminality-na-rok-2015.aspx>

c) v oblasti bezpečnosti využívat potenciál pracovní skupiny pro bezpečnost při Radě vlády pro záležitosti romské menšiny, jejíž podněty ke zlepšení vymahatelnosti práva budou pravidelně předkládány Radě

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny zřídila pracovní skupinu zaměřenou na bezpečnost. Rada by měla flexibilněji a lépe komunikovat se stávajícími orgány a grémii pověřenými zajišťováním bezpečnosti, jako je Republikový výbor prevence kriminality nebo Policie ČR. Pracovní skupina bude předkládat své návrhy na zlepšení vymahatelnosti práva ve vztahu k situaci Romů.

11. Podpora integrace Romů na krajské a místní úrovni, boj proti sociálnímu vyloučení

Integrace Romů probíhá především na místní úrovni. Na místní úrovni Romové žijí svůj život převážnou měrou – zde bydlí, zde chodí děti do škol, zde zpravidla pracují či hledají práci a pomoc v případě nesnází. Na místní úrovni se také nejvýrazněji projevují problémy prostorové segregace, sociálního vyloučení či sousedského soužití a interetnického napětí. Jsou to především obce, které nesou, v souladu se zákonnou úpravou¹¹⁵, odpovědnost za vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů, především potřeby bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů, potřeby informací, výchovy a vzdělávání, celkového kulturního rozvoje a ochrany veřejného pořádku. Významné pravomoci svěžuje v přenesené působnosti obcím zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, ve znění pozdějších předpisů. V souladu s ním krajský úřad řídí a koordinuje ve svém správním obvodu plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti; obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.

Strategie romské integrace staví kraje a obce do role realizátorů opatření; bez zapojení krajů a obcí by zůstala Romská strategie 2020 z větší části pouze dokumentem pro archiv.

Obdobně jako v předchozích romských koncepcích, a v souladu s právním řádem, obcím a krajům nicméně v rámci naplňování Romské strategie 2020 nejsou, na rozdíl od jednotlivých resortů, kladeny závazné opatření a úkoly. Strategie se soustřeďuje na účinnou podporu krajům a obcím při integraci romské menšiny. Podpora krajům a obcím zahrnuje několik dimenzí. Jde především o dimenzi podpory koncepční a strategické práce na úrovni krajů a obcí, podporu při zajišťování struktur pro romskou integraci, pomoc při zajištění financování opatření na podporu romské integrace a pomoc při řešení problémů.

Nejvýraznějším institucionálním krokem vlády pro pomoc samosprávám, které potřebují řešit sociální vyloučení, v uplynulém období bylo vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách v rámci Úřadu vlády ČR, která svoji činnost rozvíjí od roku 2008. Posláním Agentury je podporovat obce při začleňování obyvatel tzv. sociálně vyloučených lokalit. Prostřednictvím její činnosti je napomáháno obcím a městům při mapování a poznávání problémů sociálně vyloučených lokalit a jejich obyvatel, při přípravě a nastavování dlouhodobějších procesů pro jejich řešení a při získávání financí na tyto postupy. Propojuje přitom místní subjekty (města a obce a jejich úřady, ale také neziskové organizace, školy a školská zařízení, úřady práce, zaměstnavatele, policii a veřejnost), aby při sociálním začleňování spolupracovaly; spolupracuje s ministerstvy, přenáší informace z komunální úrovně směrem ke státní správě, podílí se na formování státní politiky sociálního začleňování a její koordinaci. V současné chvíli Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu prostřednictvím Agentury spolupracuje s 26 městy a obcemi z celé ČR.

Agenturu lze výstižně definovat jako řešitele sociálního problému, který se nejviditelněji projevuje vznikem tzv. sociálně vyloučených lokalit s převahou romského obyvatelstva. Přestože Agentura definuje cílovou skupinu šířeji jako obyvatele sociálně vyloučených lokalit, zřetelně se zaměřuje na podporu sociálně vyloučených Romů a svým působením napomáhá integraci romské menšiny v rovině sociální a ekonomické.

V období 2014–2020 budou intervence na lokální úrovni, zaměřené do tzv. sociálně vyloučených lokalit, financovány především v rámci IROP, z prostředků EFRR, jak zachycuje níže uvedená tabulka. Pro zajištění synergií a komplexního řešení situace sociálně vyloučených lokalit či regionů bude pomoc financovaná z IROP doplněna s aktivitami financovanými:

- z OP Z (zejména vazba na prioritní osu č. 2 Sociální začleňování a boj s chudobou)
- a s aktivitami financovanými z OP VVV (podpora inkluzivního vzdělávání, prioritní osa č. 4 OP VVV).

¹¹⁵ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

Tabulka č. 1. Opatření pro řešení specifických potřeb zeměpisných oblastí/cílových skupin nejvíce postižených chudobou¹¹⁶

Cílová skupina/územní oblast	Hlavní typy plánovaných opatření, jakožto součást integrovaného přístupu	Prioritní osa	Fond	Investiční priorita
Sociálně vyloučené lokality	Sociální bydlení	2	EFRR	9a
Sociálně vyloučené lokality	Sociální podnikání	2	EFRR	9c
Sociálně vyloučené lokality	Aktivity k rozvoji a zkvalitnění kapacit pro předškolní vzdělávání	2	EFRR	10

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření v oblasti integrace Romů na krajské a místní úrovni:

- Strategie sociálního začleňování do roku 2020
- Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011–2015
- Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích a zákon č. 129/2000 Sb., o krajích
- Integrovaný regionální operační program
- Příručka pro obce¹¹⁷

Vize: Na úrovni krajů a obcí existují místní strategické plány pro integraci romské menšiny, anebo strategické plány pro sociální začleňování, zohledňující situaci romské menšiny. Realizací těchto plánů dochází k zajištění rovného přístupu Romů v místě ke vzdělávání, bydlení, zdravotní péči, zaměstnání, sociálním službám a bezpečí. Jsou realizována opatření pro prevenci sociálního vyloučení a s tím spojených sociálně patologických jevů. Kraje a obce podporují rozvoj občanské společnosti a dobré sousedské soužití.

Cílem níže uvedených opatření není duplikovat, resp. duplicitně popisovat aktivity, které budou realizovány v rámci IROP, v rámci Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011–2015. Spíše zde jde o zdůraznění a doplnění romské komponenty v oblasti boje se sociálním vyloučením.

11.1. Specifický cíl: Při zohlednění pravomocí krajů a obcí podporovat kraje a obce, aby vypracovaly strategie a plány nebo soubory místních politických opatření v rámci širších politik sociálního začleňování, které by obsahovaly základní podmínky, kritéria a měřitelné cíle v oblasti integrace Romů a podpořit je při zajištění náležitého financování; podporovat kraje a obce v institucionálním a personálním zajišťování romské integrace

Pro romskou integraci je klíčová především situace v krajích a obcích, tedy v terénu. Koncepce romské integrace 2010–2013 proto předpokládala posílení činnosti pracovníků obecních úřadů s rozšířenou působností, kteří zajišťují integraci příslušníků romských komunit ve svém obvodu, které označovala jako „romští poradci“, cíl však z úsporných důvodů nebyl realizován.

Opatření:

a) provést analýzu potřeb obcí ohledně zaměstnávání romských poradců

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Krajský koordinátoři pro romské záležitosti

Termín: 31.12.2015

¹¹⁶ Tabulka převzata z IROP, upravena.

¹¹⁷ Dostupné na <http://www.socialni-zaclenovani.cz/prirucka>

Odůvodnění: Jak je uvedeno výše, předcházející romská koncepce počítala s vytvořením dotačního programu Podpora romských poradců pro obce s rozšířenou působností, s předpokládanými výdaji na opatření ve výši 60 milionů Kč ročně. Dotace měla sloužit k zabezpečení potřeb pracovní pozice romských poradců, příjemcem dotace měly být obce s rozšířenou působností. Výše dotace měla odpovídat výši úvazku pracovníka, která by měla být odvozena z výsledků analýzy potřeb romských komunit ve spádové oblasti. Součástí podpory rovněž měly být finance na zajištění vzdělávacích potřeb a metodické podpory romských poradců. Jednalo se tak o analogický program s dotačním titulem Podpora terénní práce, s jehož administrací má Úřad vlády již zkušenosti.

Posílení a rozšíření počtu romských poradců je potřeba vyhodnotit i v kontextu nedostatečného počtu sociálních pracovníků v obcích, což je fenomén, jímž se zabývá Strategie sociálního začleňování do roku 2020. Ze zjištění MPSV vyplývá, že v únoru roku 2013 v obcích s rozšířenou působností působilo 1617 sociálních pracovníků (včetně kurátorů a vyjma pracovníků OSPOD). Jejich počet přitom pozvolna klesá v souvislosti s rušením sociálních oddělení či jejich slučováním s jinými. Součástí analýzy bude i vyhodnocení činnosti stávajících poradců. V roce 2013 působilo v obcích s rozšířenou působností 162 romských poradců, ovšem jen nepatrná část z nich tuto funkci vykonává na plný úvazek. Analýza by se měla zaměřit na potřeby obcí (zdali se jedná o všechny obce s rozšířenou působností, s dosahem i na menší obce, nebo obce obecně, v návaznosti na potřebu daného prostředí).

b) v návaznosti na provedenou analýzu navrhnout možnosti nástroje k systémovému posílení kapacit obcí pro integraci romské menšiny, při nastavování možností financování pozice romských poradců by měla být zvážena možnost financování této pozice z prostředků ESIF

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Krajské koordinátory pro romské záležitosti

Termín: 31.12.2016

Odůvodnění: Podle názoru řady odborníků, včetně některých romských krajských koordinátorů, je nejvhodnějším systémovým řešením vytvoření funkce romského poradce na obcích (alespoň obcích s rozšířenou působností), podobně jako existoval systém romských poradců na okresních úřadech. Toto řešení předpokládá změnu zákona o obcích. Na základě provedené analýzy bude navržena tato, případně jiná alternativa posílení kapacit obcí pro integraci romské menšiny na místní úrovni, která je z pohledu odborníků i z pohledu romských koordinátorů klíčová.

11.2. Specifický cíl: Podporovat kraje a obce při zapojování představitelů romské občanské společnosti do tvorby strategických plánů a provádění aktivit na krajské a místní úrovni

Zapojení menšin do politik, které se jich týkají, je jedním z principů integrace obecně, ale i dobré demokratické správy. Táto zásada, ačkoli má oporu v mezinárodním právu, však není vždy v praxi respektována.

a) systematicky zahrnovat do lokálních partnerství¹¹⁸ rovněž místní představitele romské občanské společnosti a výbory zřizované podle zákona o právech příslušníků národnostních menšin, kde jsou zřízeny, a umožnit jim tak podílet se na tvorbě strategických plánů

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Rada vlády pro národnostní menšiny, Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, Krajské koordinátory pro romské záležitosti, Svaz měst a obcí České republiky

Termín: průběžně

Odůvodnění: Zahrnutí Romů, resp. obyvatel dotčených lokalit,¹¹⁹ jakkoli může být v praxi velmi obtížné, je požadováno doporučeními řady mezinárodních organizací, včetně nejnovějšího Doporučení EU (bod 3.2.). Agentura pro sociální začleňování pracuje přímo s obcemi (obecní a městské úřady, magistráty), institucemi

¹¹⁸ Lokální partnerství je platforma využívaná pro sociální začleňování k pravidelnému setkávání zástupců samosprávy, státní správy, neziskového sektoru a dalších aktérů, kteří jsou nebo mohou být angažováni v procesu sociálního začleňování v obci. Členové partnerství se setkávají na jednáních (případně v tematických pracovních skupinách) a společně připravují strategické plány a konkrétní projekty pro podporu sociálního začleňování. Lokální partnerství je základem činnosti Agentury pro sociální začleňování v jednotlivých lokalitách.

¹¹⁹ Někdy se argumentuje tím, že Romové jsou zastoupeni prostřednictvím neziskových organizací, což je však problematické, je-li organizace profesionálním poskytovatelem služeb a její priority a zájmy mohou být s představami místních komunit i konfliktní.

působícími na území obce (ostatní úřady, školy, policie, nestátní neziskové organizace, zaměstnavatelé) a s veřejností a (pouze) nepřímo s obyvateli sociálně vyloučených lokalit. Takovéto nastavení se nejenže setkává s nepochopením Romů, ale rovněž Romy symbolicky vylučuje z procesu rozhodování o záležitostech, které se jich týkají. Navrhuje se proto, aby při realizaci projektů bylo vždy usilováno o přímé zapojení představitelů místní romské občanské společnosti a místních obyvatel do lokálních partnerství. V ostatních případech je doporučeno zohlednit požadavek na participaci Romů v rámci spolupráce s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny a Radou vlády pro národnostní menšiny, které mají informace o místních představitelích romské občanské společnosti.

b) zapojení krajských koordinátorů pro romské záležitosti a romských poradců do nástrojů územní dimenze

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo pro místní rozvoj,

Nabídka ke spolupráci: Kraje a samosprávy

Termín: průběžně

Odůvodnění: Zapojení romské občanské a odborné společnosti do územních integrovaných nástrojů, zejména prostřednictvím strategií komunitně vedeného místního rozvoje (tzv. CLLD), integrovaných plánů rozvoje území (IPRÚ) a integrovaných územních investic (tzv. ITI) přispěje k naplnění principu územní dimenze, který spočívá v přenesení zkušeností místních aktérů do strategických materiálů. Na krajské úrovni se jedná zejména o zapojení krajských koordinátorů do pracovních skupin Regionálních stálých konferencí, pokud byly ustaveny. Krajské romské koordinátory by se společně s romskými poradci měli podílet na vytváření strategií v rámci CLLD, ITI a IPRÚ. V rámci přípravy integrovaných strategií nástrojů územní dimenze je nutné zohlednit Strategické dokumenty v oblasti romské integrace.

12. Vytvoření funkční sítě pro implementaci strategie

Vytvoření funkční sítě pro implementaci Strategie romské integrace je jedním z klíčových předpokladů její úspěšné realizace. V ČR byla vytvořena struktura pro implementaci romské koncepce již na konci 90. let, a to ustavením Meziresortní komise pro záležitosti romské menšiny, která se později transformovala v Radu vlády pro záležitosti romské menšiny. Návazně v roce 1999 byla vytvořena funkce zmocněnce/zmocněnkyně vlády pro lidská práva, který v praktické rovině sehrával roli klíčového úředníka odpovědného za naplňování koncepce. Zmocněnec byl zpravidla výkonným místopředsedou Rady. V letech 2007–2010 tuto funkci plnil převážně ministr pro lidská práva, případně zmocněnec vlády pro lidská práva. Od konce ledna 2014 plní tuto funkci ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Existující struktura i její slabiny jsou popsány výše v části 2.5 v oddílu *Institucionální zajištění romské integrace*.

Pro vytvoření funkční sítě pro implementaci Romské strategie 2020 je potřebné jak posílit vlastní koordinační centrum v působnosti ministra pro lidská práva a rovné příležitosti, jejímž jádrem je kancelář Rady, tak vytvořit či zpřesnit vazby mezi klíčovými aktéry, k nimž patří Agentura, krajské koordinátory, kraje, obce.

12.1. Specifický cíl: Posílení klíčových činitelů odpovědných za koordinaci integrace Romů na centrální, krajské a místní úrovni

Opatření:

a) posílit kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny o jedno funkční místo tak, aby byla zajištěna metodická podpora spojená s metodickým vedením krajských koordinátorů, romských poradců a terénních pracovníků věnujícím se romské integraci na krajské a místní úrovni

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolugestor: Ministerstvo financí

Spolupráce: vedoucí Úřadu vlády ČR

Termín: 31.06.2015

Odůvodnění: Doporučení Rady EU ze dne 9. prosince 2013, o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech požaduje v článku 3.1 podporovat regionální a místní orgány (při zohlednění jejich pravomocí), aby vypracovaly místní akční plány či strategie nebo soubory místních politických opatření v rámci širších politik sociálního začleňování, které by mohly obsahovat základní podmínky, kritéria a měřitelné cíle v oblasti integrace Romů a zajistit náležité financování. Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny má na starosti metodickou podporu krajských koordinátorů pro romské záležitosti, prostřednictvím čehož usiluje o naplnění Doporučení. S ohledem na další činnosti spojené se zajištěním chodu poradních orgánů je nutné vytvořit personální kapacity, které by umožnily účinné naplnění požadavků plynoucích z metodického vedení. Pokud má mít Strategie romské integrace účinný dopad na místní a krajskou úroveň, je současně nutné posílit také činnost spojenou s metodickou podporou krajských koordinátorů, a posílit spolupráci na místní úrovni.

b) zajišťovat metodické vedení krajských koordinátorů pro romské záležitosti a začlenění koordinátorů do struktur krajských úřadů a podpořit jejich pozici v rámci krajských úřadů sladováním jejich personálního zavedení a kompetencí

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Úřad vlády zajišťuje prostřednictvím dotačního programu Podpora koordinátorů pro romské záležitosti finanční podporu pro zřizování míst krajských koordinátorů. Především s krajskými koordinátory spolupracuje kancelář Rady při rozdělování dotací na další dotační programy Úřadu vlády (Podpora terénní práce, Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce a Podpora krajských koordinátorů pro romské záležitosti), monitorování situace v krajích, na přípravě výroční zprávy o stavu romské menšiny a řešení konkrétních úkolů. Zajištění systematického metodického vedení romských koordinátorů je však dlouhodobě nedostatečné, a to zejména z kapacitních důvodů. Tuto situaci je potřeba zlepšit.

12.2. Specifický cíl: Efektivnější spolupráce klíčových aktérů na centrální krajské a místní úrovni

Opatření:

a) vytvořit kompaktní sítě pracovníků na úrovni krajů a obcí, které budou integrovat jak romské poradce, lokální konzultanty Agentury pro sociální začleňování a terénní pracovníky obcí pracujících v romských lokalitách a nastavit jejich metodickou podporu

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: do 31.12.2015

Odůvodnění: Spolupráce mezi Radou vlády pro záležitosti romské menšiny a Odborem pro sociální začleňování je zajišťována jednak hierarchicky a prostřednictvím koordinace na úrovni Sekce pro lidská práva Úřadu vlády a ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a dále také prostřednictvím Monitorovacího výboru pro činnost Agentury pro sociální začleňování, který je jedním z výborů Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Z hlediska efektivní romské integrace je funkční nastavení vazeb klíčové a je potřeba jej dořešit zejména ve vztahu k lokální úrovni, kde kromě krajských koordinátorů pro romské záležitosti působí také lokální pracovníci Agentury, romští poradci a další pracovníci měst, obcí a neziskových organizací, kteří se věnují oblasti romské integrace.

b) pokračovat v řešení problémů tzv. sociálně vyloučených lokalit ve spolupráci s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny a místními neziskovými organizacemi

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Sekce pro lidská práva prostřednictvím svých odborů je v současné době jedním z klíčových aktérů v řešení problémů tzv. sociálně vyloučených lokalit a romské integrace. Do budoucna je však žádoucí posílit a zlepšit spolupráci a koordinaci svých aktivit s Radou vlády pro záležitosti romské menšiny tak, aby bylo dosaženo větší synergie ve vztahu k aktivitám směřujícím na místní úroveň. Důležité je také posílit spolupráci i s místními neziskovými organizacemi, které v daných lokalitách dlouhodobě pracují a dobře znají lokalitu i její obyvatele.

12.3. Specifický cíl: výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory

Výsledkem realizace výše uvedených opatření bude vytvoření funkčnější sítě pro implementaci Strategie romské integrace do roku 2020, která zjistí lepší spolupráci všech zúčastněných. Dojde k efektivnějšímu přenosu informací z centra na lokální úroveň a bude sníženo riziko třecích ploch mezi aktéry na lokální úrovni.

13. Podpora participace Romů

Jednou ze Zásad dlouhodobé koncepce romské integrace je upřednostnění opatření zacílených na aktivaci samotných příslušníků romských komunit před opatřeními založenými na pasivním přijímání pomoci a zajištění spoluúčasti Romů na jejím vytváření a realizaci.

Nutnost participace Romů je zdůrazňována jak Radou Evropy, tak i EU. Podle Evropské komise je potřeba, aby při navrhování, provádění a monitorování vnitrostátních strategií vedly vnitrostátní, regionální a místní orgány soustavně dialog s romskou občanskou společností. Opakovaně přitom zdůraznila, že zapojení občanské společnosti by se při vypracovávání strategií nemělo omezovat na pouhé konzultace. Občanská společnost musí při provádění a monitorování vnitrostátních strategií hrát aktivní úlohu; pro úspěch a udržitelnost integrovaných místních akčních plánů má zásadní význam budování kapacit v základních strukturách občanské společnosti na místní úrovni, zejména mezi Romy.

ČR má v současné době vytvořeny struktury pro participaci Romů ve dvou liniích. Jednou je linie národnostně menšinová, která se odvíjí od Listiny základních práv a svobod a zákona o právech příslušníků národnostních menšin. Jde o Radu vlády pro národnostní menšiny na centrální úrovni, kde má romská menšina 2 zástupce, a dále výbory pro národnostní menšiny na úrovni krajů a obcí. Druhou linii tvoří Rada vlády pro záležitosti romské menšiny jako specifický orgán pro Romy, na Radu však navazuje pouze fragmentární expertní síť tvořená romskými koordinátory a dále tzv. romskými poradci, případně terénními pracovníky. Koordinátoři, poradci a terénní pracovníci jsou však zaměstnanci – profesionálové, a nepředstavují tak romskou občanskou společnost (jakkoli s ní mohou úzce spolupracovat).

S výjimkou Rady vlády pro záležitosti romské menšiny tak není na regionální a místní úrovni rozvíjena systematicky síť, resp. sítě, zastupující Romy. Není ani nastaven systém podpory kapacit romských organizací občanské společnosti. Aktéři romské občanské společnosti jsou podporováni pouze v rámci realizace konkrétních projektů; což však nemusí být pro podporu kapacit dostačující. Navíc realizace projektů, nejvíce v oblasti sociálních služeb či terénní práce, kam jdou silnější zdroje nežli do podpory kultury či jazyka, vyžaduje vysokou profesionalitu aktérů, což může Romy dále z těchto organizací vytěšňovat. Jen málo programů umožňuje všestrannější činnost na místní úrovni.

Cílem by mělo být vytvořit podporu spoluúčasti Romů na rozhodování, která bude navazovat na obě linie, jak specificky romskou, tak národnostně menšinovou, které jsou komplementární na úrovni centrální. Na úrovni krajské a místní by měla podoba podpory odpovídat místním podmínkám, potřebám a zvyklostem. Pokud jsou však zřizovány výbory, komise či jiná tělesa s širším národnostně menšinovým mandátem, je nutné usilovat, aby v nich Romové byli zastoupení. To je úkol, pro něhož naplnění může vláda vytvořit podmínky, realizovat je však mohou jen Romové samotní.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření v oblasti participace Romů:

- Listina základních práv a svobod, čl. 24 a 25
- Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin

Vize: Romové jsou zapojeni do politického a veřejného života na všech stupních; jejich zastoupení odpovídá přibližně jejich početnosti. Na centrální, krajské a místní úrovni jsou vytvořeny podmínky pro to, aby romské organizace občanské společnosti mohly smysluplně přispívat k dialogu a účinně se podílet na rozvoji, provádění a monitorování procesu integrace Romů.

13.1. Specifický cíl: Sledovat zastoupení Romů v zákonodárných, exekutivních a poradních pozicích a průběžně podporovat vhodnými prostředky vyšší zastoupení Romů a Romek na všech exekutivních pozicích v rámci veřejné správy

Opatření:

a) průběžně sledovat a vyhodnocovat zastoupení Romů a Romek v zákonodárných, exekutivních a poradních pozicích

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a všichni členové vlády

Termín: průběžně

Odůvodnění: Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny pravidelně mapují zastoupení příslušníků národnostních menšin v zákonodárných a exekutivních pozicích; sledují rovněž tvorbu výborů pro národnostní menšiny na všech stupních, a to především

prostřednictvím Výboru Rady vlády pro národnostní menšiny pro spolupráci s orgány samosprávy. Tuto činnost je potřeba rozvinout.

b) podporovat vhodnými prostředky vyšší zastoupení Romů a Romek na všech exekutivních pozicích v rámci veřejné správy

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a všichni členové vlády

Termín: průběžně

Odůvodnění: Jelikož je zastoupení Romů na vyšších pozicích nedostatečné, navrhuje se, aby všichni členové vlády na svých pozicích zohledňovali ve své činnosti potřebu zvýšit participaci Romů a hledali pro naplnění tohoto úkolu vhodné prostředky. V návaznosti na přijetí nového zákona o státní službě bude například žádoucí provádět informační a osvětové aktivity, které seznámí s možností ucházet se o zaměstnání ve státní službě. Širší okruh potenciálních romských uchazečů například z řad středoškolských studentů bude možné oslovit například na středních školách s vyšším počtem romských studentů. Určitou formou podpory tohoto opatření je zlepšení informovanosti romských studentů o možnostech požádat o stáž na ministerstvech a v rámci veřejné správy, jejich zapojení do tréninků pro zaměstnance státní správy a samosprávy, informování o možnostech stáží ve státní správě.

13.2. Specifický cíl: Podpořit tvorbu kapacit organizací romské občanské společnosti, aby se mohly smysluplně zapojit do dialogu a podílet se na tvorbě, provádění a monitorování procesu integrace Romů

Opatření:

a) zpracovat analýzu možností podpory organizací romské občanské společnosti

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: 31.06.2015

Odůvodnění: V současné době nejsou organizace romské menšiny podporovány v zásadě jinak než formou realizace konkrétních projektů, navíc financování je dostupné především pro realizaci sociálních služeb. To však neposkytuje dostatek prostředků na samotný rozvoj organizací. Je proto důležité pokusit se tento stav změnit. Prvním krokem by měla být analýza, která především zjistí názory organizací samotných a ověří další vstupní hypotézy. Návazně by měly být zpracovány varianty podpory s finanční rozvahou.¹²⁰

b) v návaznosti na zpracovanou analýzu zvolit vhodný způsob podpory romských neziskových organizací ke zvýšení kapacit strategického rozvoje romské občanské společnosti a podpory dialogu s lidmi, kteří žijí ve vyloučených lokalitách

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: 31.12.2015

Odůvodnění: Zvýšení kapacity neziskových organizací umožní přímou účast Romů v procesech, které se týkají romské integrace. Podpora může navazovat na zkušenosti z tzv. Global Grantů, které byly cílené na posílení kapacit neziskových organizací. V úvahu může připadat také využití technické pomoci z ESF z řídících orgánů, na posílení institucionální kapacity neziskových organizací, které by se účinně podíleli na přípravě, realizaci, monitorování a hodnocení programů a politik v oblasti romské integrace. MPSV v souladu s článkem 6(3) nařízení o ESF bude v rámci OP Z v obecné rovině podporovat aktivity zaměřené na budování kapacit nestátních neziskových organizací, zejména v oblasti sociálního začleňování, rovnosti žen a mužů a rovných příležitostí. Výzvy zaměřené na budování kapacit NNO lze vyhlásit v rámci prioritní osy 2 Sociální začleňování a boj s chudobou OP Z. Podporované aktivity zahrnou zejména vzdělávání pracovníků NNO a opatření na zvyšování profesionality, organizačního řízení, plánování, transparentnosti a vícezdrojového financování NNO. Cílem těchto aktivit bude posílení udržitelnosti a zkvalitňování služeb poskytovaných NNO zejména osobám sociálně vyloučeným nebo ohroženým sociálním vyloučením.

c) provést analýzu možnosti širšího zapojení Romů do plánování, vytváření a monitorování opatření financovaných z jednotlivých operačních programů a navrhnout systémové možnosti zapojení Romů, kde k němu zatím nedošlo a předložit ji ministru pro lidská práva, rovině příležitosti a legislativu

¹²⁰ Určitým modelem by mohl být program Podpory veřejně účelných aktivit organizací zdravotně postižených, který zahrnuje podporu provozních nákladů.

Gestor: Řídící orgány OP Z, OP VVV a IROP

Termín: 30.04.2015

Odůvodnění: V návaznosti na článek 5 návrhu obecného nařízení a Etickým kodexem Evropské komise pro partnerství a článek 3.2. Doporučení Rady EU o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech je potřeba zapojit příslušné zástupce a zúčastněné strany do dohod o partnerství a operačních programů spolufinancovaných z evropských strukturálních a investičních fondů. Strategie romské integrace do roku 2020 je předběžnou podmínkou (ex ante kondicionalita) aplikovatelnou ve vztahu ke klíčovým OP (IROP, OP VVV), je požadováno, aby Romská strategie 2020 a její implementace byly navrženy, prováděny a kontrolovány v úzké spolupráci a nepřetržitém dialogu s romskou občanskou společností, místními a regionálními orgány. Uvedený požadavek je potřebné naplnit i ve vztahu k operačním programům. Zatímco některé otázky participace již byly projednány a dohodnuty, je potřeba je prověřit a případně rozšířit.

d) vytvářet podporu pro budování kapacit romské občanské společnosti a zajistit, aby při určování členství ve všech pro romskou integraci relevantních grémiích, které se podílí na implementaci Evropských investičních a strukturálních fondů, byla zohledněna romská participace

Gestor: Řídící orgány OP Z, OP VVV a IROP

Spolupráce: Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Termín: 31.06.2015

Odůvodnění: Organizace, které se podílejí na naplňování Strategie romské integrace, by měly být vnímány jako partneři, kteří mají možnost ovlivnit proces implementace jednotlivých programů prostřednictvím monitorovacích výborů a dalších orgánů, které se podílí na přípravě a schvalování výzev. V úvahu může připadat také využití technické pomoci z ESF z řídicích orgánů, na posílení institucionální kapacity neziskových organizací, které by se účinně podíleli na přípravě, realizaci, monitorování a hodnocení programů a politik v oblasti romské integrace. Participace romské menšiny / romská participace na implementaci ESI fondů by měla být zajištěna mimo jiné aktivní rolí členů Rady vlády pro záležitosti romské menšiny v Radě pro evropské strukturální a investiční fondy, monitorovacích výborech jednotlivých operačních programů, členstvím ve výběrových komisích k jednotlivým relevantním výzvám v programech, a také členstvím v Monitorovacím výboru Agentury, který je pověřen výběrem měst a obcí, které budou spolupracovat v rámci Koordinovaného přístupu v sociálním začleňování. Do dalších grémií na centrální, krajské a místní úrovni by měli být zapojeni romští představitelé, tzn. zástupci aktivních romských organizací, odborníci z řad Romů, a to s ohledem na potřebu zajistit zastoupení Romů. Rada vlády pro záležitosti

14. Účinná mezinárodní a unijní spolupráce

ČR je zapojena jak do spolupráce v rámci EU, tak do širší mezinárodní spolupráce, která probíhá především na platformě Rady Evropy (CAHROM, ECRI, komisař Rady Evropy pro lidská práva), OBSE a mezinárodní iniciativy Dekáda romské inkluze (v letech 2005–2015), která je platformou 11 zemí s vyšším podílem Romů a zahrnuje rovněž země procesu rozšíření (kromě Islandu, Kosova a Turecka). Dekáda slouží jako platforma pro politickou koordinaci, výměnu zkušeností a sdílení informací mezi zúčastněnými členskými státy EU a zeměmi procesu rozšíření, a zároveň podporuje účast občanské společnosti na vnitrostátní a místní úrovni a propojení s ostatními mezinárodními iniciativami.

Potenciál mezinárodní spolupráce však nebyl v posledních letech vždy plně využíván, především z důvodů nedostatečné programové angažovanosti ČR v mezinárodní spolupráci v oblasti lidských a menšinových práv, ideového hájení „suverenity“ a upřednostňování řešení na národní úrovni, což byl postoj hájený ČR v posledních letech stereotypně zejména na unijní úrovni. Předkládaná Strategie navrhuje mnohem iniciativnější, pozitivní zapojení do této spolupráce. Mezinárodní spolupráce bude využita nejen pro výměnu dobrých praxí, ale i pro řešení koncepčních a odborných otázek společného zájmu, jako je například otázka monitoringu situace Romů. Význam mezinárodní spolupráce v této oblasti je klíčový, neboť romská menšina je menšinou panevropskou. V neposlední řadě se posílenou mezinárodní a unijní spoluprací otevře i větší prostor pro samotné Romy, aby spolupracovali mezinárodně na věcech společného zájmu, jako je poznání kultury a historie Romů, rozvoj a kodifikace romštiny, prohlubování národního vědomí a etnická emancipace.

Důležité strategické dokumenty a legislativní opatření v zahraniční spolupráci:

- Koncepce zahraniční politiky České republiky¹²¹
- Doporučení Rady ze dne 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech

Vize: ČR řeší otázky romské integrace aktivně a iniciativně na platformách mezinárodní a unijní spolupráce; je inspirátorkou dobrých praxí a otevírá prostor pro mezinárodní spolupráci Romů.

14.1. Specifický cíl: Rozvíjení mezinárodní a regionální spolupráce při integraci Romů

Opatření:

a) zajišťovat průběžně v rámci rozpočtu Úřadu vlády financování mezinárodní spolupráci v romské oblasti a aktivit na úrovni EU, a to minimálně na dosavadní úrovni

Gestor: Úřad vlády

Spolupráce: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Termín: průběžně

Odůvodnění: Úřad vlády od roku 2005 zajišťuje finanční krytí spolupráce v rámci Dekády romské inkluze 2005–2015. Dekáda je významnou iniciativní platformou 11 zemí s vyšším podílem Romů, jako neformální uskupení se stává průkopníkem a inkubátorem nových postupů (např. vytváření akčních plánů, pravidelný monitoring, spolupráce s neziskovým sektorem a samotnými Romy). Vláda ČR bude pokračovat ve spolupráci s romskou i neromskou občanskou společností, mezinárodními organizacemi a dalšími partnery, aby společně dosáhli cílů, které byly vytyčené v akčních plánech a integračních strategiích. Zajištění chodu platformy pro diskusi mezi občanskou společností a vládou není pouze požadavkem Evropské komise, ale také dobrou praxí ke zvýšení odpovědnosti vlády a podpoření zapojení romské občanské společnosti do politického diskurzu.

b) posílit bilaterální a multilaterální spolupráci se sousedními zeměmi a spolupráci se zeměmi v regionu a spolupráci v rámci regionálních iniciativ, rovněž s ohledem na kandidátské země EU

¹²¹ Koncepce zahraniční politiky ČR, MZV, dostupné na: http://www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolupráce: Ministerstvo zahraničních věcí

Termín: průběžně

Odůvodnění: V Evropě žije celkem 12 milionů Romů, čímž jsou Romové největší evropskou národnostní menšinou. Od většiny národnostních menšin se Romové liší tím, že nemají domovský stát. Romové v mnoha evropských zemích mají stejné životní postavení, vzniklé historickým i současným vývojem, podstatná část romské menšiny je značně mobilní. Část Romů se hlásí k představě jednoho romského národa. Významný díl romské menšiny žijící v ČR má kořeny na Slovensku, mezi oběma zeměmi existuje migrace v rámci rodinných vazeb a volného pohybu osob v EU. Problémy, které Slovensko a další blízké země v regionu (např. Maďarsko) řeší, jsou velmi podobné, např. v oblastech vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení či boje proti anticiganismu. Je proto prospěšné využívat intenzivněji možnosti bilaterální a regionální spolupráce.

Je důležité spolupracovat rovněž se zeměmi, které usilují o vstup do EU. Dekáda romské inkluze, která zahrnuje všechny země procesu rozšíření kromě Islandu, Kosova a Turecka, je bránou pro politickou koordinaci, výměnu zkušeností a sdílení informací mezi zúčastněnými členskými státy EU a zeměmi v procesu rozšíření, a zároveň podporuje účast občanské společnosti na vnitrostátní a místní úrovni a propojení s ostatními mezinárodními iniciativami. ČR, která byla do této platformy zapojena od počátku, by měla tuto platformu a navazující iniciativy využívat.

14.2. Specifický cíl: Efektivnější spolupráce v rámci EU a koordinace unijní agendy

Opatření:

- a) *posílit národní kontaktní místo pro integraci Romů o tři funkční pracovní místa*

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolugestor: Ministerstvo financí

Spolupráce: vedoucí Úřadu vlády ČR

Termín: do 30.06.2015

Odůvodnění: S cílem lepší a efektivnější spolupráce navrhla EU vytvořit v členských zemích v roce 2011 systém národních kontaktních míst pro romskou integraci. Kontaktní místa byla ustavena v říjnu 2012. Kontaktní místa se stávají klíčovými spoluaktéry při formulování politik v dané oblasti. Kontaktní místa musí mít formální autoritu a pravomoc koordinovat postupy mezi ministerstvy a různými vládními úrovněmi a zajišťovat, aby se otázka začleňování Romů stala součástí všech příslušných veřejných politik; měla by přispívat k definování a provádění příslušných politik a být zapojena do strategického plánování, pokud jde o využívání fondů EU. Měla by rovněž usnadňovat dialog a kontakty mezi všemi zúčastněnými stranami a prozkoumat možnost synergií se všemi iniciativami v této oblasti. V ČR je jako kontaktní místo pro integraci Romů určeno Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny.

Doporučení Rady z 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech vyzývá členské státy, aby poskytly národním kontaktním místům přiměřený mandát a rovněž zdroje. Doporučení dále klade velký důraz na zapojení Romů do vytváření a monitorování politik, přičemž ukládá národnímu kontaktnímu místu, aby usnadňovalo účast a zapojení romské občanské společnosti do těchto procesů (bod 3.2, 3.9). ČR má v současné době pro toto zapojování vytvořené struktury (Rada, její výbory a pracovní skupiny), u kterých je potřeba zohlednit, že spolupráce s romskou občanskou veřejností má svá specifika a liší se například od spolupráce se zástupci profesních či stavovských sdružení. Především je zde silná pluralita postojů. Občanská romská společnost formuluje své postoje a představy především z hlediska cílů, nikoli z hlediska technických postupů pro jejich dosažení, s ohledem na platnou legislativu. Toto je úkolem kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny

Současně bude EU monitorovat naplnění Doporučení, s tím, že členské státy do 16. ledna 2016 oznámí Evropské komisi veškerá opatření přijatá v souladu s tímto doporučením, následně budou členské státy koncem každého roku pravidelně informovat Komisi o všech přijatých opatřeních spolu s informacemi o pokroku. Personální stav Kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny je však dlouhodobě poddimenzovaný; je proto žádoucí kapacitně zajistit plnění těchto úkolů. Funkční místa by měla být vytvořena pro vysokoškolsky vzdělané úředníky, orientované na analytickou a koncepční činnost.

14.3. Výsledky a výstupy realizace jednotlivých opatření (aktivit), indikátory

Výsledkem realizace souboru výše uvedených opatření bude posílená a účinnější mezinárodní spolupráce, lepší provázanost a koordinace politik na úrovni mezinárodní, regionální, evropské, unijní a národní. Koherentním, transparentním a otevřeným vystupováním na mezinárodní (globální), regionální, unijní a národní úrovni bude posílena pozice ČR jako země usilující o prosazování romské integrace. Vzhledem k tomu, že se jedná o soubor úzce propojených opatření, navrhuje se sledovat výstupy na úrovni dvou specifických cílů. Indikátorem specifického cíle Rozvíjení mezinárodní spolupráce je účast zástupců ČR na jednání mezinárodních fór, aktivní vystoupení na fórech a příprava společných iniciativ s dalšími dotčenými zeměmi, zejména zeměmi z regionu (například země V 4). Indikátory personální zajištění výkonu funkce kontaktního místa, participace kontaktního místa na jednáních, aktivní role ČR při unijních jednáních, příprava iniciativ.

15. Poznání podporující interetnické soužití

Doporučení Rady EU vyzývá členské státy, aby opíraly své politiky romské integrace o kvalitativní i kvantitativní údaje o situaci Romů a využívaly ukazatele nebo metody empirického sociálního výzkumu pro srovnání situace Romů a neromského obyvatelstva a měření dosaženého pokroku (bod 3.4 a 3.5). V ČR byla sice provedena řada lokálně zaměřených studií, například i v souvislosti s činností Agentury pro sociální začleňování, není však k dispozici dostatek aktuálních kvalitních šetření, výzkumů a analýz, které by pokrývaly celé území ČR a mohly být východiskem pro formulování cílů politik romské integrace. Proto je žádoucí takovýto výzkum všemi dostupnými cestami podpořit.

15.1. Specifický cíl: Podpora provádění empirických výzkumů a šetření zaměřených na situaci romského a neromského obyvatelstva a stanovení indikátorů měření pokroku

Jak je uvedeno výše, politiky romské integrace by měly vycházet z relevantních údajů o situaci Romů a neromského obyvatelstva a pokrok by měl být měřen.

Opatření:

a) podporovat provádění výzkumů a šetření zaměřených na srovnání situace romského a neromského obyvatelstva a navrhnout indikátory měření pokroku a jejich každoročního sledování

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolugestor: Český statistický úřad

Spolupráce: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Technologická agentura ČR

Nabídka ke spolupráci: univerzity a akademická pracoviště

Termín: průběžně

Odůvodnění: Pro měření pokroku při integraci Romů mají klíčový význam jak poznání startovací čáry, tak i ukazatele pro měření pokroku (ukazatele rozdílů). Takovéto ukazatele však zatím neexistují a jejich tvorba může být odborně náročná, např. i proto, že při běžně prováděných statistických šetřeních je vzorek zahrnuté romské populace příliš malý. Na druhé straně se dostupné výzkumy (např. výzkum FRA / UNDP 2011) soustřeďují na vyloučené lokality; sem směřuje i největší současný probíhající výzkum Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR (GAC spol. s r. o.). Závažnost této otázky byla rozpoznána rovněž Evropskou komisí, která proto iniciovala vytvoření příslušné pracovní skupiny při FRA (viz výše bod 1.2) Je proto potřeba se touto otázkou zabývat a nalézt co nejlepší a nejefektivnější řešení tohoto úkolů, bez kterého nelze vytvářet efektivní romské strategie a ani naplnit závazky vůči Unii. Součástí této strategie je její každoroční vyhodnocování a sledování indikátorů. Český statistický úřad poskytne spolupráci na expertní a metodické úrovni při vyvíjení těchto indikátorů.

15.2. Specifický cíl: Podpora provádění výzkumu interetnických vztahů

Vedle provádění empirických šetření, která by měla především zmapovat celkovou situaci Romů v ČR v oblasti sociální, ekonomické a kulturní, je potřebné rozvíjet i teoretický rámec pro pochopení otázek interetnického soužití a vysvětlení jevů a fenoménů, s nimiž je dnešní společnost konfrontována. Toho lze dosáhnout především podporou základního a aplikovaného výzkumu.

Opatření:

a) podporovat výzkum interetnických vztahů

Gestor: Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu

Spolugestor: Místopředseda vlády pro vědu, výzkum a inovace, Grantová agentura ČR, Technologická agentura ČR

Nabídka ke spolupráci: Akademie věd ČR, vysoké školy a další akademická pracoviště

Termín: průběžně

Odůvodnění: V současné době není věnována výzkumu vztahů mezi romskou menšinou a většinovou společností dostatečná pozornost. Tvorbu politik ve vztahu k romské menšině – nikoli pouze k její části žijící v podmínkách sociálního vyloučení – tak nelze opírat o výsledky kvalitně provedených šetření. K dispozici jsou převážně jen strohé výzkumy veřejného mínění, které jsou užitečné, nejdou však do hloubky problému. Stejně tak chybí hlubší vhled do odhalení mechanismů vzniku interetnických konfliktů, zkoumání postojů většinové populace a Romů a mechanismů kolektivní akce. Anticiganismus je víceméně nepopsaným

fenomémem. Málo jsou poznány i otázky tvorby romské identity, například u mladých lidí. Přitom např. v USA byla po druhé světové válce věnována sociálnímu výzkumu velká federální podpora, která přispěla k uskutečnění desegregace. Proto je nutné vytvořit podněty pro oživení sociálního bádání v této oblasti.

16. Implementace strategie

16.1. Implementační struktura a systém řízení implementace strategie

Implementační struktura Strategie bude navazovat na již ustavený mechanismus implementace předchozích koncepcí romské integrace. Klíčovými aktéry v procesu implementace budou:

Na mezinárodní a unijní úrovni:

- mezinárodní organizace,
- Evropská unie.

Na centrální úrovni:

- Vláda ČR;
- Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu – jako ústřední koordinační orgán z titulu předsedy a současně realizátor opatření;
- klíčová ministerstva: MF, MPSV, MŠMT, MK, MMR, MPO;
- Veřejná ochránkyně práv;
- Rada vlády pro záležitosti romské menšiny – jako koordinační orgán zajišťující participaci Romů a vysokých státních úředníků z dotčených resortů;
- výbory Rady vlády pro záležitosti romské menšiny;
- pracovní skupiny Výborů;
- Monitorovací výbor pro činnost Agentury pro sociální začleňování;
- Rada vlády pro národnostní menšiny;
- Český statistický úřad;
- Česká školní inspekce;
- nestátní neziskové organizace působící v oblastech romské emancipace a integrace na centrální úrovni;
- další subjekty z akademické obce, vysokých škol, církví, odbory.

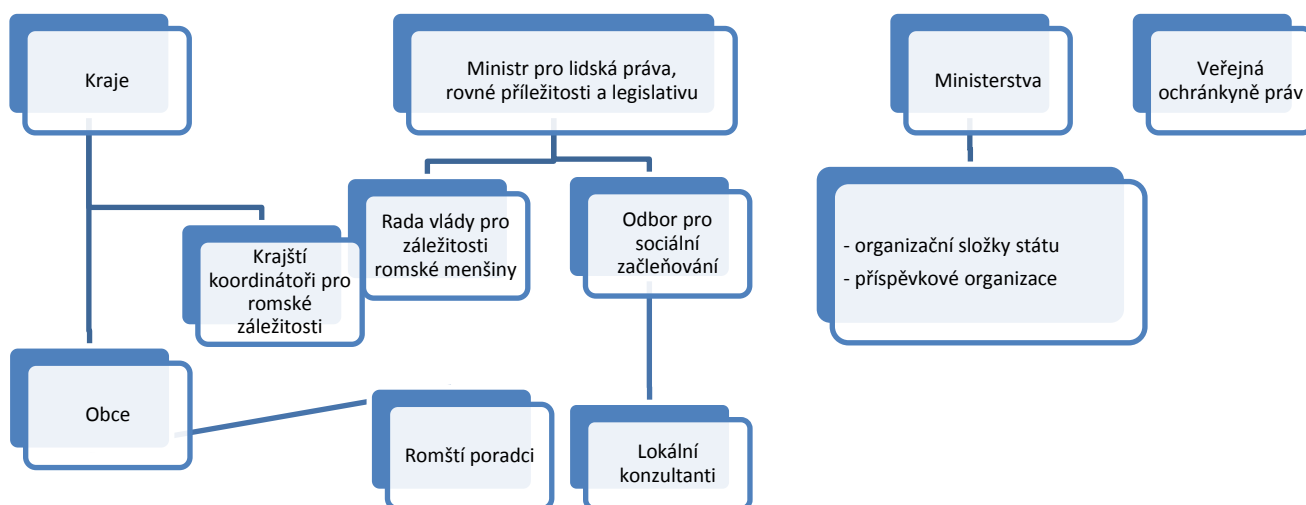
Na krajské a místní úrovni:

- kraje, obce;
- krajsí koordinátoři pro romské záležitosti;
- romští poradci na obcích, kde jsou ustaveni;
- činnost Odboru pro sociální začleňování v rámci lokálních partnerství;
- nestátní neziskové organizace působící v oblastech romské emancipace a integrace na místní úrovni;
- školy a školská zařízení;
- krajská ředitelství Policie ČR (styční důstojníci pro národnostní menšiny, pracovníci zabývající se extremismem).

Úkoly směřující k naplňování strategie budou uloženy rozhodnutím vlády, a budou tak závazné pro ministerstva a jim podřízené organizace. Ve vztahu ke krajům, obcím, nestátním neziskovým organizacím, romské občanské veřejnosti a dalším nestátním subjektům (akademie, vysoké školy, církve, odbory), mezinárodním organizacím bude naplňování strategie realizováno prostřednictvím spolupráce na principu sdílených cílů a dobrovolnosti; za využití nabídek – pobídek ke spolupráci (např. prostřednictvím dotací).

Ústředním koordinátorem naplňování strategie je na vládní úrovni **ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu**, který je současně předsedou Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

Struktura pro řízení a realizaci Strategie romské integrace 2020

16.2. Plán realizace aktivit

Strategie je připravena na období do 31.12.2020, a z tohoto nastavení vychází plán realizace aktivit. U opatření a aktivit, která budou financována z ESI fondů, je však nutné počítat s případnými přesahy za rok 2020.

U jednotlivých opatření jsou již v rámci Strategie vždy uváděni gestoři a termíny plnění. Pro přehlednost byl vytvořen Přehled opatření k realizaci Strategie, který je přílohou č. 1 této Strategie. Předpokládá se, že **Přehled opatření bude na základě každoročního vyhodnocování průběžně aktualizován**, aby tak byla možnost vypustit úkoly již splněné a doplnit je úkoly aktuálními.

16.3. Časový harmonogram

Jak je uvedeno výše, předpokládaná role realizace aktivit je od schválení Strategie do 31.12.2020, s případnými přesahy u projektů financovaných z fondů EU. Časový harmonogram má tyto klíčové milníky:

- do 31.01.2015 předložení Strategie vládě ke schválení
- do 31.12.2015 v souvislosti se zpracováním aktualizované Strategie boje proti sociálnímu vyloučení bude provedena harmonizace obou strategií
- do 30.03.2016 bude vytvořen systém pro monitorování naplňování Strategie prostřednictvím ESI fondů, včetně systému indikátorů
- do 31.12.2016 Romská strategie 2020 bude aktualizována tak, aby plně odpovídala Doporučení EU, včetně navazujících dokumentů a ujednání (např. v pracovní skupině FRA)
- 2015–2020 realizace aktivit na základě Romské strategie 2020 a jejího Přehledu opatření a každoroční vyhodnocování ve vztahu k vládě a k Evropské komisi
- 31.12.2020 celkové vyhodnocení naplňování Romské strategie 2020 je předloženo vládě ČR s návrhem dalších opatření

16.4. Rozpočet a zdroje financování

Integrace Romů je komplexní proces, který probíhá na mnoha úrovních (mezinárodní, unijní, centrální, krajská, místní); na integraci se podílejí vedle veřejných institucí i soukromé subjekty, např. církve, nestátní neziskové organizace, a dále EU a mezinárodní organizace. Těto komplexnosti odpovídá i vícezdrojový systém financování. Předložená strategie se zabývá **financováním romské integrace z národní centrální úrovně a z unijních prostředků, především ESIF**. Přitom reflektuje potřebu zmapování dalších zdrojů financování, které by mělo být provedeno do roku 2015.

Pro zachycení finančních toků na centrální úrovni, které směřují k romské integraci, je nezbytné vrátit se k povaze intervencí, jak jsou popsány v bodě 3.1 výše, a které můžeme s jistým zjednodušením rozdělit na:
a) opatření obecné povahy, která jsou relevantní pro Romy;

- b) opatření, která jsou zacílená na Romy;
- c) mikroregionální opatření;
- d) pozitivní opatření.

Zpráva o situaci romské menšiny sleduje každoročně finanční prostředky, které jsou věnovány na romskou integraci převážně formou *dotací*, a které spadají do kategorie b) a d). Přehled těchto finančních částek je uveden v tabulce níže. Tyto prostředky se pohybují řádově v částce kolem 100 mil. Kč ročně, **realizace Romské strategie 2020 předpokládá jejich mírné posílení, řádově o 15 mil Kč**. Jde zejména o podporu lidských kapacit a dotačních titulů.

Tabulka č. 2: Finanční prostředky ze státního rozpočtu na podporu romské integrace (opatření cílená na Romy a pozitivní opatření) v letech 2008–2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
MŠMT	25.519.400	55.147.700,-	17.149.400,-	21.733.000,-	23.642.672,-	16.957.392,-
MK	20.525.760	43.287.524,-	17.364.935,-	19.937.350,-	16.281.305,-	17.311.498,-
MMR	0	1.704.000,-	2.894.642,-	1.403.405,-	869.000,-	0
ÚV ČR	71.648.530	55.244.054,-	49.302.221,-	41.955.523,-	35.674.328,-	28.800.841,-
Celkem	117.693.690	155.383.278,-	86.711.198,-	85.029.278,-	76.467.305,-	63.069.731,-

Finanční prostředky, které jsou vynakládány na podporu integrace romské menšiny jako součást obecných politik podpory zaměstnanosti a boje proti nezaměstnanosti, podpory bydlení či prevence kriminality (kategorie a) jsou řádově mnohem vyšší. Jejich vyčíslení je však obtížné; není možné určit, kolik prostředků bylo použito právě pro příslušníky romské menšiny.

Významným zdrojem financování v období 2007–2013 bylo financování projektů z Evropského sociálního fondu, z operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost, oblasti podpory 3.2. Podpora sociální integrace příslušníků romských lokalit a z Evropského fondu regionálního rozvoje zejména IOP v rámci ERDF. Romská strategie 2020 počítá s tím, že vedle národních finančních zdrojů bude i v období 2014–2020 významným zdrojem Evropský sociální fond, který je hlavním finančním nástrojem EU pro investice do začleňování Romů v oblasti zaměstnanosti, vzdělávání a sociálního začlenění. Jako doplňkový nástroj k ostatním evropským strukturálním a investičním fondům zahrnuje nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1304/2013 pro programové období 2014–2020 investiční prioritu v rámci Evropského sociálního fondu, zaměřenou na socioekonomickou integraci marginalizovaných skupin, jako jsou Romové. Na tuto investiční prioritu bylo vyčleněno v každém členském státě nejméně 20 % celkových prostředků z Evropského sociálního fondu.

Výčet operačních programů a priorit, z nichž bude především financována romská integrace, je uveden v části 1.6 výše. Strategie vychází z toho, že zůstane zachován dosavadní systém financování, který je však potřebné upravit tak, aby bylo sledování a vykazování prostředků věnovaných na romskou integraci snadnější, což se týká jak prostředků ze státního rozpočtu, tak finančních prostředků z fondů EU. Bude proto potřebné zvážit, zda – vedle již existujících závazných ukazatelů státního rozpočtu na základě zákona o právech příslušníků národnostních menšin – by do budoucna jednotlivými ministerstvy neměly být sledovány rovněž finanční prostředky, které jdou na integraci Romů jako součást širších, obecných politik.¹²²

Co se výčtu financování Strategie z ESI fondů týče, tak v žádném operačním programu nejsou finanční prostředky vyčísleny specificky na romskou integraci, ale pro Strategii romské integrace je velice relevantní tematický cíl 9 – Podpora sociálního začleňování a boj proti chudobě a diskriminaci. Na tento tematický cíl bude dle orientačního vyčíslení, které je uvedené v Dohodě o partnerství pro programové období 2014–2020 (ve verzi schválené Evropskou komisí k 26.08.2014) vyčleněno 2 658 056 235 EUR, z této částky by mělo být 1 037 378 062 EUR alokováno z fondu EFRR a 1 512 161 471 EUR z fondu ESF.

Orientačně lze uvést, že podpora bude směřovat zejména ze tří operačních programů. Podpora z Evropského sociálního fondu je určena z OP VVV a OP Z. Podpora z EFRR plyne z IROP. V rámci OP VVV, prioritní osy 3, je celkově na tematický cíl 9 vyčleněno přibližně 220 mil. EUR. Z OP Z bylo na tematický cíl 9 vyčleněno v rámci prioritní osy 2 Sociální začleňování a boj s chudobou 632 561 258 EUR. Z IROP bude tematický cíl 9 podpořen z fondu EFRR, a to v rámci prioritní osy 2, částečně ze specifických

¹²² Toto opatření však není navrhováno jako úkol, protože v současnosti chybí základní rozvaha o jeho aplikovatelnosti.

cílů 2.1 Zvýšení kvality a dostupnosti služeb vedoucích k sociální inkluzi 337 812 752 EUR (7,30 %), 2.2 Vznik nových a rozvoj existujících podnikatelských aktivit v oblasti sociálního podnikání 25 522 658 EUR (0,55 %) a 2.4 Zvýšení kvality a dostupnosti infrastruktury pro vzdělávání a celoživotní učení 472,532 mil EUR.¹²³

16.5. Systém monitorování a evaluace realizace strategie

Úkoly, které plní jednotliví aktéři v procesu monitorování a evaluace Romské strategie 2020 jsou dány především Statutem Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Vedle systému monitorování Strategie jako celku, který vychází z osvědčených postupů, bude pro období do roku 2020 vytvořen i komplementární systém pro **Monitorování naplňování strategie prostřednictvím ESI fondů**. Tento systém je nevyhnutelně komplexnější, což je dáno mj. existencí samostatných a velmi rozvinutých struktur jak pro řízení ESI fondů jako celku tak i jednotlivých operačních programů. Vzhledem k intervencím prostřednictvím tzv. koordinovaného přístupu sehrává klíčovou roli nejen v procesu realizace opatření, ale i jejich monitorování celá Sekce pro lidská práva (naplňování horizontální priority, účast v monitorovacích výborech a dalších relevantních orgánů pro koordinaci ESI fondů).

Klíčovými aktéry v procesu monitorování a evaluace naplňování strategie na centrální úrovni jsou:

- Vláda ČR
- Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu
- Rada vlády pro záležitosti romské menšiny
- Výbor pro spolupráci se samosprávami Rady vlády pro záležitosti romské menšiny
- Pracovní skupiny a Výbory Rady vlády pro záležitosti romské menšiny
- Monitorovací výbor Agentury pro sociální začleňování
- Romové

Klíčovými aktéry v rámci tohoto procesu jsou na krajské a místní úrovni:

- Krajsští koordinátoři pro romské záležitosti
- Romští poradci na obcích a terénní pracovníci, lokální konzultanti
- Romské neziskové organizace

Ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu zajišťuje prostřednictvím kanceláře Rady, ve spolupráci s Výborem pro spolupráci se samosprávami a prostřednictvím Sekce pro lidská práva, kontinuální monitoring situace romské menšiny a naplňování cílů strategie. Při tomto úkolu kancelář Rady spolupracuje s krajskými koordinátory pro romské záležitosti a využívá poznatky z terénu, které koordinátoři a lokální konzultanti při své činnosti získali.

Základní monitorovací a evaluační cyklus je jednoroční a je vždy završen tím, že vláda projedná Zprávu o naplňování Strategie romské integrace 2020, která bude rovněž informovat o stavu romské menšiny v uplynulém kalendářním roce. Zpráva analyzuje situaci romské menšiny a ukazuje na vývoj situace romské menšiny v širším národním i nadnárodním kontextu. Monitorování a evaluace vycházejí z již ustavených a ověřených postupů, současně však bude docházet k rozšiřování a zkvalitňování sběru a vyhodnocení dat. K posílení systému monitorování a evaluace tak, aby přinášel přesnější a více vypovídající informace, je potřeba výrazně posílit sběr dat a zajistit zpracování vstupních analýz kvalifikovanými subjekty, především výzkumnými pracovišti a kvalifikovanými neziskovými subjekty.

Kancelář shromáždí vždy počátkem kalendářního roku podklady od všech resortů, krajů a dalších aktérů, včetně neziskových organizací a zástupců Romů o naplňování Strategie romské integrace 2020 v uplynulém roce. Systém monitorování intervencí se bude zaměřovat jak na evaluaci ESI fondů, tak intervencí, které jsou realizovány ze státního rozpočtu, jak tomu bylo doposud ve Zprávě o stavu romské menšiny za uplynulý rok. K posílení systému monitorování a evaluace budou zřízeny pracovní skupiny k jednotlivým tematickým celkům, které budou každoročně vyhodnocovat naplňování úkolů plynoucích ze Strategie. Pracovní skupiny budou tvořeny zástupci Sekce pro lidská práva, konkrétně zástupci kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a Odboru pro sociální začleňování, zástupci dotčených resortů, romskými odborníky a zástupci neziskové a odborné společnosti v dané problematice. Výstupy činnosti pracovních skupin budou podkladem pro přípravu Zprávy o naplňování Strategie romské integrace 2020. Po analýze a doplnění

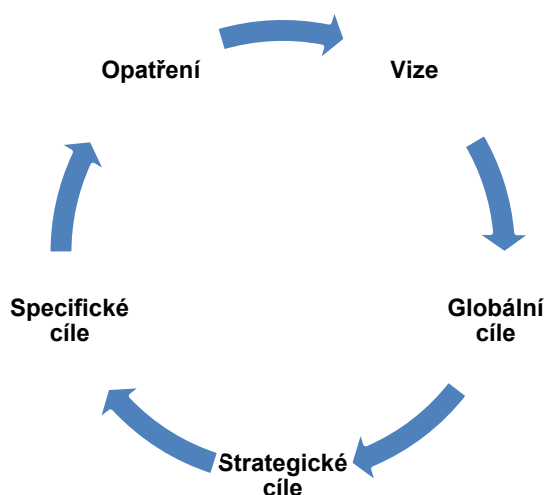
¹²³ Údaje je potřeba považovat za pracovní, protože v době přípravy tohoto textu nejsou ještě operační programy schváleny ze strany Evropské komise.

podkladů zpracuje kancelář souhrnnou Zprávu o plnění Strategie romské integrace 2020 v příslušném roce. Zpráva se kromě vyhodnocení plnění ve Strategii uvedených opatření také zaměřovat na sledování sady indikátorů vztahujících se k romské integraci, která současně vzniká ve spolupráci s Agenturou EU pro základní práva. Po konzultacích s příslušnými aktéry bude zpráva projednána Výborem a následně Radou vlády pro záležitosti romské menšiny. Poté je postoupena do standardního meziresortního připomínkového řízení a předložena vládě k projednání ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu. Následně je postoupena Evropské komisi.

V tomto procesu bude navržena aktualizace Přehledu opatření k realizaci Strategie, případně i strategie samotné, pokud to bude žádoucí. Každoroční **Zprávy o naplňování Strategie romské integrace 2020** za uplynulý rok tak nahradí doposud předkládanou **Zpráva o stavu romské menšiny za uplynulý kalendářní rok**.

Jak ukazuje níže uvedený diagram, bude v procesu monitoringu evaluace sledováno, nejen to, zda jsou opatření plněna, ale také vyhodnocováno, zda opatření přispěla k naplnění definované vize, globálních, strategických a specifických cílů.

Schéma metody monitorování:

Monitorování a evaluace využití finančních prostředků z ESI fondů pro financování opatření podporujících romskou integraci

Strategie romské integrace do roku 2020 bude v části zaměřené na podporu integrace sociálně vyloučených Romů implementována mj. prostřednictvím Evropských strukturálních a investičních fondů, a to zejména OP Z, OP VVV a IROP. Projekty spolufinancované z ESI fondů, které budou předkládány za účelem naplňování Strategie, by se měly odkazovat na specifické cíle, případně více cílů, k jejichž naplnění přispějí. Vzhledem k tomu, že Strategie romské integrace do roku 2020 je předběžnou podmínkou pro čerpání ESIF, platí pro ni také Metodický pokyn pro monitorování implementace ESIF v ČR v programovém období 2014–2020. Z toho plyne povinnost gestora provádět vyhodnocování příspěvku ESI fondů k plnění Strategie. Výstupy z hodnocení naplňování Strategie vstupují do Zprávy o pokroku v implementaci Dohody o partnerství a do Výroční a Závěrečné zprávy o implementaci programu.

V rámci sociálního začleňování Romů budou využity nástroje Koordinovaného přístupu k sociálnímu začleňování organizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí, Ministerstvem pro místní rozvoj, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a Sekcí pro lidská práva Úřadu vlády ČR. V rámci územní dimenze mohou být využity také územní integrované nástroje, zejména prostřednictvím strategií komunitně vedeného místního rozvoje (tzv. CLLD), integrovaných plánů rozvoje území (IPRÚ) a integrovaných územních investic (tzv. ITI). Participace romské menšiny na implementaci ESIF je zajištěna mj. aktivní rolí členů Rady vlády pro záležitosti romské menšiny v Radě pro evropské strukturální a investiční fondy, monitorovacích výborech jednotlivých operačních programů, členstvím ve výběrových komisích k jednotlivým relevantním výzvám v programech, a také členstvím v Monitorovacím výboru Agentury, který je pověřen

výběrem měst a obcí, které budou spolupracovat v rámci Koordinovaného přístupu v sociálním začleňování (viz níže). Na místní úrovni je participace Romů zajištěna mj. zapojováním aktivních jednotlivců z romské menšiny do činnosti lokálních partnerství organizovaných a činností krajských koordinátorů romských poradců, kteří se z úrovně regionů zapojují do implementace ESIF.

V Operačním programu Zaměstnanost je sociální integrace podpořena přímo či nepřímo v prioritních osách 1, 2 a 3. V Prioritní ose 1 „Podpora zaměstnanosti a adaptability pracovní síly“ jsou v rámci investiční priority 1 „Přístup k zaměstnání pro osoby hledající zaměstnání a neaktivní osoby, včetně dlouhodobě nezaměstnaných a osob vzdálených od trhu práce, také prostřednictvím místních iniciativ na podporu zaměstnanosti a podpory mobility pracovníků mj. podporovány cílové skupiny „uchazeči s kumulací hendikepů na trhu práce, osoby s nízkou úrovní kvalifikace a příslušníci etnických menšin“.

Zásadní příspěvek k sociální integraci Romů představuje prioritní osa 2 „Sociální začleňování a boj s chudobou“, investiční priority 1 a 2. V investiční prioritě 1 „Aktivní začleňování, včetně začleňování s ohledem na podporu rovných příležitostí a aktivní účast a zlepšení zaměstnatelnosti“ jsou v cílových skupinách explicitně vyjmenovány cílové skupiny „osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách, etnické menšiny, zejména Romové“. Mezi podporovanými aktivitami jsou vedle sociálních služeb také pro romskou integraci zásadní aktivity komunitní sociální práce, vznik a rozvoj nástrojů sociálního/dostupného/podporovaného bydlení, participativní metody práce s cílovou skupinou, boj s diskriminací, atd.

V OP VVV je na podporu inkluze dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, zejména dětí se sociálním znevýhodněním (a tedy zejména dětí romských) věnována celá prioritní osa 3 „Rovný přístup ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání“. V Investiční prioritě 1 budou investice zaměřeny na podporu 70 území obcí s rozšířenou působností, ve kterých je dle aktualizovaného šetření MPSV nejvíce rozšířen problém sociálně vyloučených lokalit. Investiční prioritě 2 zahrnuje podporu zaměřenou na zvýšení kvality a na rovný a spravedlivý přístup ke kvalitnímu vzdělávání na všech úrovních vzdělávací soustavy s cílem posílení kompetencí pro vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich individuální rozvoj.

V IROP lze v rámci prioritní osy 2 „Zkvalitnění veřejných služeb a podmínek života pro obyvatele regionů“ podporovat (mimo jiné) osoby sociálně vyloučené či ohrožené sociálním vyloučením, a to také při investicích do sociální infrastruktury, které přispívají ke snižování nerovností (IP 9a, indikativně např. infrastruktura pro terénní, ambulantní a nízkokapacitní pobytové formy sociálních, zdravotních a návazných služeb pro osoby sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohrožené, infrastruktura komunitních center, pořízení bytů a bytových domů pro sociální bydlení), nebo při investicích na podporu sociálním podnikům (IP 9c). Pro děti v předškolním vzdělávání, osoby sociálně vyloučené či ohrožené sociálním vyloučením a osoby se speciálními vzdělávacími potřebami jsou v rámci IP 10 dostupné investice např. do rozšíření kapacit pro předškolní a školní vzdělávání, budování zázemí pro rozvoj vybraných klíčových kompetencí v oblastech komunikace v českém a cizích jazycích, úpravy a vybavení budov a učeben pro vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.

Všechny tři operační programy jsou tedy nastaveny vysoce pro-inkluzivně, přičemž nejsou explicitně zaměřeny na inkluzi Romů, ale všech sociálně znevýhodněných, zranitelných či diskriminovaných a ostrakizovaných sociálních skupin. Vzhledem k tomu, že společenské i ekonomické postavení romské menšiny patří v ČR mezi nejhorší, jsou Romové obvykle zvláště zmíněni jako relevantní cílová skupina ve výčtu, tj. „příslušníci národnostních menšin, zejména Romové“. To zaručuje, že Romové budou jednou z hlavních cílových skupin mezi příjemci podpory v sociální integraci, ale zároveň to umožňuje, aby podpora při řešení extrémní chudoby, sociálního vyloučení, diskriminace a marginalizace byla dostupná také ostatním občanům, kteří rovněž žijí v podmínkách sociálního vyloučení. Mj. je tím zajištěn také sociální smír, neboť praxe v implementaci SF v období 2007–2013 prokázala, že explicitní pro-romské aktivity vyvolávají hluboké protiromské sentimenty, které často maří výkon samotných integračních opatření. Naproti tomu výrazné pro-inkluzivní nastavení operačních programů na období 2014–2020 a systematické využití ověřených praxí z předchozího období vč. výrazného zacílení do oblastí výskytu sociálně vyloučených lokalit obývaných ve většině (60–90 % obyvatel) Romy umožňují efektivní reakci na situaci té části romské menšiny, která je zasažena chudobou a sociálním vyloučením.

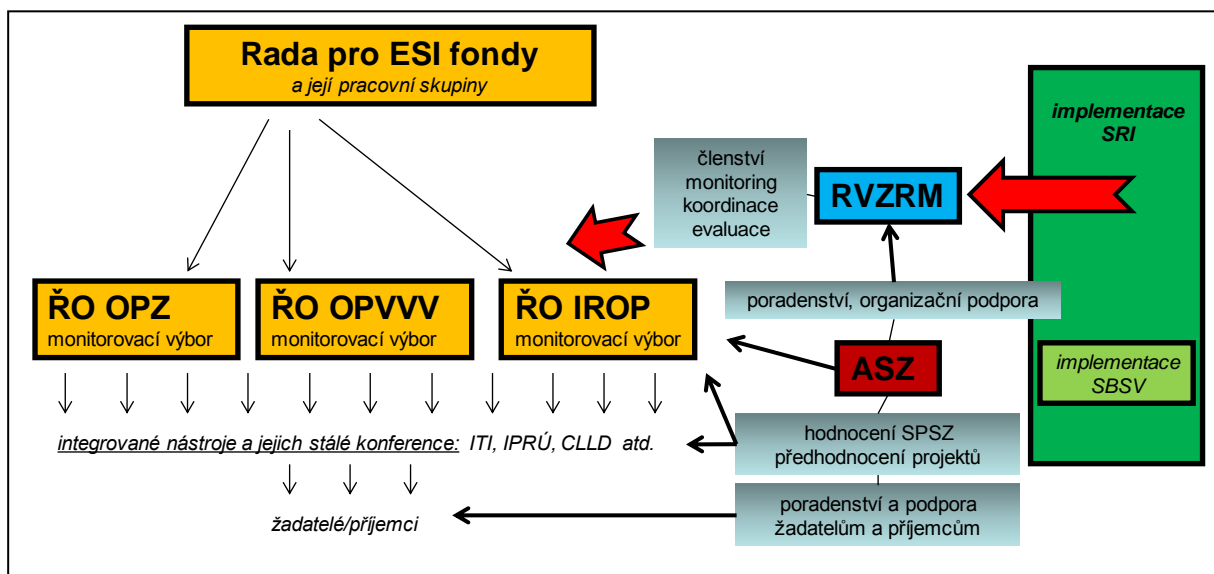
Na základě předchozí praxe byl také navrhnout a řídicími orgány přijat tzv. Koordinovaný přístup v sociálním začleňování, na kterém se podílí ministerstva práce, školství a místního rozvoje a Úřad vlády – Sekce pro lidská práva. Během let 2015–2020 bude poskytnuta systematická podpora minimálně 70 nejohroženějším obcím/mikroregionům/obcím s rozšířenou působností, na jejichž území se nachází sociálně vyloučené lokality. Tímto způsobem bude distribuována přímá a koordinovaná podpora do cca 60–70 % území, na kterých žijí především sociálně vyloučení Romové.

V rámci spolupráce se Sekcí pro lidská práva zpracují obce podrobnou analýzu situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit a jejich potřeb a potenciálu v zapojení do řešení vlastní neuspokojivé situace. Bude zpracován obecní strategický plán sociálního začleňování, a to jak na bázi evidence-based politik, tak participace veřejnosti, zejména samotných obyvatel vyloučených lokalit, tedy především Romů. Následně budou za podpory Sekce pro lidská práva připraveny projekty k financování podpory ze všech zapojených operačních programů, zejména v oblastech sociálních služeb, komunitní práce, podpory zaměstnanosti, vzdělávání a bydlení. Řídící orgány se dohodly na společné koordinaci výzev, které budou vypisovat pro nositele strategických plánů a jejich partnery (tj. obce, nestátní neziskové organizace, školy a školská zařízení aj.). OP Z váže indikativně až 4 % alokace programu pro Koordinovaný přístup v sociálním začleňování, přičemž jednotlivé výzvy budou přímo určeny pro nositele Strategických plánů sociálního začleňování a jejich partnery. Ostatní programy rovněž vypíší pro obce a jejich partnery zapojené do Koordinovaného přístupu specifické výzvy k předkládání projektů.

Operační programy i Koordinovaný přístup v sociálním začleňování jsou nastaveny pro explicitní, nikoliv však exkluzivní podporu romské integrace, v souladu se zásadami formulovanými sítí EURoma, k dispozici např. zde: http://www.euromanet.eu/resource_center/tackling_roma_needs/. K tomu, aby byly průběžně sledovány a vyhodnocovány dopady specificky na romskou menšinu, budou stanoveny závazné indikátory, které budou řídicími orgány operačních programů ve spolupráci s Odborem pro sociální začleňování sledovány při realizaci jednotlivých projektů (při Koordinovaném přístupu v sociálním začleňování před zahájením spolupráce s obcí, v jejím průběhu a v závěrečné fázi, při celkové evaluaci dopadů intervence, tedy po aplikaci projektů ESIF).

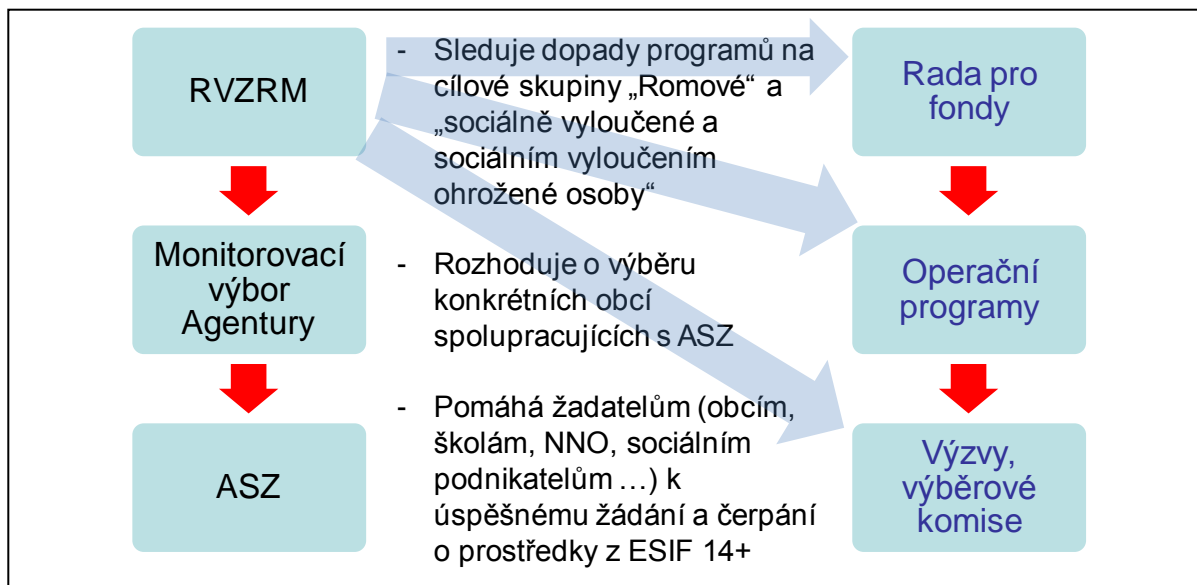
Dopady intervencí z operačních programů i činnosti Odboru pro sociální začleňování na romskou menšinu bude sledovat Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, která je polovinou členů tvořena významnými zástupci romské menšiny v ČR.

Schéma implementace Strategie prostřednictvím ESIF

Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, resp. její jednotliví členové, budou pravidelně sledovat naplňování Strategie romské integrace a budou, zejména prostřednictvím členství v monitorovacích výborech jednotlivých operačních programů, sledovat její adekvátní implementaci ve výzvách programů, a to závazně v rámci IROP (pro který je Strategie závaznou ex-ante kondicionalitou, tj. předběžnou podmínkou) a s ohledem na důraz na podporu začleňování romské menšiny do společnosti také v OP Z a OP VVV.

Členové Rady budou také prostřednictvím Monitorovacího výboru Agentury pro sociální začleňování získávat zpětnou vazbu z realizace Koordinovaného přístupu v sociálním začleňování a činnosti Odboru pro sociální začleňování ve vyloučených lokalitách, a zároveň je budou účinně ovlivňovat, a to zejména výběrem měst a obcí ke spolupráci.

Prostřednictvím činnosti Sekce pro lidská práva bude zajištěna na obecné úrovni implementace Strategie boje proti sociálnímu vyloučení, ale také ostatních strategických dokumentů v oblasti sociálního začleňování. V praktické rovině bude prostřednictvím Odboru pro sociální začleňování poskytována podpora nejméně 70 městům, obcím či mikroregionům a dalším partnerům na území těchto obcí (nestátním neziskovým organizacím, školám a školským zařízením, úřadům práce a obecním úřadům, zaměstnavatelům a dalším partnerům), a to mj. při přípravě a realizaci projektů z programů OP Z, OP VVV a IROP. Poskytována bude také informace pro výběrové komise u jednotlivých výzev programů o souladu předkládaných projektů se Strategickými plány sociálního začleňování.

Sekce pro lidská práva tak bude prostřednictvím svých odborů v rámci své činnosti na lokální a regionální úrovni zajišťovat koordinaci integrovaných projektů realizovaných v rámci integrovaných nástrojů s individuálními projekty na národní úrovni a s projekt vznikajícími v rámci Koordinovaného přístupu v sociálním začleňování, aby nedocházelo k nežádoucím překryvům (dvojitá podpora), ale naopak vhodnému propojení intervencí ze všech programů.

K účinné implementaci, monitorování a evaluaci Strategie romské integrace do roku 2020 se kromě již zmíněného koordinovaného přístupu, ve vztahu k ESI fondům bude využívat dalších nástrojů, které napomáhají ke zlepšení účinného provádění opatření. Mezi ty klíčové patří:

- Úřad vlády – Sekce pro lidská práva, která je řízena ministrem pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu je, spolu s veřejnou ochránkyní práv, **gestorem realizace obecné předběžné podmínky nediskriminace a rovných příležitostí** (Existence administrativní kapacity pro implementaci a aplikaci evropského antidiskriminačního práva a politiky v oblasti ESI fondů) a současně gestorem **horizontálního principu nediskriminace a rovných příležitostí** podle čl. 7 odst. 2 Nařízení 1303/2013 ve vztahu ke všem ESI fondům a programům. Z tohoto titulu bude zástupce Úřadu vlády – Sekce pro lidská práva zván na platformy programů a následně na **Monitorovací výbory jednotlivých programů**. Zároveň je pověřený zástupce Úřadu vlády – Sekce pro lidská práva členem Rady pro ESI fondy. V rámci plnění tohoto úkolu bude ve spolupráci s kanceláří vyhodnocovat nejen, zda realizace programů není vůči romské menšině diskriminační, ale také zda podporuje integraci Romů.
- **Pracovní skupina pro záležitosti romské menšiny při OP Z.** Skupina byla založena roku 2005 s cílem zvýšení účinnosti projektů řešících situaci romské menšiny v ČR v rámci Evropského sociálního fondu prostřednictvím zlepšení koordinace a sdílení zkušeností mezi jednotlivými resorty i neziskovým sektorem. V současné době je Skupina poradním orgánem Monitorovacího výboru Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost (OP LZZ). Členové Skupiny se vzájemně informují o prováděné pomoci v sociálně vyloučených komunitách v rámci jednotlivých operačních programů (OP LZZ, OP Praha Adaptabilita, OP VK, IOP) a tyto aktivity koordinují. Skupina bude

pokračovat ve své činnosti v programovém období 2014–2020. Na práci skupiny se podílejí jak pracovníci kanceláře jako kontaktního místa pro Romy, tak zástupce občanské části Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

- **Účast zástupců Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a Sekce pro lidská práva v monitorovacích výborech relevantních operačních programů (zejména OP Z, OP VVV a IROP) a v dalších grémiích a spolupráce s Řídicími orgány, která umožní spolupodílení se na tvorbě jednotlivých výzev a provázání existující monitoring a evaluace intervencí s vyhodnocováním provádění OP Z.**¹²⁴
- **Ve vztahu k ESI fondům bude Úřad vlády – Sekce pro lidská práva vyhodnocovat dopady podpory z ESIF na integraci Romů, a to zejména evaluací dopadu výstupů a výsledků projektů ve prospěch Romů (součást evaluace Strategických plánů sociálního začleňování); evaluace přínosu implementace SPSZ na Romy; evaluace činnosti Odboru pro sociální začleňování v lokalitách (dopadů na cílovou skupinu, zejména na Romy); evaluační mechanismy v rámci koordinovaného přístupu, evaluace programů; a Evaluace v rámci NOK.**

16.6. Systém řízení rizik a předpoklady realizace strategie

Vzhledem k tomu, že Romská strategie 2020 zasahuje do širokého spektra sociálního života a vyžaduje pro svoji realizaci souhru mnoha vládních a nestátních aktérů, jsou i předpoklady její realizace velmi komplexní. Předpoklady realizace strategie, respektive jejich naplnění či nenaplnění na straně jedné odpovídají rizikům realizace strategie na straně druhé. Přitom ne vždy lze ve smyslu řízení rizik navrhnout vhodné opatření na úrovni strategie samotné. Níže jsou přehledně shrnuty klíčové předpoklady a rizika realizace strategie.

¹²⁴ Podrobněji by měla být spolupráce upravena v Memorandum o spolupráci při přípravě a budoucí realizaci jednotlivých OP mezi ministerstvy a Sekcí pro lidská práva ÚV, částečně též v jednotlivých OP.

Tabulka č. 3: Předpoklady realizace Romské strategie 2020 a řízení rizik

	Předpoklady	Rizika	Řízení rizik/opatření
1.	Na vládní úrovni je silná politická vůle prosazovat romskou integraci	Absence politické vůle prosazovat romskou integraci na centrální úrovni	Díličí opatření: Dobrá komunikační strategie při prosazování Strategie, systematické poukazování na výrazná politická rizika spjata s nečinností
2.	Na regionální a místní úrovni, zejména v oblastech s koncentrací vyloučených lokalit, existuje politická vůle situaci řešit	Absence politické vůle na regionální a místní úrovni prosazovat romskou integraci; preference pro „místní řešení“ problémů vytěsňováním sociálně slabých do jiných míst a regionů	Kombinace podpory z centra, posílení struktur implementace Strategie
3.	Dostatečné a účinné zahrnutí Romů do mainstreamových politik, včetně opatření financovaných z fondů EU	Nedostatečné zahrnutí Romů do mainstreamových politik z důvodu upřednostnění jiných skupin, problémů s monitoringem, obav z dopadů inkluze, apod.	Spolupráce Odboru lidských práv a ochrany menšin prostřednictvím Kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny na vytváření a implementaci programů formou spolupráce s institucemi zajišťujícími uplatňování horizontálního principu nediskriminace.
4.	Dostatečná alokace finančních prostředků	Nedostatečná, neexplicitní alokace finančních prostředků	Díličí opatření: Dobrá komunikační strategie při prosazování opatření, systematické poukazování na výrazná politická rizika spjatá s nedostatečnou alokací finančních prostředků, ovlivnění využití fondů EU (viz výše).
5.	Dostatečně silné implementační struktury	Oslabování implementačních struktur v důsledku rozpočtových omezení, reorganizace apod.	Usilovat o maximální ukotvení a stabilitu struktur, včetně legislativních opatření
6.	Dostatečně silný a koordinovaný mechanismus pro implementaci Strategie	Duplicita a překryv mezi projekty a dále mezi projekty a dalšími aktivitami, které budou realizovány definovanými aktéry na krajské a místní úrovni.	Usilovat o efektivní řízení zdrojů a realizace opatření v úzké spolupráci s aktéry na místní úrovni, zejména pak Krajskými koordinátory pro romské záležitosti a lokálními konzultanty v rámci lokálních partnerství koordinovaného přístupu v sociálně vyloučených lokalitách a nastavení takových pravidel pro schvalování projektů, která účinně zamezí duplicitám a překryvům ve financování integrace na místní úrovni.

17. Postup tvorby strategie

17.1. Autoři strategie a zúčastněné strany

Strategie byla připravena, podobně jako předchozí Koncepce romské integrace, Odborem lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády – Kancelář Rad vlády pro záležitosti romské menšiny, ve spolupráci s experty a s dalšími zainteresovanými subjekty. Klíčovou roli měl v procesu tvorby Strategie **Výbor pro spolupráci se samosprávami a tvorbu koncepce romské integrace** jako stálý specializovaný orgán Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

17.2. Popis postupu tvorby strategie

Dne 7. 2. 2013 byla ustanovena **Pracovní skupina pro přípravu koncepce** Výboru pro spolupráci se samosprávami a koncepci romské integrace. Členy Pracovní skupiny pro přípravu Koncepce byli nejen zástupci Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a Výboru, ale i experti v oblastech důležitých pro integraci Romů. Skupina vytvořila tematické podskupiny zaměřené na níže uvedené dimenze romské integrace:

- vzdělávání;
- zaměstnanost;
- bydlení a prostorová segregace;
- diskriminace, rovnost romských žen a mužů;
- rozvoj romské kultury a jazyka;
- zdraví a sociální témata;
- institucionální zabezpečení romské integrace a participace Romů na řešení romských záležitostí;
- bezpečnost;
- monitorování naplňování Koncepce.

V první polovině roku 2013 proběhlo několik zasedání pracovních skupin:

- 28. března 2013 skupina zaměřená na rozvoj romské kultury a jazyka;
- 4. dubna 2013 skupina zaměřená na oblast vzdělávání;
- 12. dubna 2013 skupina zaměřená na oblast sociální a zdraví;
- 14. května 2013 skupina zaměřená na oblast bydlení;
- 13. června 2013 skupina zaměřená na oblast zaměstnanosti;
- 14. června 2013 skupina zaměřená na institucionální zabezpečení romské integrace.

Výstupy z jednání pracovních skupin byly zpracovány písemně a poté sloužily jako podklad pro vytváření vlastní koncepce pracovníky kanceláře Rady a Odboru lidských práv a ochrany menšin. Strategie byla připravena v souladu s usnesením vlády č. 318/2013 ze dne 2. května 2013 k Metodice přípravy veřejných strategií. Návrh Strategie byl ve druhém čtvrtletí roku 2014 konzultován s krajskými koordinátory, členy Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a se širší odbornou veřejností a zástupci Romů, mj. prostřednictvím kulatých stolů, které se uskutečnily dne například dne 26. června 2014.¹²⁵

Návrh Strategie byl rovněž předložen k veřejným konzultacím a to zveřejněním na webových stránkách Rady k připomínkám široké veřejnosti, s možností zaslání připomínek ve dnech 14. května – 28. května 2014. 2. června 2014 proběhl kulatý stůl k diskusi nad připomínkami, obdrženy v rámci konzultací.

Dne 20. května 2014 byla projednána Strategie s občanskými členy Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a následně 27. května se jednalo o Strategii na zasedání Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Dne 10. června 2014 proběhly celodenní konzultace ke Strategii se členy Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, romskými zástupci Rady vlády pro národnostní menšiny a odborníky.

V červenci až listopadu 2014 se uskutečnily konzultace Strategie s širokým spektrem zainteresovaných, zejména širší romskou a odbornou veřejností; mj. se uskutečnily tyto akce: 20. srpna kulatý stůl ke Strategii romské integrace a její vazbě na ESI fondy, koordinovaný přístup a činnost Agentury, dne 13. listopadu 2014 představení Strategie v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR – na semináři pořádaném Podvýborem pro lidská práva Petičního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, 20. listopadu 2014 konzultace s širší

¹²⁵ Strategie byla poprvé prezentována na setkání ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu s Romy dne 03.04.2014.

romskou veřejnosti v rámci pravidelných setkání ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu s Romy.

Dne 18. listopadu 2014 se uskutečnily konzultace přípravy Strategie s Evropskou komisí.

V září až listopadu probíhaly konzultace s Řídicími orgány jednotlivých operačních programů.

Následně byl návrh projednán standardním procesem v připomínkovém řízení, které bylo ukončeno 6. ledna 2015.

Materiál byl schválen vládou dne [doplnit]

Seznam použité literatury

Baršová, Andrea, Podivné spojení: Rada Evropy a vznik Evropského fóra Romů a Travellerů, Mezinárodní vztahy, vol. 45, 2010, č. 3, s. 7-29, dostupné z <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/374>.

Council of Europe, Estimates on Roma Population in European Countries, <http://hub.coe.int/web/coe-portal/roma>.

Council of Europe, Recommendation CM/Rec(2012)9 of the Committee of Ministers to member States as an effective tool for promoting respect for human rights and social inclusion of Roma.

Doporučení Rady ze dne 9. prosince 2013 o účinných opatřeních v oblasti integrace Romů v členských státech, Úř. věst. C 378, 24.12.2013, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:378:0001:0007:CS:PDF>.

EURoma, Making use of European Structural and Investment Funds for Roma Inclusion A Guide for Local Authorities, Final version, květen 2014, <http://coe-romact.org/sites/default/files/Final%20version%20-%20EURoma%20guide%20for%20local%20authorities%2030%2005%2014.pdf>.

Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation, UN 2012. Publikace je dostupná z <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Indicators/Pages/documents.aspx>.

Informace o vyplacených dávkách v resortu MPSV ČR v prosinci 2013. Dostupné online: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17212/davky_prosinec_2013_3.pdf.

Martin Lux, Martina Mikeszová, Petr Sunega, Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením - mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR, Sociologický ústav AV ČR, 2010.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví do roku 2020. Praha, listopad 2013.

Ministerstvo vnitra, Souhrn návrhu opatření ke snížení bezpečnostních rizik v sociálně vyloučených lokalitách, materiál předložený vládě pro informaci dne 30. října 2013 (čj. 1172/13).

Jakob Hurre et al. Monitorovací zpráva občanské společnosti o plnění národní strategie integrace Romů a akčního plánu Dekády v České republice v roce 2012. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2013, http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9270_file7_cr_civil-society-monitoring-report_cz.pdf

Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů. Další kroky v provádění vnitrostátních strategií integrace Romů. COM(2013)454 final.

Strategie sociálního začleňování 2014–2020. MPSV, 2013.

Why an European Roma Institute?, Non-paper, October 21, 2014.

Zpráva sdružení ROMEA o stavu romské menšiny za rok 2012, viz <http://www.romea.cz/dokumenty/ROMEA-zprava-2012.pdf>.

Zpráva o situaci romské menšiny v roce 2012, schválena usnesením vlády č. 831 ze dne 27. listopadu 2013, http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/III_Zprava_pripominky_1_11_2013.pdf.

Zpráva o situaci romské menšiny v roce 2013, schválena usnesením vlády č. 902, ze dne 3. listopadu 2014, <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2013.pdf>

Ministerstvo zdravotnictví, Zpráva o zdraví obyvatel České republiky (2014): http://www.mzcr.cz/Verejne/dokumenty/zprava-o-zdravi-obyvatel-ceske-republiky2014-9420_3016_5.html.

Zpracovatelé strategie

Zpracovatelem Strategie romské integrace je Odbor lidských práv a ochrany menšin Úřadu vlády, Kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny ve spolupráci s Pracovní skupinou pro přípravu koncepce, ustavené Výborem pro spolupráci se samosprávami a koncepci romské integrace Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.